

T. C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**AZERBAYCAN'DA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR
VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN
FAKTÖRLERE İLİŞKİN BİR UYGULAMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

JAVİD SÜLEYMANLI

BURSA 2015

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

**AZERBAJCAN'DA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR
VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN
FAKTÖRLERE İLİŞKİN BİR UYGULAMA**
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

JAVİD SÜLEYMANLI

DANIŞMAN:

DOÇ.DR. ADEM ANBAR

BURSA 2015
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İşletme Anabilim/Anasanat Dalı, 701214031 numaralı Javid Süleymanlı'nın hazırladığı “AZERBAYCANDA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN BİR UYGULAMA ” konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 24/08/ 2015 günü 15⁰⁰ – 16⁰⁰ saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Doç.Dr. Adem Anbar
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yrd.Doç.Dr. M. Ozan Başkol
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yrd.Doç.Dr. M. Tuncer Çalışkan
17 Eylül üniversitesi

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Javid Süleymanlı
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İşletme
Bilim Dalı :
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : 111
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Doç.Dr. Adem Anbar

**AZERBAYCAN’DA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE DOĞRUDAN
YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN BİR
UYGULAMA**

Dünya ekonomisi son yıllarda özellikle de teknolojinin ilerlemesi, mal ve hizmet piyasalarının liberalleşmesiyle hızlı bir gelişme göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelerin yeterli sermayeleri olmamaları onları daha çok dış kaynak ile büyümeye yönlendirmektedir. Kendi öz kaynakları yetersiz olan ülkeler, dış borç ile yatırım yapmanın maliyeti fazla olduğu için daha çok doğrudan yabancı yatırımları (DYY) ülkelerine çekerek onları yatırıma yönlendirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle DYY giderek artan bir şekilde gelişmekte olan ülkeler için kalkınmanın en önemli araçlarından birisi haline gelmektedir. Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırımcının ülke seçiminde ne tür faktörler tarafından etkilendiğinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda Azerbaycan’ın ülkeye DYY çekme konusunda örnek alabileceği çeşitli ülke tecrübelerine değinilerek bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Tezin uygulama kısmında ise Azerbaycan’a giriş yapan DYY’leri etkileyen faktörler incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Azerbaycan

Doğrudan Yabancı
YatırımlarDoğrudan Yabancı Yatırımları
Etkileyen Faktörler

ABSTRACT

Name and Surname : Javid Suleymanli
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Bussiness Administration
Branch :
Degree Awarded : Master
Page Number : 111
Degree Date : .... / .... / 20.....
Supervisor (s) : Assoc.Prof.Dr. Adem Anbar

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN AZERBAIJAN AND AN APPLICATION ON THE FACTORS AFFECTING FOREIGN DIRECT INVESTMENT

The world economy in recent years, especially the advancement of technology, showed a rapid development the liberalization of goods and services markets. Lack of adequate capital makes developing countries guiding them to grow with outsourcing. Countries which are insufficient own resources, knows that investing with foreign debt is costly, that's why they choose foreign direct investments (FDI). For this reason FDI becomes important place in development part of developing countries. This theses mentioned about the factors which effects investors when they choose the countries. At the same time touch upon to the countries which are successful about FDI inflows and can be an example to Azerbaijan. In the last part of thesis was investigated about the factors which are effected FDI inflows to Azerbaijan.

Keywords:

Azerbaijan

Foreign Direct
Investment

The Factors Affecting Foreign Direct
Investment

ÖNSÖZ

Tez çalışmamda yardımlarıyla bana yol gösteren, sorularıma sabırla ve anlayışla yaklaşip bilgisiyle bu süreçte bana öncü olan değerli hocam Doç. Dr. Adem Anbar'a teşekkürü borç bilirim. Tezin uygulama bölümünü hazırlarken, hayatım boyunca faydasını göreceğimi düşündüğüm yöntemler öğrendim. Bu öğrenim sürecinde desteğini hiç esirgemeyen Doç. Dr. Mehmet Çınar'a ayrıca minnettarlığımı sunarım.

Eğitim hayatımdaki özgür düşüncelerime hep saygıyla yanaşan ve destekleyen aileme, özellikle pes edeceğim anlarda beni motive edip moral veren babam ve anneme teşekkür ederim.

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar.....	x
ŞEKİLLER.....	xi
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	3
1.1.1. Portföy Yatırımları.....	4
1.1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	5
1.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇEŞİTLERİ.....	7
1.2.1. Yeşil Alan Yatırımları	7
1.2.2. Ortak Girişimler	8
1.2.3. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar	9
1.2.4. Stratejik Birleşmeler.....	9
1.3 DOĞRUDAN ve DOLAYLI YABANCI YATIRIMLAR ARASINDAKİ FARKLAR.....	10
1.3.1. Zaman Açısından Farklılık.....	10
1.3.2. Kontrol Açısından Farklılık.....	10
1.3.3. Sermaye İçeriği Açısından Farklılık.....	11
1.3.4. Hukuki Statü Açısından Farklılık.....	11
1.3.5. Gelirlerin Transferi Açısından Farklılık.....	11
1.3.6. Hareketlilik Açısından Farklılık.....	11
1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	12
1.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI AÇIKLAYAN TEORİLER.....	16
1.5.1 Ürün Hayat Döngüsü Teorisi.....	16
1.5.2 Oligopolistik Tepki Teorisi.....	17
1.5.3 İçselleştirme Teorisi	18
1.5.4 OLI Paradigması (Eklektik Paradigma).....	19
1.5.5 Hymer-Kindleberger Teorisi.....	20
1.5.6 Yerleşim Teorisi.....	20

1.6. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GENEL İKTİSADİ ETKİLERİ.....21	
1.6.1. Yatırım Çeken Ülkeler Açısından.....21	
1.6.1.1. Olumlu etkiler.....21	
1.6.1.2. Olumsuz etkiler.....23	
1.6.2. Yatırım Gerçekleştiren Ülke Açısından.....25	
1.6.2.1. Olumlu etkiler.....25	
1.6.2.2. Olumsuz etkiler.....26	

İkinci Bölüm

DÜNYADA ve AZERBAJCAN’DA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

2.1. DÜNYADA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....29	
2.2. ÇOKULUSLU ŞİRKETLER ve DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....37	
2.3. AZERBAJCANDA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR.....39	
2.3.1 Azerbaycanda Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı.....45	
2.4. AZERBAJCANINA YABANCI YATIRIM ÇEKMEDE YARARLANILABİLİR ÜLKE TECRÜBELERİ.....47	
2.4.1 İrlanda Tecrübesi.....48	
2.4.2 İspanya Tecrübesi.....50	
2.4.3 Lüksemburg Tecrübesi.....52	
2.4.4 Belçika Tecrübesi.....53	
2.4.5 İngiltere Tecrübesi.....54	
2.4.6 Türkiye Tecrübesi.....55	
2.5. DAHA ÇOK DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇEKMEK İÇİN AZERBAJCANIN ALMASI GEREKEN TEDBİRLER.....58	
2.5.1 Yabancı Yatırımların Devlet Politikası Olarak Kabul Edilmesi.....60	
2.5.2 Azerbaycanda Siyasi ve Ekonomik Açidan İstikrarlı Bir Yapı Oluşturulması ve Yolsuzlukların Ortadan Kaldırılması.....61	
2.5.3 Uluslararası Ekonomik Kurum ve Kuruluşlarla Yapıcı İlişkilerin Geliştirilmesi.....62	
2.5.4 Finans Sektöründe Reformların Yapılması ve Yürütülmesi, Liberal Vergi ve Gümrük Uygulamalarının Tatbik Edilmesi 63	
2.5.5 Altyapı ve Lojistik Kapasitesinin Arttırılması.....64	
2.5.6 Gerekli Hukuki Düzenlemelerin Yapılması.....64	
2.5.7 Yatırım Destek Acentasının Oluşturulması.....65	

Üçüncü Bölüm

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ve LİTERATÜR TARAMASI

3.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	67
3.1.1 Ekonomik Faktörler.....	68
3.1.1.1. <i>Piyasa hacmi ve pazar büyüklüğü.....</i>	<i>79</i>
3.1.1.2. <i>Döviz kuru.....</i>	<i>70</i>
3.1.1.3. <i>İşgücü maliyetleri.....</i>	<i>70</i>
3.1.1.4. <i>Doğal kaynaklar.....</i>	<i>71</i>
3.1.1.5. <i>Altyapı imkanları.....</i>	<i>73</i>
3.1.1.6. <i>Makroekonomik istikrar.....</i>	<i>74</i>
3.1.1.7. <i>Vergi.....</i>	<i>75</i>
3.1.1.8. <i>Dışa açıklık.....</i>	<i>76</i>
3.1.1.9. <i>Bölgesel entegrasyon.....</i>	<i>77</i>
3.1.2 Kurumsal ve Siyasi Faktörler.....	77
3.1.2.1. <i>Politik istikrar.....</i>	<i>77</i>
3.1.2.2. <i>Özelleştirme.....</i>	<i>79</i>
3.1.2.3. <i>Yolsuzluk.....</i>	<i>80</i>
3.1.2.4. <i>Hukuk sistemi.....</i>	<i>81</i>
3.1.2.5. <i>Eğitim düzeyi.....</i>	<i>81</i>
3.1.2.6. <i>Hükümetin etkililiği ve bürokrasi .....</i>	<i>81</i>
3.1.2.7. <i>Serbest bölgeler.....</i>	<i>82</i>
3.1.3 Kültürel Faktörler.....	83
3.1.3.1. <i>Kültürel farklılıklar.....</i>	<i>83</i>
3.1.3.2. <i>Ahlaki ve moral değerler .....</i>	<i>84</i>
3.1.3.3. <i>Dinsel etkiler.....</i>	<i>84</i>
3.2. LİTERATÜR TARAMASI.....	84

Dördüncü Bölüm

AZERBAYCANDA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN BİR UYGULAMA

4.1. ÇALIŞMANIN AMACI.....	91
4.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN DEĞİŞKENLER.....	91
4.3. KISITLAR.....	92
4.4. MODEL.....	93
4.5. AMPİRİK BULGULAR.....	93

4.5.1 Birim Kök Testi.....	93
4.5.2 Model Tahmin Sonucu.....	96
SONUÇ.....	98
KAYNAKLAR.....	101

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIOC	Azerbaijan International Operating Company
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
çev.	Çeviren
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EFTA	European Free Trade Association
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development
IDA	Industrial Development Authority
IFC	International Finans Corpration
IMF	International Monetary Fund
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
p.	Page
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization

v.dğr.	Ve diğçerleri
Vol.	Volume
vs.	Vesaire
WTO	World Trade Organization
YASED	Uluslararası Yabancı Sermaye Derneği
YPY	Yabancı Portföy Yatırımları

TABLÖLAR

Tablo 1: 1990-2000 yılları arası DYY girişlerin bölgesel bölgüsü (Milyar \$).....	24
Tablo 2. 2011-2013 Yılları Arası DYY Girişlerinin Bölgesel Bölgüsü (Milyar \$ ve %).....	26
Tablo 3. 2011-2013 Yılları Arası DYY Çıkışlarının Bölgesel Bölgüsü (Milyar \$ ve %).....	27
Tablo 4. 100 En Büyük Çokuluslu Şirketin Genel Durumu (Milyar \$, binlerle işçi).....	31
Tablo 5. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri.....	33
Tablo 6. Ülkeler ve Uluslararası Örgütlere Göre 2011 Yılı Yabancı Yatırım Girişleri.....	34
Tablo 7. 1994-2005 Yılları Arası Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon \$).....	36
Tablo 8. 1991-2000 yılları arası İrlanda GSYİH artış oranları (%).....	38
Tablo 9. Lüksemburgda Doğrudan Yabancı Yatırım ve Bağlı Şirketlerin Sayı.....	41
Tablo 10. Teşvik Araçlarının Çeşitleri.....	59
Tablo 11. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Yolsuzluk Sıralamaları.....	60
Tablo 12. DYY'lerin Ülke Tercihinde Dikkate Aldığı Faktörler Ve Ağırlıkları.....	46
Tablo 13a. LOGDYYG için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi.....	94
Tablo 13b. LOGDYYG için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi.....	94
Tablo 14a. LOGDYYC için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi.....	94
Tablo 14b. LOGDYYC için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi.....	94
Tablo 15a. LOGGSYH için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi.....	95
Tablo 15b. LOGGSYH için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi.....	95
Tablo 16a. LOGIHR için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi.....	95
Tablo 16b. LOGIHR için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi.....	95
Tablo 17a. LOGITH için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi.....	96
Tablo 17b. LOGITH için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi.....	96
Tablo 18. Çoklu Doğrusal Regresyon Tahmin Sonucu.....	96

ŞEKİLLER

Şekil 1. 1995-2014 Yıllar Arası Ekonomi Gruplarına Göre DYY Girişleri (Milyar \$).....	25
Şekil 2. DYY Girişleri: İlk 20 Evsahibi Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$).....	28
Şekil 3. DYY Çıktıları : İlk 20 Yatırımcı Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$).....	29
Şekil 4. Geçiş Ekonomilerde DYY Girişleri: İlk 5 Evsahibi Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$)	34
Şekil 5. Geçiş Ekonomilerde DYY Çıktıları: İlk 5 Yatırımcı Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$).....	35

GİRİŞ

Sermaye birikimi yetersizliği gelişmekte olan ÷lkelerin ilerlemelerinde en önemli engeli teşkil etmektedir. Gelişmekte olan ÷lkeler, yabancı sermayeyi bu yetersizliğe bir çözümlararak görmüşlerdir.

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) daha çok rekabet seviyesinde daha güçlü konuma gelmenin altyapısının iyileştirilmesinde ön plana çıkmaktadır. ÷lkeler dış borçlanma yerine DYY çekerek sermaye girişi sağlamış olurlar. Bununla beraber DYY'nin teknoloji transferi sağlaması, istihdam yaratması, ihracatı tetiklemesi gibi bir çok artışı vardır.

II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmiş ÷lkelerde kurulu teşebbüslerin gelişmekte olan ÷lkelerde kendilerine bağlı bir şube açmaları veya yeni bir tesis kurmaları şeklinde gerçekleşmiştir.

Önceleri sadece gelişmiş ÷lkelerin emek faktörüne nispeten bol olan sermaye faktörünün, gelişmekte olan ÷lkelere doğru hareketi ile gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar, 1980'li yılların sonlarından itibaren 1990'lar ve yoğun olarak 2000'li yıllarda gelişmekte olan ÷lkelerin de yatırımcı olarak faaliyet alanı haline gelmiştir.

Bu araştırmanın temel iki konusu vardır. Öncelikle, dünyada ve Azerbaycan açısından DYY giriş ve çıkışları, daha sonra doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler incelenmiştir.

Birinci bölümde, yatırım kavramı, yabancı yatırım, doğrudan yabancı yatırımlar tanımlandıktan sonra doğrudan yabancı yatırımlarla dolaylı yabancı yatırımlar arasındaki farklara değinilmiştir. Ardından doğrudan yabancı yatırımların tarihsel gelişimi, onları açıklayan teoriler, özellikleri, çeşitleri, yapıma nedenleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Daha sonra doğrudan yabancı yatırımların hem DYY yapan hem de DYY çeken ÷lkeler açısından olumlu ve olumsuz etkileri vurgulanmıştır.

İkinci bölümde, dünyada ve Azerbaycan'da DYY'ler incelenmiş doğrudan yabancı yatırımların en önemli aktörleri olan çok uluslu şirketlere de değinildikten sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin DYY'lerden aldıkları paylar; en fazla DYY yapan ve çeken ülkelerle ilgili bilgiler verilmiştir. Bununla beraber, 1991 senesinde bağımsızlığını yeniden kazanan Azerbaycan'ın DYY ile ilgili sektörel dağılım, geçtiği süreç ve geldiği durum araştırılmıştır. Tezde DYY çekme konusunda başarılı olan ve Azerbaycan'a örnek teşkil edebilecek bazı ülke tecrübelerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, dünyada DYY'leri etkileyen faktörlere değinilmiştir. Ekonomik faktörler, kurumsal ve siyasi faktörler ve kültürel faktörler olarak üç altbaşlık halinde detaylı incelenmiştir. Üçüncü bölüm sonunda, dördüncü bölümde yapılacak uygulamaya ilişkin literatür taramasına yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Azerbaycan'da DYY girişlerini etkileyebilecek, DYY çıkışı, GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), ihracat, ithalat gibi faktörlerin çeyrek yıllık verileri kullanılarak Çoklu Doğrusal Regresyon Yöntemi ile, DYY girişleri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Birinci Bölüm

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARLA İLGİLİ KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Yabancı Sermaye Yatırımları

Yabancı sermaye yatırımları bir tür uluslararası sermaye akışıdır.¹ Yabancı sermaye, bir ülkenin karşılığını çeşitli yollarla gelecekte ödemek üzere, diğer ülkelerden temin ederek kısa müddetde iktisadi gücüne ilave edebileceği finansal veya teknolojik kaynaklar olarak tarif edilmektedir.² Yabancı sermayeye duyulan ihtiyacın gerisinde yeterli büyüme hızına ulaşabilmek için gereksinim duyulan milli sermayenin yetersizliği yatmaktadır.³ Yabancı sermaye, bir ülkenin karşılığını ödemeksizin veya daha sonra ödemek kaydıyla dış ülkelerden sağladığı iktisadi kaynaklardır.⁴

İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatına (Organization for Economic Cooperation and Development - OECD) göre ise yabancı yatırım⁵:

- Yabancı yatırımcının, şirketin dağıtılmayan ve tekrar yatırıma dönüşen, kazançlarındaki payını,
- Yabancı yatırımcının nakit veya maddi sermaye yoluyla ana şirketten hisse senedi ve borç senetleri (kısa,orta,uzun vadede) alımı,
- Yabancı yatırımcının şirkete temin ettiği kredileri,
- Yabancı yatırımcının şirketten nakit olmayan makine ve üretim hakları alımları,

¹ Fülya Bayraktar, **Dünyada ve Türkiyede Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları** , Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş Genel Araştırmalar, Ankara, Ocak 2003, s.5.

² Selda Altın, **Türkiye Ekonomisinin Gelişimi Açısından Dış Kaynakların Değerlendirilmesi**, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans tezi), Isparta, 2003, s.7.

³ Gülay Keleş, **DYY Yatırımlar Kanununda Yabancı Yatırımcıya Sağlanan Kolaylık**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s.20.

⁴ Nuray Altuğ, **Direkt Yabancı Sermaye Yatırımları**, s.1 <http://www.toprakisveren.org.tr/2000-47-nurayaltug.pdf> , (26.02.2015) .

⁵ Bayraktar, a.g.m. s.4.

- Yabancı yatırımcının temin ettiği ticari ve diğer kredileri kapsamaktadır.

Yukarıdaki sınıflandırmadan görüldüğü gibi yabancı ülkelerde elde edilen gelirler ya finansal ya da reel gelir şeklinde olabilmektedir. Yabancı sermaye yatırımları, dolaylı yabancı yatırımlar (portföy yatırımları) ve doğrudan yabancı yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

1.1.1 Portföy Yatırımları

Bir ülkenin para ve sermaye piyasaları tarafından çıkarılan, hisse senedi ve tahvil gibi finansal araçların uluslararası sermaye piyasaları aracılığı ile satın alınması sonucunda yapılan yatırımlara portföy yatırımı denmektedir. Portföy yatırımları; doğrudan yabancı yatırım ve rezervler dışındaki tahvil ve hisse senedi yatırımlarıdır. Diğer bir deyişle portföy yatırımları yabancı ülkelere yönelik parasal yatırımlardır.⁶

Sıcak para olarak da tanımlanan portföy yatırımları, menkul kıymetlerin satın alınması ile ülkeye gelen sermaye olarak tanımlanmakta ve faiz veya gelir artışı farkı alabilmek için ülkelere giriş yapmaktadırlar. Portföy yatırımlarına örnek olarak, yurtdışındaki bir finans kuruluşundan alınan krediler, yabancıların diğer ülkelerin bankalarına yatırdıkları mevduatlar, hazinenin veya kurumların çıkardıkları tahvil ve bonolara yatırım ile diğer ülkelerin borsalarındaki hisse senetlerinin alınması verilebilir.⁷

Portföy teorisi, uluslararası portföy yatırımlarının açıklanmasında önemli bir görev görmektedir. Teorinin yaptığı açıklamaya göre; portföy yatırımcısı elindeki mevcut fonu çeşitli menkul değerler arasında belirli bir risk düzeyinde en yüksek getiriyi sağlayacak biçimde dağıtacaktır. Yatırımcı, amacı olan en yüksek getiriyi hedeflerken, mevcut fonlarını tek bir menkul değere yatırmanın oluşturacağı risk ihtimalinden korunmak amacıyla yatırım araçlarında çeşitlendirmeye gidecek ve yatırımcı bu nedenle yerli menkuller ile birlikte bir miktar da yabancı menkul alma yoluna gidecektir.⁸

⁶ Merter Akıncı, **Türkiyede Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyümeye Etkisi (1980-2008)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2010, ss.9-10.

⁷ Fatih Mehmet Öcal - Melike Atay Polat ' **Küresel Düzeyde Sermaye Hareketlerini Yönetmede Tobin Vergisi : Türkiye Örneği** ', Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 40, Haziran-Aralık 2012 s.70 .

⁸ Yabancı Portföy Yatırımları, <http://www.ekodialog.com/Makaleler/yabanci-portfoy-yatirimlari.html> , (26.02.2015).

Portföy yatırımları sermaye sahiplerinin faiz geliri ve temettü elde etmek için menkul kıymetlere yatırım yapmalarıdır. Bu nedenle de daha yüksek faiz geliri ve temettü veren alanlara sermaye hareketi olacaktır. Başka ülkelerde yatırım yapmayı uyaran faktör, genellikle portföy yatırımları gibi yani yüksek gelir sağlamak, lehte vergi indirimleri gibi yüksek kazançları elde etmek ve riski farklılaştırmak, bölmektir.⁹

Portföy yatırımlarının özelliği ticareti yapılan veya ticarete konu olabilecek enstrümanlardan oluşmasıdır. Bu sayede, bu enstrümanlar yatırımcısına vade sonunu beklemeden bir enstrümandan diğerine kayma şansını tanırırlar. Dolayısıyla portföy yatırımı yapan yatırımcılar doğrudan yatırım yapan yatırımcılara göre getiri oranındaki değişimlere daha duyarlıdırlar.¹⁰

1.1.2 Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin çeşitli tanımlar yapılabilir. Bu tanımlara örnek olarak şunlar verilebilir:

- Yabancı ülkelerde elde edilen veya kurulan bina, arazi, fabrika, üretim tesisi gibi maddi değerlere Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) denilmektedir.¹¹
- DYY’ni bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini temin etmek veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla, bir ülkede kurulan firmalar tarafından diğer bir ülkede kurulan firmalara yatırılan ve kendi ile birlikte teknoloji, yönetim becerisi, istihdam, know-how, ihracat potansiyeli gibi birçok yeniliği beraberinde getiren yatırımlardır.¹²
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımcılarının kendi ülkeleri dışında bir başka ülkede üretim yapmak amacıyla sermayelerini, teşebbüslerini, bilgi ve tecrübelerini, teknik bilgilerini götürmeleri, ilgili ülkede tesis kurmaları, ortaklık oluşturmaları veya

⁹ Altuğ, a.g.m. s.2.

¹⁰ Onur Demirel, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyümeye Etkileri ve Türkiye Uygulaması**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2006.

¹¹ Həsən Allahverdiyev - Zahid Məmmədov, **İnvestisiya Proseslərinin Tənzimlənməsi**, Dövlət İqtisad Universiteti Nəşrləri, Bakı, Azərbaycan, 2003, ss. 7-8.

¹² Özgür Çalışkan, **‘Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Bir Değerlendirme’**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Süreli Yayını, Sayı:13 (Ocak 2003), s.44,
http://www.academia.edu/2202663/Do%C4%9Frudan_Yabanc%C4%B1_Yat%C4%B1r%C4%B1mlar_%C3%9Czerine_Bir_De%C4%9Ferdendirme , (27.02.2015).

mevcut bir tesis satın almaları ile yapılan yatırıma “doğrudan yabancı yatırım” denir.¹³

Bu çalışmada OECD ve IMF (International Monetary Fund) tarafından kabul gören “The Benchmark Definition of Foreign Direct Investment” adlı makaledeki tarif esas alınacaktır. Uluslararası arenada geçerli olan bu tarife göre;

- Doğrudan yabancı yatırım; bir ülkede yerleşik bir kuruluşun, farklı bir ülkede uzunvadeli kalıcı iktisadi gelir elde etme maksadını taşımasıdır.¹⁴

Yabancı yatırımlar arasında DYY’ler daha önemli yer kaplamaktadır. Bunun iki esas sebebi vardır. Birincisi, DYY’ler diğer yatırımlara göre daha büyük rakamlarla yapılmaktadır. Aslında portföy yatırımları da aynı meblağlara yükselebilmektedir, fakat bu geçici bir durumdur. Portföy yatırımları büyük meblağlara varan ani giriş-çıkışlar yapabilmekteler, fakat DYY’ler daha stabil ve artan hareketler çizmektedirler. İkincisi ve daha önemlisi, gittiği ülkelerde uzun vadeli kaldığı, yatırım miktarını arttırdığı, istihdam sağladığı için daha tercih edilen yatırım türüdür.

Yabancı portföy yatırımları ülkede olan siyasi ve iktisadi değişikliklere karşı daha hassas olduğu ve en küçük bir negatif beklentiye karşı ülkeyi toplu halde terk etmesi finansal krizlerin en önemli sebepleri olarak gösterilmektedir. Örneğin 1998 yılında Rusya’da, 2000-2001 yıllarında Türkiye’de, 2011 yılında Yunanistan’da, 2014 yılında Rusya’da başlayan (petrol fiyatının düşmesi esas sebep olsa da) ve hala devam eden finansal krizler, talep daralması dolayısıyla reel sektörde üretim düşüşüne ve ihracat-ithalat hacminin daralması sebep olmuştur. Bu yüzden geçmişte bazı spekülasyon amaçlı ve kısa müddetli, sermaye hareketlerine sınır koyan ülkeler, DYY ile ilgili son derece liberal davranmışlar ve bu konuda liberal kanunlar çıkarmışlardır.

DYY’de önemli olan, yatırımcının üretim araçlarını kontrol etmesidir. DYY’de yine esas olan, bizzat sermaye akışının yanı sıra bilgi ve teknoloji akışının da olmasıdır.¹⁵

¹³ Mustafa Mutlu, **Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ülke Ekonomisine Katkıları Ve Türkiye Örneği**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2011, s.5.

¹⁴ OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment 4.baskı 2008 , s.14, <http://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf> , (27.02.2015).

¹⁵ Liudmila Beloscova, **Avrupa Birliğinin Rusya İle İlişkilerinin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Değerlendirilmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012, s.5.

Yukarıda değinilen sebeplerden çıkan sonuç, sermaye piyasaları gelişmekte olan ÷lkelerde, uzun vadeli yatırım yapma kapasitesinden dolayı DYY'lerin daha çok teşvik edilmesi zaruridir. Dolayısıyla, yatırım ortamının oluşması için özelleştirme, liberalleşme ve makro stabilizasyonun (istikrar) yatırım yapılmaya uygun olması gerekmektedir. Yatırım ortamının gelişmesi, yerel finans kurumlarının zayıf olduğu gelişmekte olan ÷lkelere DYY'leri teşvik etmektedir. Mesela, Singapur, Malezya, Çin gibi son derece başarılı ekonomi örneklerinde DYY'lerin büyük rolü vardır.¹⁶

DYY'ler, başlangıçta ulusal firmaların rekabet gücü eksikliği nedeniyle zor durumda kalmalarına ve hatta bazı firmaların piyasa dışına itilmesine ve dolayısıyla işsizliğe yol açmasına sebep olabilmektedir. Bir yandan ilave yatırım kapasitesinin ortaya çıkmasına ve böylece yurtiçi istihdam olanaklarının artmasına yol açarken öte yandan oluşturduğu pozitif dışsallıklar yoluyla ulusal firmaların rekabet güçlerini orta ve uzun vadede artırma potansiyeline sahiptir.¹⁷

1.2 Doğrudan Yabancı Yatırım Çeşitleri

DYY'ler ÷lkeye farklı şekillerde girmektedirler. Doğrudan yatırımcı, yeni yatırım gerçekleştirebilir, yerli yatırımcıyla ortak bir girişimde bulunabilir, şirket birleşmeleri ve satın almalar yoluyla yatırım yapabilir. Bu konuda literatürde sıkça rastlanan sınıflandırmaya göre, doğrudan yabancı yatırımlar; yeşil alan yatırımları, ortak girişimler, şirket birleşmeleri ve satın almalar ve stratejik birleşmeler olmak üzere dörde ayrılmaktadır.

1.2.1. Yeşil Alan Yatırımları

Yeşil alan yatırımları, çok uluslu şirketlerden (ÇUŞ) yavru şirketlere giden tüm finansal transferleri kapsamaktadır. Bu transferler kredi finansmanı veya özkaynak aktarımı biçiminde olabilmektedir.¹⁸

Yapılan yatırım ev sahibi ÷lkede yeni bir iş yaratıyorsa bu tip yatırımlara yeşil alan yatırımları adı verilmektedir. Bu tip yatırımlar daha ziyade gelişmekte olan ÷lkelerde

¹⁶ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, (Tercüme: Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural), 2.baskı, Plan B Yayıncılık , İstanbul, 2002, s.87.

¹⁷ Serkan Korucuoğlu, **Gelişmekte Olan ÷lkelere Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Vergi Teşvikleri**, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2006, ss.16-17.

¹⁸ Akıncı, a.g.tz. s.54.

(GOÜ) iş hayatında inişlerin bulunduğu ortamlarda yoğunluk kazanırlar. Bu tip yatırımlarda yabancı yatırımcının amacı tamamen kendi teknolojisini, üretim metodu ve yönetim anlayışıyla yeni bir işletme açmaktır. Bu sayede kar maksimize edilmeye çalışılmaktadır.¹⁹

Yeşil alan yatırımları ev sahibi ülke stoklarını, sermaye verimliliğini ve istihdamı direkt olarak arttıran yatırımlardır. Bu yatırım türünde yatırımcı kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir organizasyon oluşturabilir. Ancak pazara giriş şekli ve kazanımlar açısından özellikle satın alma ve birleşmelere nazaran çok daha uzun vadeli düşünülmesi gerekir. Yeşil alan yatırımları; yerel arsa temini, işçilerin istihdamı ile yatırımcının işletmeciliği, teknoloji ve know-how kullanımı gerektirir. Yerel işlemler yabancı yatırımcının aracılığı ile uluslararası işlemlerle bütünleşmiş olur.²⁰

Yeşil alan yatırımları yeni iş ve katma değer yaratma potansiyeli yüksek olduğundan ev sahibi ülke tarafından en fazla arzu edilen DYY türüdür.²¹

1.2.2. Ortak Girişimler

Ortak girişim, iki ya da daha çok ortağın kendi faaliyetlerini sürdürürken, belli bir işi görmek üzere sürekli veya geçici olarak bir şirket kurup, bu şirkette kendi işletmelerinden teknik, mali ve ticari destek sağlamaları üzerine anlaşmalarıdır.²²

Ortak girişim, normal bir ortaklığın getirdiği haklar ve sorumluluklar söz konusu olmadan, sınırlı amaçlar için iki veya daha fazla kişi veya firmanın bir araya gelip bir birlik oluşturması; uluslararası işletmecilik alanında mülkiyet ve denetimin yabancı firma ile bir ev sahibi firma arasında paylaştırıldığı ekonomik girişimdir.²³

Ortaklığa giren yatırımcılardan bazıları kaliteli hammadde bazıları ileri üretim teknolojisi bazıları finansal kaynak bazıları ise uzman beşeri kaynak avantajına sahip olabilir. Bu sayede yatırımcılar ayrı ayrı zor başaracakları bir işi bir araya gelerek daha kolay başarabilmektedirler. Ortak girişim, yeni bir işe başlamanın yüksek riskini ve maliyetini

---

¹⁹ Demirel, a.g.tz., s.17.

²⁰ Mutlu, a.g.tz., s.9.

²¹ Yıldırım, **Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdam Ve Ücretler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Bir Uygulama**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010, s.7.

²² Mutlu, a.g.tz., s.8.

²³ Akıncı, a.g.tz., s.52.

azaltması, küçük işletmelere büyük şirketlerle rekabet etme ve onlar arasında yaşama olanağı sağlaması, yatırımcılara sahip olmadığı yeni teknoloji, uzman beşeri kaynak gibi imkanları kolayca elde edebilme imkanı vermesi sebebiyle yatırımcılar tarafından tercih edilmektedirler.²⁴

1.2.3 Şirket Birleşmeleri ve Satın Almalar

Şirket birleşmeleri, iki veya daha fazla şirketin, pazar payını, piyasa gücünü ve verimliliğini artırmak amacıyla tüm kaynaklarını bir araya getirerek hukuki varlıklarını kaybetmeleri ve ortaya yeni bir işletmenin çıkmasıdır. Şirket satın almaları ise ev sahibi ülkedeki bir işletmenin varlıklarının veya hisselerinin tamamının veya önemli bir kısmının bir veya daha fazla yabancı yatırımcı tarafından satın alınmasıdır. Şirket birleşmeleri ve satın almalar yabancı bir pazara girmenin en kolay yoludur. Son yıllarda dünyada örneklerine oldukça sık rastlanmaktadır.²⁵

Bu yatırım türünde firmalar, yabancı bir ülkede yeni bir tesis veya şube açmak yerine mevcut yerli bir firma ile birleşme yoluna gidebilir ya da firmanın tamamını satın alabilir. Şirket birleşmesinde, bir şirketin diğer bir şirket içinde erimesi veya iki şirketin yeni bir varlık oluşturması söz konusudur. Bu tür oluşumlarda taraflar birbirlerinden bağımsız değillerdir. Çalışmaları da istikrarlı ve basittir. Birleşen şirketlerin ayrılması ise oldukça zordur.²⁶

1.2.4 Stratejik Birleşmeler

Son yıllarda geniş uygulama alanı bulan diğer bir DYY yapma şekli de stratejik birleşmelerdir. Bu yöntemde ana amaç çok yüklü olan Ar-Ge faaliyetlerini paylaşmak, piyasaya doğru zamanlama ile girebilmek, ortak pazarlama ve hizmet sunmanın faydalarından yararlanmak olarak sıralanabilir.²⁷

Stratejik birleşmeler üç şekilde gerçekleşebilir. İlki, iki firmanın hisse senetlerinin belirli miktarlarını birbirleriyle değiş tokuş etmeleri şeklindedir. Yalnız bu, doğrudan yabancı yatırım değil portföy yatırımı niteliğindedir. Daha geniş stratejik birleşme şeklinde

---

²⁴ Yıldırım, a.g.tz., s.7.

²⁵ Yıldırım, a.g.tz., ss.7-8.

²⁶ Akıncı, a.g.tz., ss.52-53.

²⁷ Demirel, a.g.tz., s.17.

ise taraflar hem hisse senetlerini değiştirir, hem de mal ve hizmet üretimi amacıyla ortak bir girişim kurarlar. Bu tür birleşmelerin örneklerine otomobil, uçak sanayi, elektronik, telekomünikasyon alanlarında daha sık rastlanıyor. Bu sektörlerden anlaşıldığı üzere stratejik birleşmeler, Ar-Ge giderlerinin yüksek olduğu ve piyasaya girişte zamanlamanın önem taşıdığı ileri teknoloji kullanılan sektörlerde yaygındır. Üçüncü bir işbirliği yönteminde ortak pazarlama ve işbirliği anlaşmaları yapılır ve bir taraf diğerini piyasalarda temsil eder.²⁸

1.3 Doğrudan ve Dolaylı Yabancı Yatırımlar Arasında Başlıca Farklar

Yabancı portföy yatırımları ile DYY'leri bir birinden ayırmak için çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemler ülke ekonomisinin istikrarını yakinen ilgilendiren zaman açısından, yabancı ülkeye yatırılan sermaye sahipliği açısından değerlendirilebilir. Ayrıca bu farklar sermayenin hukuki statüsüne, gelir transferine ve hareketliliğine göre de yorumlanabilir.

1.3.1 Zaman Açısından Farklılık

DYY'ler genel olarak uzun vadeli (5-10 seneden fazla) yatırımlardır. Şöyle ki, DYY izninin alınması, sabit yatırımın başlaması ve bitirilmesi, üretime geçilmesi, başa-baş noktasına gelindikten sonra karlılık(rantabilite) düzeyine geçilmesi orta vadeli bir zaman alır. Buna rağmen, YPY (Yabancı Portföy Yatırımları) daha çok kısa vadeli yatırımlar olup, devir hızı gayet yüksektir. Ayrıca DYY'lerin gittiği ülkelerde uzunvadeli kalması, bu yatırımları uzun vadeli reel faiz oranlarına hassas hale getirmektedir. Fakat Yabancı Portföy Yatırımları daha çok kısa vadeli faiz oranı yükselmesinden veya temettü gelirlerinden pozitif etkilenmektedir.²⁹

1.3.2 Kontrol Açısından Farklılık

DYY'de ana şirket bağlı şirkete kısmi bağımsızlık tanısı da, genelde kontrolü kendi elinde tutar. Özellikle, ana şirket Ar-Ge masrafları, kalite ve standartlaşma konularında katı davranmaktadır. YPY'lerde ise genel olarak böyle bir şey yoktur.

---

²⁸ Akıncı, a.g.tz., s.53.

²⁹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama**, 15.baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003, s.630

1.3.3 Sermaye İçeriği Açısından Farklılık

DYY’lerde yabancı yatırımcı, sermayeyle beraber, üretim teknolojisi, yönetim bilgisi, girişimcilik, risk ve organizasyon yapısını da getirmektedir. Dolayısıyla bu tür yatırımlarda ev sahibi ülke sadece finansman ihtiyacını gidermekle kalmamakta, aynı zamanda teknoloji ve bilgi açığını da kapatmaktadır. YPY’lerde ise yatırımcı sadece finansman sağlamaktadır.

1.3.4 Hukuki Statü Açısından Farklılık

DYY’lerde yabancı yatırımcı çoğu zaman tüzel kişilerdir. Dolayısıyla bu tür yatırımlarda her etapta kararlar grup olarak alınmakta ve yatırımın miktarı da büyük hacimlere ulaşmaktadır. Halbuki, YPY’de sermaye sahibi, tüzel kişilik olan firma olabileceyi gibi daha çok gerçek şahıslardır veya sahibinin emirlerine aşırı bağlı olan tüzel kişilik statüsündeki yatırım fonlarıdır. Bu durum ani ve spekülatif kararların alınmasına yol açmaktadır.

1.3.5 Gelirlerin Transferi Açısından Farklılık

DYY’lerde gelirlerin ana şirketin yerleştiği ülkelere transferi, devletin bu konudaki davranışına ve şirketin karına bağlıdır. Mesela, bazen devletler gelirlerin tekrar yatırıma dönüşmesi için transfer işlemlerini zorlaştırabilmektedir. Fakat YPY’lerde ana para ve gelirlerin geri ödenme şartları önceden bellidir.

1.3.6 Hareketlilik Açısından Farklılık

Son olarak, DYY’lerde hareketlilik kapasitesi YPY’lere göre daha düşük ve zordur. Çünki DYY’ler ev sahibi ülkelerde gerçekleştirdikleri duran ve dönen varlıkların elden çıkarılması belli bir zaman alacaktır. Fakat YPY’ler , yatırımcıların beklentileri yeteri kadar karşılanmadığı durumda ülkeni hemen terkedecektir.

Ayrıca bir defa ülkeyi terkettikten sonra DYY’lerin tekrar o ülkeye dönmesi daha zordur. YPY’ler ise daha esnek ve kısa vadeli olduğu için terkettiği ülkeye tekrar girmesi kolaydır.

1.4 Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi

Bugün çeşitli ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin birçok ögesi gibi DYY'ler de, daha çok İngiltere'den başlayıp Batı Avrupa ülkelerinde devam eden, Sanayi Devrimi zamanı ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemde yaklaşık 3 asır boyunca yatırım ve doğal kaynaklar yoğun olduğu bölgelerden daha az yoğun olduğu bölgelere akmıştır. Şöyle ki, 17. ve 18. yüzyıllarda tatbik edilen sömürge siyasetinde, bir yandan sömürge ülkelerden hammadde temin eden, diğer yandan da bu ülkelere ticari ürün satan şirketler vardı. Bu akım 19. yüzyılda yaygın hale gelmiştir. 1800'lü yılların ilk yarısında hammadde, maden ve petrolün çıkarılması için sömürge devletlerde gerçekleştirilen yatırımlar, yabancı yatırımların başlangıcını temsil etmiştir.³⁰ Çünkü, sanayi devriminin bir sonucu olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle, Batı'nın sanayileşen ülkelerinde hızlı para yığılı, büyük şirketleri bu paradan maksimum gelir getirecek yatırım bölgeleri aramaya yöneltmiştir. Bu bölgeler ise, Avrupa halklarının ve sanayisinin ihtiyacı olan günlük talep ürünleri ve hammaddeleri temin edecek, doğal kaynaklar ve ucuz işgücüne sahip dönemin sömürge ülkeleri ve az gelişmiş bağımsız ülkeleri olmuştur. Seylon'da çay, Doğu Afrika'da muz seraları ile madencilik sektörüne yönelik faaliyetler bu tür yatırımların sonucudur.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ortaya çıkan güçlü sanayi şirketlerine milli pazarlar yetmez olmuş ve yabancı pazarlara açılmaya başlamışlardır. Bu çerçevede modern uluslararası imalat, bu prosesin lider şirketlerinden olan Amerikan Singer şirketinin 1855 yılında Fransız bir şirkete dikiş makinesi üretme izni vermesi ve 1867 yılında Glasgow'da ülke dışındaki ilk fabrikasını kurmasıyla başlamıştır. 1865 yılında Almanya'nın kimya öncüsü Alfred Bayer'in New Yorkta, 1879 yılında Westinghouse şirketi Paris'te fren üretmek için küçük bir atölye açmış, 1882 yılında Amerikan telekomünikasyon şirketleri Western Electric ve International Bell Belçika'da ortak bir girişimde bulunmuşlardır.³¹ 1870 ve 1880'li yıllar arası birçok Amerikan şirketi yeni ürünlerini ihraç için yeni pazarlar ararken, bunlardan bazıları uluslararası üretime başlamıştır. Bu gelişmeleri asrın sonlarında Ford, General Motors, General Electric ve Texaco gibi Amerikan şirketlerinin Avrupa pazarında yabancı ortak arayışları takip etmiştir. Ancak kısa bir sürede Avrupalı şirketler

³⁰ Tevfik Güngör Uras, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979, s.29.

³¹ Mira Wilkins, **The Emergence of Multinational Enterprise**, Harvard University Press, Cambridge, 1970, s. 51.

de bu yarışa katılmıştır. Fiat 1907'de Avusturya'da, 1909'da ABD'de ve 1912'de Rusya'da imalat kolları oluşturmuştur. Bosch 20. yüzyılın ilk yıllarında İngiltere ve Fransa'da otomobil parçaları üretimi yapan fabrikalar kurmuştur.³²

Bu yıllarda portföy yatırımlarının hacmi doğrudan yatırımlara nisbeten daha geniştir. Mesela dönemin en büyük ekonomik güçlerinden olan İngiltere'de, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar yatırılan yabancı yatırımların yarısından çoğu portföy yatırımları idi. Doğrudan yatırımların payı ise sadece %30 paya sahip olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda ABD yabancı yatırımda giderek Batı Avrupayı geçmeye başlamıştır. Fakat 1929-1930 Dünya Ekonomik Krizi ve sonrası etkileri ve 1939-1945 yılları arası İkinci Dünya Savaşı olması nedeniyle, başta ABD olmak üzere, daha önce yabancı yatırım gerçekleştiren diğer ülkeler bu yatırımlarını fesh edip ülkeleri terk etmeye yönelmişlerdir.³³ Çıkılmaz duruma giren yabancı yatırımlarda 1950'lerde çok büyük değişiklikler meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda daha çok portföy yatırımları şeklinde olan yabancı yatırımlar, savaştan sonraki yıllarda daha çok DYY'ler şekline bürünmüştür. 1950'li yıllardan sonra dünya ekonomisinde giderek önemli bir güç teşkil etmeye başlayan ve DYY şeklinde faaliyet gösteren ÇUŞ'ların rolü büyük olmuştur. Bunun birinci sebebi, uluslararası iletişim ve ulaşım metotlarındaki devrim niteliğindeki gelişim ve değişimlerdir. Yolcu uçaklarının icat edilmesi, haberleşmede daha hızlı ve ucuz yolların bulunması, uluslararası posta hizmetlerinin hızlanması gibi yenilikler, şirketlerin uluslararası arenada faaliyet göstermelerini oldukça kolaylaştırmıştır. İkinci sebep de uluslararası siyasi ve ekonomik güç dengesinde yaşanan değişikliklerdir. Savaşın sona ermesiyle beraber, galip ülkeler, barış durumunun devamlılığını sağlayacak siyasi ve ekonomik şartların oluşturulması için büyük çaba sarfetmişlerdir. IBRD (International Bank for Reconstruction and Development) ve IMF'nin (International Monetary Fund) kurulması GATT'ın (General Agreement on Tariffs and Trade) imzalanması bu sürece önemli destek vermiştir.

Savaş sonrasında Avrupa ve Japon ekonomileri de hızlı şekilde canlanmaya başlamışlardır. Bu dönemde sömürge devletlerin mücadeleleri Avrupalı şirketlerin Latin

---

³² Erol Tümertekin - Nazmiye Özgüç, **Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1997, s.39.

³³ Güngör, a.g.e , s.31.

Amerika, Afrika, Orta Doğu ve Asyada yatırım yapma cesaretini kırmış, yabancı sermayenin gelişmekte olan ülkelerden uzaklaşarak Batı Avrupa ülkelerine yönelmelerine yol açmıştır. Bu da Batı Avrupa’da Amerikalı şirketlerle kıyasıya bir rekabetin yaşanmasına sebep olmuştur.

İngiltere’nin liderliğinde önceki asırlarda kendisini sömürgeci olarak gösteren sistem, bu sefer savaştan sonraki dönemde karşımıza birçok sektörde teknolojik üstünlüğe sahip olan ve tarife engellerinden kaçmak isteyen ABD liderliğinde ‘Yeni Dünya Düzeni’ adıyla çıkmaktadır. Artık ÇUŞ’lar yerli ekonominin ve dünya siyasetinin belirleyicileri olmuşlardır. Amerikan şirketleri iki dünya savaşı arası dönemde ülke dışında yılda 25 bağlı şirket kurarken 1946-1952 yılları arası bu rakam ortalama yıllık 45’e çıkmıştır. Kurulan yeni bağlı şirket sayısı 1952-1955 yılları arası yıllık ortalama 94, 1956-1958 yılları arası 146, 1959-1961 yılları arası 300 olmuştur.³⁴ Ayrıca 1957-1967 yıllar arası ABD’nin Avrupa’daki yatırımları dört katına çıkmıştır. Aynı yıllarda Amerikalı şirketleri izleyen Avrupalı firmalar da benzer metotları kullanarak, ABD’deki yatırımlarını DYY şekline çevirmişlerdir.

1970’li yıllara kadar Amerikalı ÇUŞ’lar, nisbi olarak yüksek satınalma gücü ve benzer talepler gibi sebeplerle, doğrudan yatırımlarını Batı Avrupa ülkelerine yapmışlardır. Fakat 1970’li yıllara gelindiğinde bu yatırımlar azalmaya başlamıştır. Bunun sebepleri Batı Avrupa’da artan maaşların yarattığı maliyet artışları, sosyal sigorta, asgari ücret ve işçileri koruyan katı kurallar ve uygulamaları, Avrupa yerel para birimlerinin ABD doları karşısında değer kazanmaları, Avrupalı şirketlerin artan rekabet gücü gibi faktörlerdir. 1980’lerin sonuna gelindiğinde, Avrupalı şirketlerin ABD’de yaptığı doğrudan yatırımlar ABDli şirketlerin Avrupa’da yaptığı yatırımlardan fazla idi. Bu dönemde Latin Amerika, Orta Doğu ve Uzak Doğu yatırım çekme merkezleri olarak önem kazanmıştır.³⁵

1970’lerin başında dünyada 7000 dolaylarında ÇUŞ vardı. Bu dönemde Amerikan ÇUŞ’larına bağlı şirketler tarafından gerçekleştirilen üretim, değer olarak ABD ihracatından 4 kat daha büyüktür. 1970 yılına kadar ABD ihracatının %62’si ve ithalatının %34’ü bu firmalar tarafından gerçekleştirilmekteydi. 1977’de ABD’nin sahip olduğu

---

³⁴ Nigel Grimwade, **International Trade: New Patterns of Trade, Production & Investment**, 2.baskı, London, Routledge Publishing, 2000, s.119.

³⁵ Vüsal Səlimov, **“Qloballaşma məsələsi”**, İqtisadNet Virtual İqtisadi Araşdırmalar Mərkəzi, 2006, s.147.

ÇUŞ'ların sayısı 2826, İngiltere'nin 1706 ve Batı Almanya'nın 1450 idi. 1977 yılından itibaren Japonya ve bazı gelişmekte olan ülkeler de ÇUŞ'lar kurmaya başlamışlardır. 1980'lerde DYY'ler dünya ihracatından 2.5 kat daha hızlı büyümüşür. Şöyle ki, 1975 yılında 8.7 milyar \$, 1980 yılında 10 milyar \$'a ulaşmıştır.³⁶ Ayrıca, 1985 yılına gelindiğinde Japonya dünyanın en büyük 100 ÇUŞ'unun 33'üne, ABD 50'sine sahip idi. Yine 1980-1997 yılları arasında dünyada DYY'ler %13'lük bir büyüme göstermiştir.

1960'lardan sonra GOÜ'lerin ekonomik gelişme çabaları artmıştır. Bu ülkeler sanayileşmiş ülkelere hammadde satarak, çeşitli sanayi ve diğer ürünleri ithal eden durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu noktada, DYY'ler ihtiyaç içindeki GOÜ'lerde, girişimcilik becerisi, yüksek teknoloji, yönetim bilgileri ve pazarlama gibi faktörlerin potansiyel kaynağı olarak görülmüştür. Üçüncü Dünya Ülkeleri, vergi muafiyeti ve subvansiyon gibi özel teşviklerle yabancı yatırımlar için misafirperver bir ortam yaratmaya çalışmışlardır.³⁷ Ayrıca 1980'li yıllarda özellikle Güney Doğu Asya ülkelerinde, yerli firmaların rekabet gücü kazanmaları için ihracata yönelmeleri ve ülke dışında yatırım yapmaları da teşvik edilmiştir.

1980'li yılların sonuna gelindiğinde özellikle GOÜ'lerde borç krizi yaşanmıştır. Devletler veya uluslararası finans kurum ve kuruluşlarıyla devletlerarasında varolan borç münasebetlerinin çıkmaz noktaya gelmesi ve borç alan ülkelerin faizini bile ödeyememesi sonucunda, DYY'ler daha çok teşvik edilmeye başlanmıştır.³⁸

Bir araştırmaya göre 1990'lı yıllarda bağımsızlıklarını yeni kazanmış Doğu Avrupa ülkelerinin her 1 \$ özelleştirme gelirinin 0.88 \$'ı DYY'ler tarafından geldiği görülmektedir. Bu ülkelerin ekonomilerinin başarıları kısmen yabancı yatırımlarla açıklanmaktadır. Aynı dönemde DYY'ler tarafından özelleştirmenin atağa geçtiği görülmüştür. Mesela, Çek Cumhuriyeti'nin 1994-1996 yılları arasında çektiği 4,852 milyar \$'lık DYY'nin 3,226 milyar \$'ı (%66,5'i), Macaristan'ın 1993-1996 yılları arasında çektiği 9,921 milyar \$'lık DYY'nin 7,552 milyar \$'ı (%76,1), Polonya'nın da 1993-1996 yılları

---

³⁶ Cem Alpar, **Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, 3.baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1980, s.83.

³⁷ Alpar, a.g.e., s.83.

³⁸ Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT, Ankara, Mayıs 2000, s.2, <http://www.guvencetin.com/ekonomi/YabancıSermaye.pdf>, (28.03.2015).

arası çektiği 4,997 milyar \$'lık yabancı yatırımın 3,387 milyar \$'ı özelleştirme yoluyla temin edilmiştir.³⁹

1.5 Doğrudan Yabancı Yatırımları Açıklayan Teoriler

1.5.1 Ürün Hayat Döngüsü Teorisi

Teori, Vernon'un 1966 yılında yazdığı "Uluslararası Yatırım ve Ürün Döngüsünde Uluslararası Ticaret" (International Investment and International Trade in the Product Cycle) başlıklı makalesi ile literatürde önem kazanmaya başlamıştır.⁴⁰

Vernon; bir sanayi malının icadından itibaren yapılan teknolojik gelişmelerin iç ve dış piyasalar üzerindeki etkilerini araştırmış ve ürünün pazarlanması ile ilgili niteliklerin önemli olduğu ve tüketici tercihlerinin ülkeler arasında farklı olduğu sonucuna varmıştır.⁴¹

Ürün devreleri teorisine göre yeni bir malın ömrü "yeni ürün dönemi" (new product), "olgunlaşmış ürün dönemi" (maturing product) ve "standartlaşmış ürün dönemi" (standardized product) olmak üzere üç döneme ayrılmıştır.⁴²

İlk aşamada yeni ürünlerin, başlıca ABD gibi en yüksek gelire ve becerilere sahip olan ülkelerde icat edileceği, üretiminin ve satışının gerçekleşeceği düşünülmektedir. Ürünün üretimi bu aşamada ufak çapta yapılır; üretimin devamında üretime ilişkin sorunlar çözümlenir ve ürün geliştirilirken, üretim ihracattan ziyade iç piyasa talebinin doyurulmasına yöneliktir.⁴³

İkinci aşamada üretimde kullanılan yeni teknolojilerin ve üretim yöntemlerinin diğer üreticiler tarafından ele geçirilmesi ile malı ilk üreten firmanın tekeli ortadan kalkacaktır. Bu aşama "olgunlaşmış ürün" aşaması olarak tanımlanır.⁴⁴

³⁹ Yeni Dünyada Yenileşen Azerbaycan İqtisadiyatı, Bakı 2006, s.33, http://qasim-az.com/books/3_Esas_Hisse_IqtisadNet_Yeni.pdf (28.03.2015).

⁴⁰ Demirel, a.g.tz., s.22.

⁴¹ Ahmet Büyükalvarcı, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990-2005)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Konya, 2007, s.38.

⁴² Yıldırım, a.g.tz., s.24.

⁴³ Hasan Onur Çolak, **Türkiyede Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Otomotiv Sanayi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli, 2009, s. 17.

⁴⁴ Büyükalvarcı, a.g.tz., s.39.

Üçüncü ve son aşama ürünün ve üretim sürecinin tamamen standart haline gelmesidir. Bu devede diğer firmaların fiyat rekabeti öncü firmanın üretim lokasyonunu düşük maliyetli az gelişmiş ülkelere kaydırmasına yol açar. Bu aşamada öncü firmanın ülkesi artık ürünü geliştirmekte/az gelişmiş ülkeden ithal etmeye başlar.⁴⁵

Ürün döngüsü teorisi DYY akımlarını açıklamada önemli katkılarda bulunmuşsa da hammadde arayan yatırımları açıklamakta kullanılamamaktadır.

1.5.2 Oligopolistik Tepki Teorisi

Knickerbocker (1973) gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımların oligopolistik tepki sonucu ortaya çıktığını iddia etmektedir.⁴⁶

Oligopolistik tepki yaklaşımı, literatürde “lideri izleme yaklaşımı” olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre; bir oligopolistik endüstride eğer işletmelerden biri doğrudan yabancı yatırıma girişirse, rakip işletmelerde çok hızlı bir şekilde aynı piyasada savunma yatırımları yapacaklardır. Bu durum, oligopolistik piyasada etkinlik gösteren işletmelerin, lider işletmenin yatırımına bir tepkisidir.⁴⁷

Bu teoriye göre, rakip firmalar dış ülkelere yapılan yatırımları varlıklarına karşı bir tehdit olarak algılamaktadırlar ve buna tepki olarak doğrudan yabancı yatırımda bulunmaktadırlar.⁴⁸

Oligopolistik piyasada birbirine etki edebilecek kadar az sayıda firmanın bulunması firmalar arası karşılıklı bağımlılık yaratmakta ve piyasadaki herhangi bir firmanın üretim, fiyat, satış ve yatırım konularındaki kararları diğer firmaları yakından ilgilendirmektedir. Buna göre; oligopolistik endüstrilerde rakip firmalardan birinin yatırım yapması halinde, aynı endüstride faaliyet gösteren diğer şirketlerde öncü/lider şirketi izleyerek yatırım faaliyetine yönelmekte ve rakip firmaların gösterdiği tepki hemen lider firmayı izlemek şeklinde olmaktadır.

---

⁴⁵ Nuri Yavan , **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi**, İktisadi Araştırmalar Vakfı, Promat Basım Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş, (Doktora Tezi) İstanbul , 2006, s.73.

⁴⁶ Yıldırım, a.g.tz., s.25.

⁴⁷ Büyükşalvarcı, a.g.tz., s.39.

⁴⁸ Çolak, a.g.tz., s.16.

Bu teorinin eleştirildiği nokta, firmaların neden A ülkesi yerine B ülkesine yatırım yapmayı tercih ettikleri sorusuna kendi içinde cevap bulamamasıdır. Oligopolistik tepki yaklaşımı, bir işletmenin niçin doğrudan yabancı yatırım yaptığını açıklamaz. Bu yaklaşım sadece; rakip firmaların, lider firmanın yapmış olduğu yatırımlara karşılık verme nedenlerini araştırır.⁴⁹

1.5.3 İçselleştirme Teorisi

Teori P.J. Buckley ve M.Cason tarafından 1976 yılındaki çalışmaları üzerine ortaya atılmıştır. Teoriye göre firmalar yabancı piyasalardaki riskler, belirsizlikler, hükümetten kaynaklanan piyasa aksaklıkları ve uluslararası faaliyetlerin sonucu ortaya çıkan işlem maliyetlerinin üstesinden gelmek ve bundan kazanç elde etmek için DYY yaparlar. Teori firmaların kâr maksimizasyonu yaptığı ve piyasa aksaklıklarının var olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Teoriye göre firmalar kârlarını aksak rekabet ortamında maksimize ederler. Bu aşamada;⁵⁰

- Ulaştırma maliyetleri yüksek maliyetli, ticaret engelleri fazlaysa,
- Dış piyasa hakkında bilgi edinememe riski yüksekse,
- Alıcı ve satıcı arasında bilgi asimetrisi varsa,
- Piyasada işlem maliyetlerini arttırıcı durumlar varsa şirket içselleştirme yoluna gider ve DYY yapar.

Şirketler içselleştirme sonucunda gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, hükümetin yaptığı düzenlemelerin etkilerini transfer fiyatlandırması yoluyla en aza indirebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme gibi faydalar elde ederler.

---

⁴⁹ Çolak, a.g.tz., s.16.

⁵⁰ Murat Ali Dulupçu - Onur Demirel, Küreselleşme ve Uluslararasılaşma, Isparta , 2005, s.10, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BoJB_wug4eMJ:www.phil.muni.cz/ped/ECOLAB/eng/modules/docs/internationalization-and-globalization-theory.doc+&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=az , (09.03.2015).

1.5.4 OLI Paradigması (Eklektik Paradigma)

J.Dunning (1977) tarafından DYY teorilerine kazandırılmış eklektik paradigma küresel üretimin gerçekleşmesi için şirketlerin 3 temel avantaja sahip olması gerektiğini söyler:⁵¹

- Birincisi, rakip şirketlerin sahip olmadığı ve sahip olanlara bazı özel imkanlar yaratacak mülkiyet avantajlarıdır (ownership advantages). Bu avantajlar ülke dışına taşınabilir olmalı ve maliyetleri karşılayacak kadar da güçlü olmalıdır.⁵² Yönetim ve pazarlama bilgisi, Ar-Ge kaynaklı yüksek teknoloji ve farklılaştırılmış ürünler örnek olarak gösterilebilir. Başarılı ÇUŞ'lar çoğu zaman bu örneklerin hepsine sahip olanlardır.
- İkincisi ükle dışındaki girdi maliyetlerinin azlığı ve verimliliğin çokluğu gibi faktörlere bağlı bir diğer avantaj ise yerleşim avantajıdır (location advantages).
- Sonuncu avantaj ise içselleştirme avantajıdır (internalization advantage). Mülkiyet avantajlarına (patent, ticari sır vb.) sahip şirketlerin bu avantajları başkalarına satmak veya kiralamak yerine kendi içinde kullanmalarının daha faydalı olacaktır. Ülkenin makroekonomik bakımdan uygun bir yatırım potansiyeli sunması ile beraber mali piyasalarının ve döviz kurlarının da ÇUŞ'ları yatırım yapmaya yönlendirdiği Dunning tarafından ileri sürülmüştür.

Yukarıdaki üç şartın olduğu durumlarda ÇUŞ'lar kendilerine ve yatırım yapacakları ülkeye ait avantajları değerlendirmek isteyecek ve DYY'ler gerçekleşecektir. Aksi halde şirketler ülke pazarına ihracat yapma ve patent verme yolu ile girmeye çalışacaklardır.⁵³

⁵¹ John H. Dunning, **Explaining International Production**, University of Reading , s.27, http://www.wiwi.uni-hannover.de/fileadmin/geld_finanzen/veranstaltungen/athenhoefer/Dunning_1998.pdf , (10.03.2015).

⁵² Lars Oxelheim ve diğerleri, **On the Treatment of Finance-Specific Factors Within the OLI Paradigm**, The Research Institute of Industrial Economics, №554, Stockholm, 2001, s.6, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.1768&rep=rep1&type=pdf> , (11.03.2015).

⁵³ Franklin R. Root, **International Trade and Investment**, 6.baskı, Cincinnati, South-Western Publishing Co., 1990, s.3, http://www.sagepub.com/upm-data/19022_Daniel&Krug~Chapter_01.pdf , (11.03.2015).

1.5.5 Hymer-Kindleberger Teorisi

Hymer ve Kindleberger tarafından gerçekleştirilen teori DYY'lerle ilgili ilk modern yaklaşımdır. 1960'lı yıllarda ülkeye özgü faktörlerden çok firmaya özgü faktörler üzerine yoğunlaşarak çalışmalar yapılmıştır.

Hymer – Kindleberger teorisine göre uluslararası alanda meydana gelen DYY'lerin nedeni, piyasalardaki oligopolistik sanayi yapısıdır.⁵⁴

Bir ülkede uluslararası yatırıma girişen yabancı firmalar karşı karşıya oldukları risk ve belirsizliklerden dolayı yerli firmalara göre dezavantajlı konumdadırlar. Bu nedenle yabancı firmaların bir ülkeye yatırımda bulunabilmesi için yerli rakiplerinin erişemeyecekleri bazı avantajlara sahip olmaları gerekmektedir. Hymer-Kindleberger teorisine göre yabancı firmaların bir ülkeye doğrudan yabancı yatırım yapmalarının en önemli nedeni ev sahibi ülke tarafından yabancı firmalara sağlanan avantajlardır.⁵⁵ DYY'nin bu avantajları sağlamak için olduğunu varsayan teori, avantajlara sahip olan firmaların neden kendi ülkesinde üretim yapıp ihraç yapmak yerine DYY yaptıklarını ve aynı özelliklere sahip iki ülkeden neden birisinin diğerine tercih ettiklerini açıklayamamaktadır.

1.5.6 Yerleşim Teorisi

Yatırım yapılacak yerin seçimi; firmanın kârlılığını, rekabet gücünü ve gelişimini etkilediğinden en önemli ve karmaşık kararlardan birisidir. DYY yapmaya karar veren firmaların, bu yatırımı yapacakları yer seçimlerini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Hammadde ve pazara yakınlık, ulaştırma maliyetleri, iş gücü maliyetleri ve iş gücü verimliliği ile yatırım yapılacak ülkedeki yasal düzenlemeler, genel ekonomik yapı ve uygulanan teşvik politikaları bu faktörlerin en önemlileri arasında yer alır.⁵⁶

Yerleşim Teorisine göre, çokuluslu şirketler üretimi daha düşük maliyetlerle gerçekleştirebilmek, ticaret engellerinin negatif tesirlerinden korunabilmek için kendi ülkelerinde üretim yapmak yerine yabancı ülkede üretim yapmayı tercih etmektedirler.⁵⁷

---

⁵⁴ Çolak, a.g.tz., s.13.

⁵⁵ Yıldırım, a.g.tz., s.25.

⁵⁶ Büyükşalvarcı, a.g.tz., s. 41.

⁵⁷ Oksay, a.g.tz. s.3.

Mesela, alüminyum madenciliği boksit madeninin mevcut olduğu yerlerde, alüminyum üretimi ise elektriğin ucuz olduğu yerlerde gerçekleştirildiğinde daha ekonomik olacaktır. Örneğin ABD'nin vergi indirimleri yerli firmaları yurtdışına yatırım yapmaya teşvik etmiştir. ABD hükümeti deniz ötesi yatırımlardan vergi indirimine gitmekte ve ekstra indirimlerle petrol sektörüne yatırım yapmaya teşvik etmektedir.

1.6 Doğrudan Yabancı Yatırımların Genel Ekonomik Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımından söz edebilmek için üç temel unsurun varlığı şarttır. Bunlar, yatırımcı, ev sahibi ülke ve kaynak ülkedir.⁵⁸ Ev sahibi ülke doğrudan yabancı yatırımın yapıldığı ülkedir. Menşe ülke DYY yapan veya DYY çıkışının olduğu ülkedir. DYY, yatırımı çeken ve yatırımı gerçekleştiren ülkeler açısından farklı ekonomik sonuçlar doğurabilir.

1.6.1 Yatırım Çeken Ülke Açısından

1.6.1.1 Olumlu etkiler

En geniş anlamda DYY'nin yönetim bilgileri, teknoloji, iş tecrübesi aktarımları/paylaşımları, yabancı piyasalara giriş, artan istihdam olanakları ve gelişen sosyal ve çevre standartları yoluyla ekonomi genelinde etkinlik kazançları sağladığı öne sürülmektedir. Ayrıca yabancı yatırım hareketleri dünya genelinde küresel rekabeti arttırmaktadır. DYY'nin ithal eden ülkeler için istihdam sağlama, dış ticareti uyarma ve vergiler yoluyla devlet bütçesine destek olma özellikleri vurgulanmaktadır. Neo-klasik taraftan bakıldığında DYY sermaye ithal eden ülke açısından, üretime aktarılan sermayenin artışı, böylelikle üretim artışını; sermayenin marjinal ve ortalama üretiminin düşmesini; ve faiz oranlarında düşüşü ifade etmektedir⁵⁹

DYY gittiği ülkede genel olarak aşağıdaki etkileri doğurur:

- Ülkenin milli gelirini arttırarak ekonomik gelişme temin eder. DYY'lerin günümüzde, geldiği ülkelere gelir tranferi yapması aşağı seviyelere inmiştir. Gelir ülke içinde kalarak yeni yatırımlara, teknolojik yenilenmeye, Ar-Ge

⁵⁸ Keleş, a.g.tz., s.18.

⁵⁹ Bilge Terzioğlu, **Gelişmekte Olan Ülkelerde DYY: Türkiye Örneği**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2007, s.17.

ihtiyaçları için tekrar yatırımlara (re-investing) çevrilmekte, böylece ekonomik büyüme devam etmektedir. Ayrıca Yabancı yatırım yeniden yapılanma (re-structuring) ve özelleşmede en efektif yol olduğu gibi yan sanayilerin oluşmasına ve gelişmesine destek olmaktadır. Aaron (1999) çalışmasında DYY'lerin GOÜ için 1997 yılında yaklaşık 26 milyon doğrudan iş imkânı ve 41,6 milyon dolaylı iş imkânı sağladığını ortaya koymuştur⁶⁰

- İstihdamı artırarak işsizlik oranının düşmesine yardımcı olurlar. DYY'ler ev sahibi ülkede işsizlik oranına doğrudan ve dolaylı etki etmekte. Gelişmekte olan ülkelerin öncelikli problemlerinden biri olan yüksek oranda işsizlik konusunda doğrudan yabancı yatırımlar önemli bir argüman olarak görülmektedir⁶¹
- Know-how ve teknolojilerini ve yönetim tekniklerini götürür, yeni teknoloji transferini temin eder ve teknoloji üretmekte zorlanan ülkelerin ekonomilerine önemli fonksiyonlar katar. Fakat yapılan gözlemler, yabancı yatırım şirketlerinin yeni ürün dizaynından çok üretim planlaması ve organizasyon ile proses mühendisliğinde nisbi olarak daha çok teknolojik kabiliyet geliştirme meylinde olduklarını göstermiştir.⁶² Yani özel şartlar (kaliteli işgücü, teşvik sistemi vb.) temin edilmemişse DYY'ler AR-Ge çalışanlarını ana şirketin yerleştiği ülkede toplamaktadırlar.
- Uzun dönemde ithalat düşürücü ihracat artırıcı, uluslararası pazarlara ve diğer pazarlara erişimde kolaylaştırıcı etkilerle ülkenin girdi çıktı balansını olumlu etkilemektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler uygun kalite ve maliyetle üretim yapabilseler de dünya pazarına çıkmada zorluklar yaşayabilmektedir. ÇUŞ'lar, yerli kaynakları uluslararası arenada iyi bilinen markaları vasıtasıyla dünya pazarına taşımaktadır.
- Ülke ekonomisine canlılık ve dinamizm kazandırır, dahili rekabeti artırır ve dahili pazara yönelik üretim gerçekleştirir. Ayrıca DYY'ler uluslararası özel mülkiyete dayanan serbest rekabet sistemini, yatırımı yapacağı ev sahibi ülkede

⁶⁰ Muhammet Şükrü Çetin, **Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ükelere Olası Etkileri : Türkiye Örneği**, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) Isparta 2008, s.13.

⁶¹ Çetin, a.g.e. s.13.

⁶² Alkan Soyak, **Teknolojik Gelişme ve Özelleştirme: Türk Telekomünikasyon Sektörü Üzerine Bir Uygulama**, 1.Baskı, Kavram Yayınları, İstanbul, 1996, s. 49.

temel bir düzen olarak alıştırmak, anlatmak istemektedirler. Bu da ülkede demokratiklik ve geçmişten süregelen geleneklerin gelişimi adına pozitif etki etmektedir.

- Çevreyi koruma konusunda çoğu zaman gittikleri ülkeye iyi örnek olmaktadır. Yüksek teknolojiye sahip olan DYI'lerin çevreye karşı daha hassas olduğu, atıkları saflaştırma tesisleri kurduğu, geridönüşüme önem verdiği ve çevre dostu yeşil teknolojiler kullandığı görülmektedir. Elbette her zaman böyle olmuyor, çevre kanunlarının katı olduğu Birleşik Krallıkta petrol sanayisi sektöründe faal olan BP-nin çevreye karşı gösterdiği hassaslığı, Azerbaycanda yine aynı sektörün ilklerinden olmasına rağmen çevre kanunları o kadar da sıkı olmadığı için, aynı hassaslığı göstermemektedir.
- Mali kaynakları ve yatırımları arttırarak ve çeşitlendirerek ülke ekonomisinin istikrarını iyi olarak etkilemektedir.
- Gittiği ülkeye vergi geliri kazandırır. Yabancı yatırımlar elde ettikleri gelir nisbetinde yerel hükümetlerin vergi gelir kaynağı olmaktadır..
- DYI'ler ev sahibi ülkenin yabancı ekonomik entegrasyonuna pozitif etkiler, dışarıya kapalı toplum olmaktan kurtarır. Ayrıca ev sahibi ülke yatırım yapan gelişmiş ülkenin siyasi ve iktisadi desteğini de kazanabilir.⁶³
- Son olarak DYI'ler siyasi hükümetleri ekonomilerini daha dikkatli yönetmeye etki etmektedir. Çünkü aksi durumda devlet, uygulanan yanlış ekonomi siyasetlerden zarar gören DYI'lerin arkasında duran gelişmiş ülkelerin, kuruluşların, kurumların baskısına maruz kalabilmektedir.

1.6.1.2 Olumsuz etkiler

Yatırım alan ülkeler için, DYI'lerin olumlu ve olumsuz etkilerine maruz kalabilecekleri bir dönem başlamıştır. Artan DYI hareketliliği, beraberinde birçok tartışmayı ve eleştiriyi de getirmiştir.⁶⁴ Yukarıda bahsedilen pozitif etkilerin yanısıra DYI'lerin ev sahibi ülke üzerinde bazı olumsuz etkileri de olabilmektedir. Bu etkiler şöyle sıralanabilir:

---

⁶³ Oksay a.g.e. s.6.

⁶⁴ Mehmet Emre Görgülü, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomik Büyümelerine Etkileri: Panel Veri Anlizi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisan Tezi) Afyon, 2012.

- Bir görüşe göre DYY'ler ülkeye geldiğinde çoğu zaman haksız rekabet iklimi yaratmakta, yerli rakiplarini ortadan kaldırmakta ve yerli sanayini geliştirmek isteyen küçük iş adamlarının hevesini kırmaktadırlar.⁶⁵ Sahib oldukları küresel şebeke ve yenilik yapabilme kapasitesi gözönüne alındığında yerli rekabette avantajlı oldukları doğrudur. Fakat gelişmiş ülkelerde KOBİ'lerin ekonomideki oranına baktığımızda bu görüşün pek de önemli olmadığı görülmektedir. Mesela dünya genelinde ülkelerde KOBİ'lerin toplam işletmeler içindeki oranının ortalama %96 olduğundan bahsedilmektedir. Almanya , Fransa , Japonyada bu oran %99dur. Öte yandan, tüm ülkelerde istihdama en fazla katkıda bulunan işletmelerdir. Örneğin ABD'de KOBİ'lerin toplam istihdam içindeki payı %58: Japonya ve İtalya'da ise % 80'den fazladır.⁶⁶ Gelişmekte olan ülkelerde bu oran daha da yüksektir.
- DYY'ler ile ilgili en büyük olumsuz yorumdan biri, bu yatırımların ülke ekonomisi üzerinde etkileyici bir söz hakkına sahip olmasıdır. Mesela bazen Kanada'da üretim sektöründe DYY'lerin payı toplam yatırımlar içerisinde %50 , ABD'de %40 lar seviyesine kadar çıkabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için bu durum çoğu zaman aynı olmasa da yakındır. Özellikler ülke ekonomisinin esas sektörlerinin yabancıların kontrolüne girmesi büyük rahatsızlık sebebidir. Bu da ülkenin milli siyaset ve milli ekonomi problemlerini gündeme getirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bazı durumlarda DYY'ler devletin onlara 'gümrük vergisi koruması' gibi özel muamelede bulunması konusunda (bazen rüşvetle) anlaşmaya varılır. Bu durumlarda DYY'ler ancak demokratik sistemin zarar görmesi pahasına ülkeye girebilmektedirler. Bu durum özellikle, madencilik, petrol, elmas ve s. gibi yeraltı zenginliklerdeki yatırımlar için geçerlidir.⁶⁷
- Yatırım yapan şirketler, üretimi gerçekleştirdiği ülkeni kendilerine teknolojik açıdan asılı durumda tuta bilmektedirler. Bu da yerel kaynakların, iş gücü becerilerinin ve girişimlerin gelişimine engel olmaktadır.⁶⁸

---

⁶⁵ Stiglitz, a.g.e, s.89.

⁶⁶ 'KOBİler' http://www.ekodialog.com/isletme_ekonomisi/kobiler_ve_ozellikleri.html , (16.03.2015).

⁶⁷ Stiglitz, a.g.e, s.92-93.

⁶⁸ Ayhan Gençler, "Küreselleşme ve Çok Uluslu Şirketler", İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cild 5, Sayı 2, 2003, <http://isguc.org/index.php?lg=eng&p=article&id=144&cilt=5&sayi=2&yil=2003> , (16.03.2015).

- Yatırım yapan şirketlerin özellikle, madencilik sektöründe gerçekleştirdikleri doğrudan yatırımlar, ülkenin doğal kaynaklarını işlenmeden yatırımın geldiği ülkeye gitmesine ve yatırım yapılan ülkenin ciddi bir ekonomik katma değerden yoksun kalmasına sebep olmaktadır.⁶⁹
- Yatırımcı şirket ülkeden, yatırımın geldiği ülkeye veya diğer şube ülkelerine döviz çıkışına sebep olabilmektedir. Bu da ülke açısından olumsuz sonuçlar doğura bilir. Döviz çıkışına bazı sebepler gösterilebilir. Mesela; Parayı tek merkezden yönetmek için, Gelir vergisinin uygun olduğu ülkeye transfer ederek daha az vergi ödemek, Gümrük tarifelerine bağlı olarak (hangi ülkenin gümrük tarifesi uygunsa o ülkeye ithal edip daha sonra gerekli ülkeye fiyatı düşük tutularak gönderile bilir), Yatırım yapılan ülkede devalüasyon bekleniyorsa o ülkedeki parayı çıkarabilir.
- Son olarak yatırımcı şirket ihracat yerine iç talebe yönelik üretim yaparsa, ev sahibi ülke potansiyel döviz kazancından mahrum olmuş olacaktır.

DYY'lerin olumsuz etkilerinin karşısını almak için DYY'leri denetleyecek bir uygulamaya gidilmesi eskiye dönüş anlamına gelecek ve amaçlandığı gibi hem yabancı yatırımı çekecek hem de olumsuz etkilerini bertaraf edecek bir uygulama olmayacaktır. Ülke ekonomisini tümüyle ekonomik yatırımlara endeksli olarak yorumlamadan, gerekli altyapı ve sistemsel güçlendirmelerin sağlanması ve DYY ile ilgili bilgi birikimi ile olumlu-olumsuz etkileri konusundaki farkındalığın ilgili tüm kurum ve kuruluşlarca sahip olunması, söz konusu olumsuz yanların gerektiği yerde gereken aksiyonlar alınarak bertaraf edilmesi olanağını sağlayacaktır.

1.6.2 Yatırımı Gerçekleştiren Ülke Açısından

1.6.2.1 Olumlu etkiler

- DYY GOÜ'ler için sermaye yetersizliklerini gidererek kalkınmalarını sağlamak açısından çok önemli bir işlev taşımakla beraber gelişmiş ülkeler açısından da kazanç sağlanabilecek yeni yatırım alanları bulmak için önemli bir yöntemdir. DYY'nin asıl amacının karı maksimize etmek olması sonucudur ki, yatırımı yapan ülkeler sadece gelişmiş değil aynı zamanda GOÜ ve Geçiş ekonomisine

---

⁶⁹ Kaymakçı, a.g.e., s.12.

sahip ülkelerdir. DYY'nin, yatırımı gerçekleştiren ülke açısından olumlu etkileri aşağıda sıralanmıştır.

- DYY gelirleri yatırımı yapan ülkeye transfer edilebilmektedir. Eğer yatırımı yapan şirket, yatırım müddeti sonunda elde ettiği vergi sonrası net geliri yatırımcı ülkeye transfer ederse, bu yatırımcı ülkenin yatırım kapasitesini yükseltir.
- DYY idari yönetim ve teknik çalışanlarını yatırımın geldiği ülkeden temin edebilmektedir. Yabancı yatırımın gittiği ülkede kaliteli işgücü bulma ihtimali düşükse veya yatırımcı ülkenin bu konuda teşvikleri varsa, yatırımcı şirketin üst yöneticileri ve beyaz yakalı işçinin yatırımcı ülkeden temin etme ihtimali yüksektir.
- DYY'ler gittiği ülkeye geldiği ülkeden artan nisbette ithalat yoluyla yeni kazançlar teklif edebilmektedir.⁷⁰
- DYY ülkenin dış politika aracı haline gelebilmektedir. Yatırımcı ülke politik ağırlığını arttırmak için, DYY siyasetinden dış ilişkilerinde bir koz olarak kullanabilmektedir. Böylelikle bu ülkeler politik ve ekonomik açıdan global etkililiklerini arttırabilmektedirler.

1.6.2.2 Olumsuz etkiler

Genel olarak bilinmezliğin insanoğlunu hep korkuttuğu tecrübeyle sabittir. Bu sebeple başka bir ülkeye DYY yapacak ülkeler öncesinden detaylı araştırmalar yapmalı, yüz ölçüp bir biçmelidirler. Zira özellikle savaş, ekonomik buhran ve hükümet değişikliği dönemlerinde DYY'lerin millileştirilmesi gibi olumsuzluklarla karşılaşmıştır. Yatırımcı ülke DYY ihrac etmekle birçok negatif etkilere de maruz kalmaktadır. Bu etkiler aşağıda incelenmiştir:

- DYY sonucu ülke ihracatı düşüş yaşayabilir. Fakat çalışmalar bunun aksini göstermiştir. İsveçli iktisatçı Swedenborg, İsveç şirketlerinin ülke dışında üretimi arttırdığı halde , bu şirketlerin İsveçten gerçekleştirdikleri ihracat

⁷⁰ Kuvvet Lordoğlu - Nurcan Özkaplan, **Çalışma İktisadı**, Der Yayınları, İstanbul, 2003, s.91.

üzerinde negatif bir etki ile karşılaşmadıkları sonucuna varmıştır.⁷¹ Avustralyalı şirketlerin ülke dışındaki yatırımlarını inceleyen bir çalışmada ise, yatırımların ihracatı ikame etkisi yaratmak yerine, şirketlerin yeni pazarlara açtığı ve büyüme imkanı oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁷² Bu çalışmalardan çıkarılabilecek sonuç, ülke dışında üretim ile ülke ihracatı arasında belirleyici bir alanın olmadığıdır. Bazı durumlarda ülke dışındaki üretim, yatırımı yapan ülkenin ihracatını olumlu bazı durumlarda da olumsuz etkilemektedir. Bu etkilerin çeşitli sebepleri olabilir. Şirketin yatay ve dikey birleşmesi, faaliyetlerini üretim veya hizmet sektöründe konsolide etmesi, yatırım yapılan ülkenin gelişmiş veya gelişmekte olan ülke olması farklı sonuçlar doğurabilir. Mesela, yatay birleşme sonucunda ülke dışında üretim ülke ihracatını düşürebilir (üretim sektöründe). Dikey birleşmede ise ülke ihracatı artabilir. Bilindiği üzere, dış ticaret ülkelerin, daimi değişen dinamik mükayeseli üstünlüklerine göre belirlenmektedir. Bir yabancı yatırım gerçekleştiğinde ise , bir ülkeden diğerine akan sadece finans ve üretim kapasitesi değil, aynı zamanda fikri yatırım ve üretim teknolojisidir.

- DYY sebebiyle ülkede istihdam kaybı yaşanabilir. Fakat yapılan müşahedeler bu argümanı şüpheye düşürmektedir. Şöyle ki, DYY'nin yatırımı yapan ülkede yatırım ile alakalı yeni istihdam fırsatları oluşturduğu görülmüştür.
- DYY'ler sonucu yatırımı yapan ülkenin üstünlüğü bitebilir. Bazen yatırımcı Ar-Ge departmanını, teknolojisini ve sonuçlarını finansla birlikte gittiği ülkeye taşıyabilir.
- Ülke para ihrac ettiği için kısa, hatta orta vadede para veya döviz açığı yaratabilir.
- Yatırımın yapıldığı ülkede siyasi ve ekonomik istikrar yoksa, bu durum yatırımcı ve ülkesi için risk teşkil etmektedir. Ev sahibi ülkenin istikrarsız durumu sistematik olarak riskin yüksekliğini gösterir. Bu da yatırımcı firmanın karlılık, büyüme ve devamlılığı üzerine olumsuz etki yarattığı gibi, yatırımı yapan ülke açısından da finans kaybı anlamına gelmektedir.

---

⁷¹ Birgitta Swedenborg, **Determinants and Effects of Multinational Growth: The Swedish Case Revisited**, **Topicsin Empirical International Economics**, ed. Magnus Blomström, Linda S. Goldberg, s.101, <http://www.nber.org/chapters/c10580.pdf> , (20.03.2015).

⁷² Robert E. Lipsey, **Home and Host Country Effects of FDI**, NBER Working Paper Series, No9293, Cambridge, November 2002, s.12, <http://www.nber.org/papers/w9293> , (20.03.2015).

- Yatırımı yapan ülkeye ait yatırımların küresel pazarlara girmesi sebebiyle DYY yerli para ve maliye siyasetlerini ve dolayısıyla, hükümetin ekonomi üzerindeki kontrolünü daha zor hale getirebilmektedir.

İkinci Bölüm

DÜNYADA ve AZERBAJCANDA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

2.1 Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Yabancı yatırımlar özellikle, 1980lerin sonlarında yaşanan borç buhranından sonra daha daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelere daha güvenli kaynak transferi arayışı, DYY'lerin desteklenmesi noktasında bir fikir birliğine sebep olmuştur. IMF üyesi çoğu ülkelerde, hala da DYY'de bir kontrol söz konusu olsa da, gelecekte DYY sisteminin liberalleşeceği beklenmektedir. Hem gelişmiş ülkeler hem de uluslararası resmi kurumlar tarafından teşvik edilen DYY'ler, 1990'lı yılların başlarından gelişmeye başlamıştır. Şöyle ki, DYY girişleri 1990'ların başlarında 202 milyar dolar, 1991'de 156 milyar \$ olmuştur. 1991 ve 1992 yıllarından sonra sürekli artış trendine girerek 1995'te 331 milyar \$'a yükselmiştir. DYY girişleri toplamı 1996'da 385 milyar \$, 1999'da 1075 milyar \$, 2000'de 1271 milyar \$⁷³, 2001'de 818 milyar \$, 2003 yılında ise 560 milyar \$ olmuştur.

2000 senesiyle mukayesede 2001, 2002 ve 2003 yıllarında DYY'de keskin düşüş yaşanmıştır. Buna ABD'de yaşanan 11 Eylül olayının etkisi olduğu söylenebilmektedir. Bu olay DYY'nin çok önem verdiği stabilizasyon problemini küresel olarak aktifleştirirken, diğer taraftan petrol ve silah sanayisine DYY girişlerinin artması bilgi ve iletişim sektöründeki yatırımlara negatif etki etmiştir. Vurgulamak gerekir ki, 1999 ve 2000 yıllarında DYY'nin 1 trilyon \$'ı aşmasında en büyük pay, sırf bu sektöre aittir.

Gelişmiş ve Gelişmekte Olan, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin 1990-2000 yıllar arası DYY seyrini aşağıdaki tabloda incelenmiştir.

---

⁷³ Bayraktar, a.g.e., s.21.

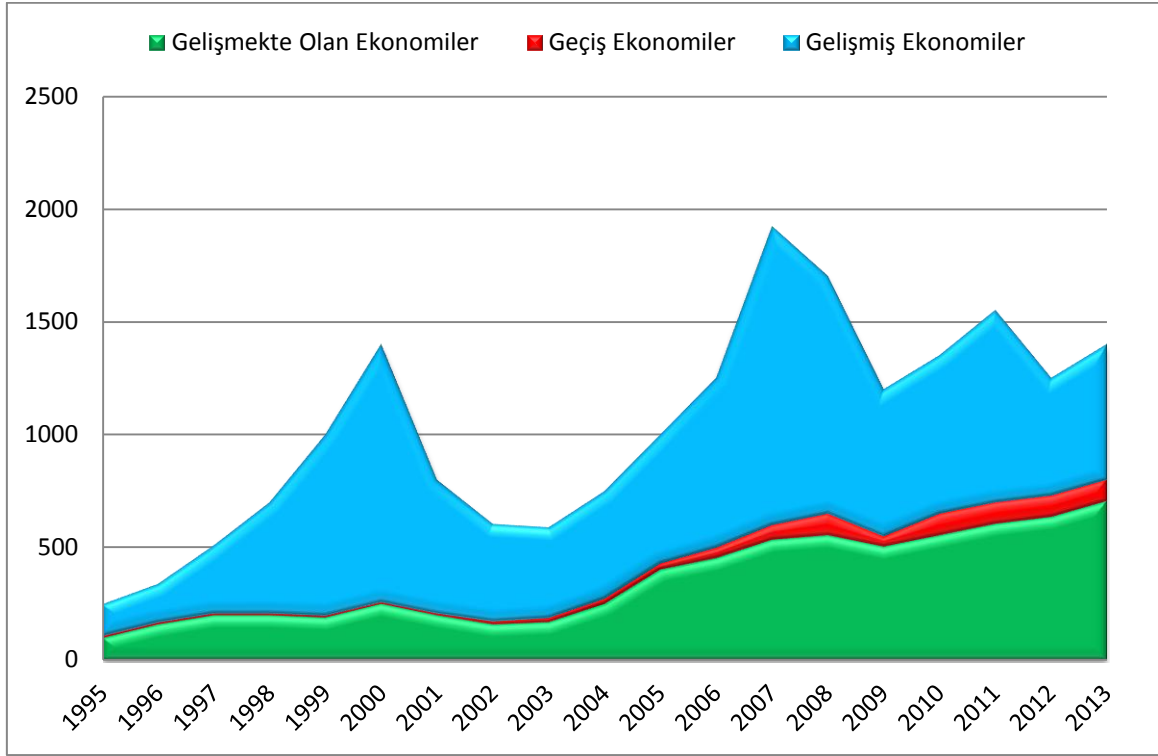
**Tablo 1: 1990-2000 Yılları Arası Ekonomi Gruplarına Göre DYY girişleri
(Milyar \$)**

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Gelişmiş Ülkeler	164	109	105	133	145	203	220	271	483	830	1005
Gelişmekte Olan Ülkeler	37	44	59	82	106	113	152	187	188	222	240

Kaynak: Fulya Bayraktar, Dünyada ve Türkiyede Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ankara, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, 2003, s.21,
http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2003-GA/GA-03-01-01_Dogrudan_Yabanci_Sermaye_Yatirimlari.pdf , (31.03.2015).

Tablodan görüldüğü gibi 1990-1997 yılları arası DYY'ler hem miktar hem de nisbet yönünden Gelişmekte Olan Ülkeler lehine dağılım gerçekleşmiştir. Şöyle ki, 1990 yılında dünya genelinde DYY'nin sadece %19-u aldıkları halde 1997 yılına gelindiğinde bu pay %43-e çıkmıştır. Fakat 2000 yılında yine 1990 yılındaki oranına gerilemiştir.

Şekil 1. 1995-2014 Yıllar Arası Ekonomi Gruplarına Göre DYY Girişleri (Milyar \$)

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.2, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf , (19.04.2015).

Şekil 1.'de ekonomi gruplarına göre DYY girişleri gösterilmiştir. 1995-2000 yılları arası toplam DYY girişleri 250 milyar \$'dan başlayarak 1.4 trilyon \$'ı geçmiştir. 2000-2003 yılları arası ani düşüş yaşanmış ve bu düşüşten gelişmiş ekonomilerin daha çok etkilendiği görülmüştür. 2003-2007 yılları arası toplam DYY girişlerinde yükselme kaydedilmiş ve 2007 yılında şimdiye kadarki tarihin en büyük yatırımı yapılarak 1.9 trilyon \$'ı geçmiştir (1.911 trilyon \$).⁷⁴ 2008 küresel ekonomik krizi zamanı yine keskin bir düşüş ve bu düşüş zamanı daha çok yatırım kaybı yaşamış gelişmiş ekonomiler görülmektedir. 2013'te DYY tekrar artış eğilimine dönmüştür. Toplam DYY girişleri %9 artış göstererek 2013 senesinde 1.45 trilyon \$ olmuştur. 2015 Ocak ayındaki açıklamalarında ise bu rakam 1.36 trilyon \$ olarak revize edilmiştir.⁷⁵ UNCTAD ilk

⁷⁴ UNCTAD , *Gloabl Investment Trend Monitor*, s.1, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2015d1_en.pdf , (19.04.2015).

⁷⁵ UNCTAD, a.g.e., s.1.

tahminine göre 2014 senesinde küresel DYY 1.6 trilyon \$ olsada⁷⁶, 2015 Ocak ayındaki açıklamasında ön tahmin 1.26 trilyon \$ olarak değiştirmiştir.⁷⁷

Tablo 2. 2011-2013 Yılları Arası DYY Girişlerinin Bölgesel Bölgesi (Milyar \$ ve %)

BÖLGELER	2011		2012		2013	
	1700	100%	1330	100%	1452	100%
Dünya	1700	100%	1330	100%	1452	100%
Gelişmiş Ekonomiler	880	51.8	517	38.8	566	39
Avrupa Birliği	490	28.8	216	16.2	246	17
Kuzey Amerika	263	15.5	204	15.3	250	17.2
Gelişmekte Olan Ekonomiler	725	42.6	729	54.8	778	53.6
Afrika	48	2.8	55	4.1	57	3.9
Asya	431	25.3	415	31.2	426	29.4
Doğu ve G.D.Asya	333	19.6	334	25.1	347	23.9
Güney Asya	44	2.6	32	2.4	36	2.4
Batı Asya	53	3.1	48	3.6	44	3.0
Latin Amerikası ve Karayipler	224	14.3	256	19.2	292	20.1
Okyanusya	2	0.1	3	0.2	3	0.2
Geçiş Ekonomiler	95	5.6	84	6.3	108	7.4
Az Gelişmiş Ülkeler	22	1.3	24	1.8	28	1.9
Denizlere Çıkışı Olmayan Ülkeler	36	2.1	34	2.5	30	2.0
Gelişmekte Olan Küçük Ada Ülkeler	7	0.4	8	0.5	7	0.4

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.xiv, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf, (20.04.2015).

Genele bakıldığında 2011 yılından beri gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeleri DYY çekme açısından geçmektedir. DYY gelişmekte olan ekonomilerde 778 milyar \$'la yeni bir üst seviyeye ulaşmıştır. Büyüme hızı %7'ye kadar gerilemesine rağmen (son 10 yılın ortalaması %17 idi) gelişmekte olan ekonomiler toplam DYY girişlerinin %54-nü kapsamıştır. Gelişen Asya ekonomileri en fazla DYY girişi çekerek AB bölgesini önemli ölçüde geride bırakmıştır. DYY girişleri diğer başlıca gelişen bölgelerde de artış göstermiştir. Bu artış Afrika'da %4, Latin Amerika'da ve Karayipler'da %6'dır (deniz ötesi finansal merkezler hariç). Gelişmiş ekonomiler 2012'deki keskin düşüşten sonra toparlanmasına rağmen %39 oranla hala tarihinin en düşük seviyesini yaşamaktadır (ve

⁷⁶ UNCTAD, World Investment Report 2014, s.2, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf (20.04.2015).

⁷⁷ UNCTAD (2014), a.g.e., s.1.

hala 2007'deki zirve durumunun %57 aşagısında). Böylece, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere karşı olan üstünlüklerini muhafaza edecekleri öngörülmektedir.⁷⁸

Tablo 3. 2011-2013 Yılları Arası DYY Çıkışlarının Bölgesel Bölğüsü (Milyar \$ ve %)

BÖLGELER	2011		2012		2013	
	1712	100%	1347	100%	1411	100%
Dünya	1712	100%	1347	100%	1411	100%
Gelişmiş Ekonomiler	1216	71.0	853	63.3	857	60.8
Avrupa Birliğı	585	34.2	238	17.7	250	17.8
Kuzey Amerika	438	25.6	422	31.4	381	27.0
Gelişmekte Olan Ekonomiler	423	24.7	440	32.7	454	32.2
Afrika	7	0.4	12	0.9	12	0.9
Asya	304	17.8	302	22.4	326	23.1
Doğı ve G.D.Asya	270	15.8	274	20.3	293	20.7
Güney Asya	13	0.8	9	0.7	2	0.2
Batı Asya	22	1.3	19	1.4	31	2.2
Latin Amerikasını ve Karayipler	111	6.5	124	9.2	115	8.1
Okyanusya	1	0.1	2	0.1	1	0.1
Geçiş Ekonomiler	73	4.3	54	4.0	99	7.0
Az Gelişmiş Ülkeler	4	0.3	4	0.3	5	0.3
Denizlere Çıkışı Olmayan Ülkeler	6	0.4	3	0.2	4	0.3
Gelişmekte Olan Küçük Ada Ülkeler	2	0.1	2	0.2	1	0.1

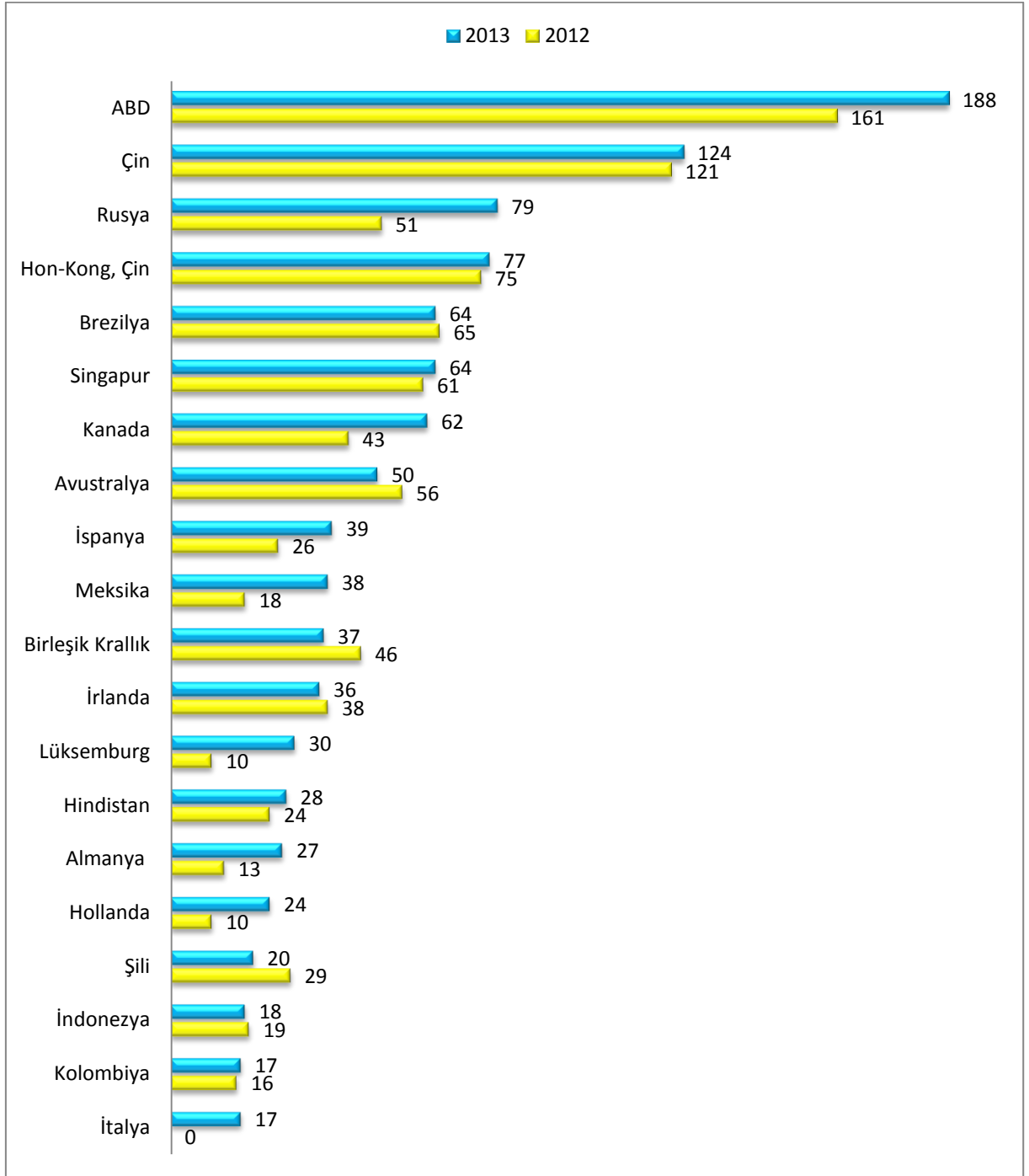
Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.xiv,
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf , (20.04.2015).

DYY çıkışlarında gelişmiş ekonomiler 3 yılda %10-luk bir gerileme kaydetmişlerdir. Yani 2011'de toplam DYY çıkışlarının %71'ni yaparken 2013'de %61 çivarına kadar gerilemiştir. 2013 yılında 454 milyar \$'la gelişmekte olan ekonomiler toplam dünya DYY çıkışının %32'den fazlasını karşılamaktadır. 99 milyar \$'la geçiş ekonomileri %7'lik paya sahiptir. Bölgesel olarak bakıldığında, %27'lik pay ile Kuzey Amerika birinci,%20.7'lik oranla Doğı ve G.D.Asya ikinci sıradadır.

⁷⁸ UNCTAD (2014), a.g.e., s.xiii.

Şekil 2. DYY Girişleri: İlk 20 Evsahibi Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$)

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.xv,
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf , (21.04.2015).

2013 yılı DYY girişi en yüksek ilk 20 ekonomi listesine baktığımızda ABD 188 milyar \$'la listenin birincisidir. Rusya ise 79 milyar \$'la 3. sırada yer almaktadır. Tabloda ilginç olan Lüksemburg, Singapur gibi küçük ülkelerin liste girmeyi başarmasıdır.

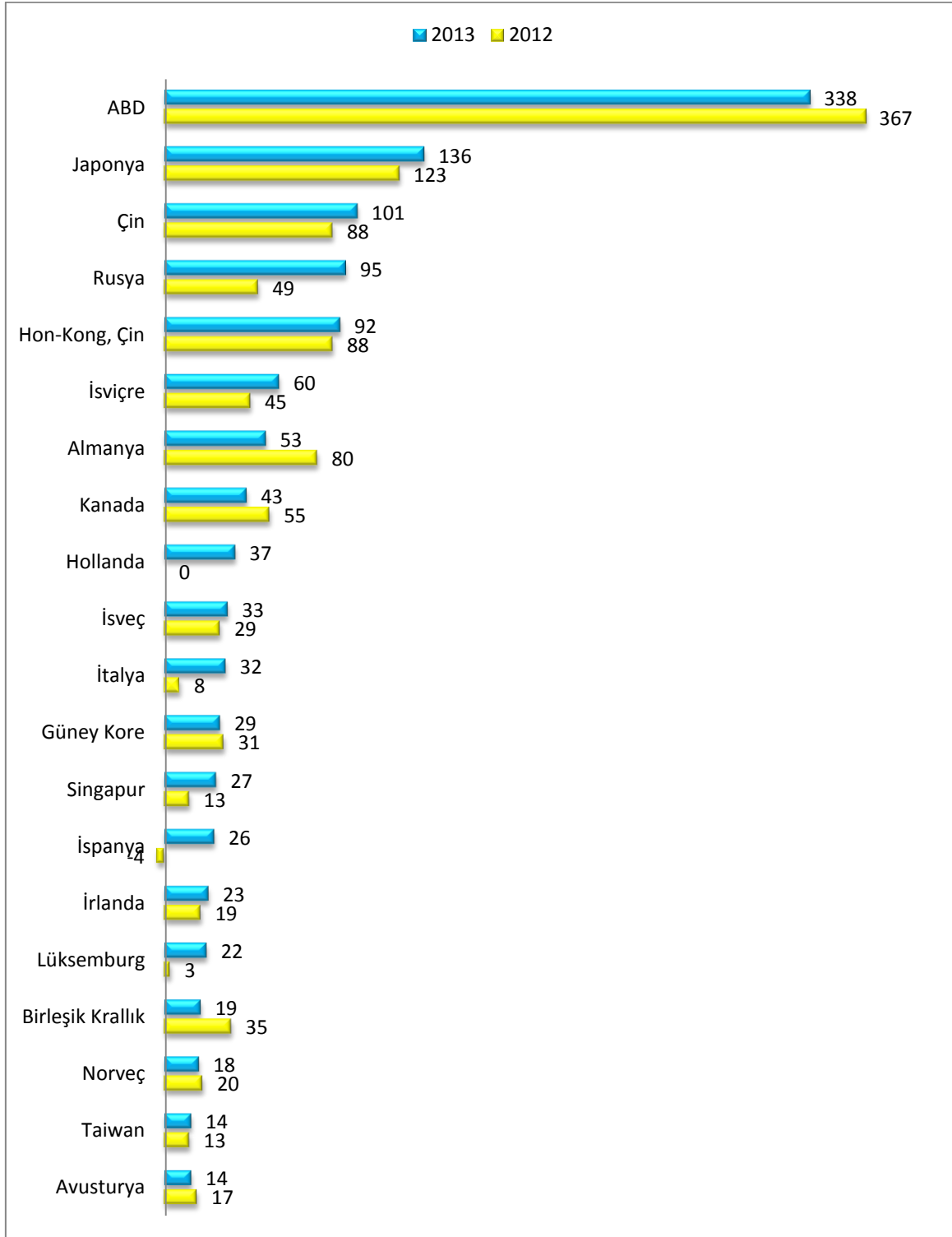
Gelişmekte Olan Ülkeler ve Geçiş Ekonomileri DYY girişlerine göre sıralanmış 20 ekonominin yarısını oluşturmaktadır. Meksika 10. sıraya yükselmiştir. Çin ise kendisinin şimdiye kadarki en yüksek DYY girişine varmış ve ikinciliğini korumuştur.⁷⁹ 2014 yılı ön tahminine göre ABD'nin bu istatistikteki gösterisi 86 milyar \$'a kadar düşmüştür. Çin ise 128 milyar dolara yükselerek 2014 yılının en çok DYY girişi yapılan ülkesine çevrilmiştir. Hong Kong 111 milyar \$'la 2. ABD ise 3. sırada bulunmaktadır. İlk 5 sırada gelişmiş ülkeler adına sadece ABD yer almaktadır, söyle ki, 4. sırada 81 milyar \$'la Singapur, 5. sırada ise 62 milyar \$'la Brezilya bulunmaktadır.⁸⁰

---

⁷⁹ UNCTAD (2014), a.g.e., s.xiv.

⁸⁰ UNCTAD (2015), a.g.e., s.2 .

Şekil 3. DYY Çıktıları : İlk 20 Yatırımcı Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$)

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.xv,
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf , (21.04.2015).

Şekil 3.'te görüldüğü gibi ABD dünyanın en büyük doğrudan yabancı yatırımcısıdır. 2012 yılına nisbette 2013 yılında 29 milyar \$'lık gerileme kaydetmiştir.

Buna rağmen 338 milyar \$'la başı çekmektedir. Japonya ise ilk 20 DYY girişi yapılan ülkeler listesinde bulunmamasına karşılık bu tabloda 2012 yılına kıyasla 2013 yılında 13 milyar \$'lık artış göstererek 136 milyar \$'la 2. sırada yer almaktadır. 101 milyar \$'la Çin üçüncü sırada, Rusya ise 2012 senesiyle 2013 yılı arasında % 98'lik bir artışla tabloda dördüncüdür. Gelişmekte olan ülkelerin ÇUŞ'larının yaptığı DYY'ler 454 milyar \$'a ulaşmıştır. Geçiş ekonomileriyle birlikte toplam DYY çıkışlarının %39'dan sorumludur. Vurgulamak gerekir ki, 2000'li yılların başında bu oran sadece %12 olmuştur. 20 en büyük DYY çıkışı yapan ülke arasında 6 gelişmekte olan ve geçiş ekonomisine sahip ülke bulunmaktadır. Gelişen dünyada, gelişmekte olan ülkelerin ÇUŞ'ları gelişmiş ülkelerin ÇUŞ'ları ile bir birlerine bağlılık kazanmışlardır.⁸¹

2.2 Çokuluslu Şirketler ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Çok Uluslu Şirket en az iki ülkede üretim ve hizmet sunan şirketlerdir. Bazı büyük ÇUŞ'ların bütçeleri pek çok küçük ülkeyi geçmektedir. Dünyanın en büyük 100 ekonomisinden 51'i ÇUŞ'lardır. Uluslararası ilişkilerde, ekonomik güçleri, geniş finansal kaynakları ve lobi çalışmaları sayesinde güçlü bir etkileri bulunmaktadır.

Küreselleşen dünyada ÇUŞ'lar, ülkelerin sahip olduğu mukayeseli üstünlükleri çok güzel değerlendirmektedirler. Mesela, küresel bir şirket bilgi ve iletişim sektöründeysen, gideceği ülkede bu konuda bilgili iş gücüne ihtiyaç duyacaktır. Farklı bir şirket maden sektörüne yatırım yapacaksa daha çok ucuz işgücü ve hammaddeye yakın bir yer seçecektir.

ÇUŞ'lar, küreselleşme sürecinde çok önemli bir rol oynamışlardır. Ellerindeki geniş yatırım kapasiteleri sebebiyle devletler ÇUŞ'ları kendi ülkelerine çekebilmek için düşük vergiler, rahat çevre ve iş yasaları uygulamaya başlamışlar ve bir süre sonra da bu bir yarışa dönüşmüştür. ÇUŞ'lar doğrudan yabancı yatırımın birincil kaynağı oldukları için özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin ekonomileri ve sosyal politikaları üzerindeki etkileri devam etmektedir.

Günümüzde DYY , mal ve hizmetlerin milli sınırların dışına çıkmasını temin eden, faaliyetlerini küresel ölçüde planlayan ve bütün dünyaya ihrac eden ÇUŞ'lar tarafından gerçekleştirilmektedir. ÇUŞ'lar yatırım yapmak için aradığı şartlar aşağıda sıralanmıştır;

---

⁸¹ UNCTAD (2014), a.g.e., s.xiv.

- Yerli pazarın özellikleri;
- Pazara giriş (kolaylığı);
- İş gücü;
- Yerli para birimi (döviz kuru riski);
- Sermaye geridönüşü;
- Fikri mülkiyet haklarının korunması;
- Ticari politikalar;
- Devlet yönetmeliği;
- Vergi dereceleri ve teşvikleri;
- Siyasi istikrar;
- Makroekonomik siyasi yapı;
- Altyapı ve destek hizmetleri.⁸²

Tablo 4.'te dünyadaki en büyük 100 Çokuluslu şirketin 2013 yılında toplam varlıklarının değerinin 13.6 trilyon dolar, yurtdışındaki iştiraklerinin ise 8 trilyon dolar (%59) olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu 100 şirketin satışlarının toplamı 9.3 trilyondan fazladır ki, bunun da 6 trilyonu (%65) yurtdışındaki satışlardan ibarettir. İstihdam oranına bakıldığında, yurtdışındaki çalışan sayısı toplam çalışan sayısının %57'sini oluşturmaktadır. Verilere göre 2013 senesinde toplamda 17 milyondan fazla işçi istihdam edilmektedir.

---

⁸² CIPE, **Foreign Direct Investment**, Washington D.C. 2005, USA, No. 0402, 2004, s.9, <http://www.cipe.org/sites/default/files/publication-docs/IP0402.pdf> (22.04.2015).

Tablo 4. 100 En Büyük Çokuluslu Şirketin Genel Durumu (Milyar \$, binlerle işçi)

	2011	2012	2011-2012 arasındaki değişiklik (%)	2013	2012-2013 arasındaki değişiklik (%)
Varlıklar					
Yabancı	7634	7888	3	8035	2
Yerli	4897	5435	11	5620	3
Toplam	12531	13323	6	13656	2
Yabancı varlıkların Toplam varlıklar içerisindeki %	61	59	-2	59	0
Satışlar					
Yabancı	5783	5900	2	6057	3
Yerli	3045	3055	0	3264	7
Toplam	8827	8955	1	9321	4
Yabancı varlıkların Toplam varlıklar içerisindeki %	66	66	0	65	-1
İstihdam					
Yabancı	9911	9821	-1	9810	0
Yerli	6585	7125	8	7482	5
Toplam	16496	16946	3	17292	2
Yabancı varlıkların Toplam varlıklar içerisindeki %	60	58	-2	57	-1

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.32,
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf , (21.04.2015).

En büyük 100 ÇUŞ'un çoğu gelişmiş ülkelerde kurulmuş firmalardır, bunların yanı sıra geçiş ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerin şirketleri bulunsa da (hatta bazen KOBİ'lerde bunlar arasında yer alabiliyor) daha çok birkaç büyük firma tarafından oligopol durum oluşturulmaktadır. Ve böyle şirketlerin en büyüklerinin bütçesi dünyadaki birçok ülkenin bütçesinden fazladır.

2.3 Azerbaycanda Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Geçiş ekonomisine sahip diğer Post Sovyet ülkeleri içinde en hızlı büyüme kaydeden ülke Azerbaycan olmuştur. Ekonomik büyümenin sebepleri arasında en önemlileri, doğrudan yabancı yatırımlardaki artış ve ülke ihracatının önemli kısmını oluşturan hidrokarbon (petrol,benzin, naftalin vb.) sektöründeki gelişmelerdir. 18 Ekim 1991 tarihinde kabul edilen Azerbaycan Cumhuriyetinin Devlet Bağımsızlığı hakkında Anayasa maddesinden sonra, 15 Ocak 1992'de 'Yabancı Yatırımların Korunması' ile ilgili

kanun kabul edilmiştir. Böylece ülke arazisinde yapılacak yabancı yatırımlar hukuki ve iktisadi esasları belirlenerek korunmasını sağlayacak devlet garantisi verilmiştir. Azerbaycan Devleti zaman içerisinde üzerinde çeşitli düzenlemeler yaparak güncelleştirdiği bu kanun ile yabancı sermayeye ; kanunların değişmesi, millileştirme, istimlak, tazminat, zararın ödenmesi, transfer ve gelirini kullanma gibi hususlarda devlet garantisi vermiştir.

Azerbaycan, doğrudan yabancı sermaye çekme konusunda diğer bölge ülkelerine göre oldukça başarılı olmuş ve 2004 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından hazırlanan "Doğrudan Yabancı Yatırım Performansı Endeksi"nde 140 ülke arasında birinci sırada yer almıştır. 2004 yılında ülkeye DYY girişi, GSYİH'nin %43,4'ü oranında gerçekleşmiş ve kişi başına düşen doğrudan yabancı yatırım 463 dolar olmuştur.⁸³

Yeniliklere hızla adapte olan Azerbaycan, SSCB(Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'nin dağılması ile uzmanlaşma ve işbölümüne dayalı ekonomik yapılanmanın sona ermesine, ermenistan savaşı ve Çeçenistan sorunu nedeniyle, ülke sanayisi için gereken aramalarının ithalat yollarının kapanmasına rağmen bütün bu darboğazları aşmayı başarmıştır. Bütün bu darboğazların aşılmasında petrol rezervleri önemli bir rol oynamış, yıllardır petrole yatırım yapan Azerbaycan 2005 yılından itibaren milli gelire yansıtacak petrol gelirleri ile yeni bir döneme girmiştir.⁸⁴

Azerbaycan'a doğrudan yabancı yatırım girişi, büyük ölçüde petrol ve doğalgaz alanındaki projelere bağlı olarak gelişmektedir. 2004 - 2006 yıllarında ülkeye giren tüm DYY'lerin yüzde 90'dan fazlası bu sektördedir. Diğer sektörlerde ise yatırım ortamının istenen seviyeye gelmemiş olması, altyapının yetersizliği ve bürokratik sorunlar nedeniyle yabancı yatırım yeterince çekilememiştir. Azerbaycan'daki toplam yabancı sermayenin yatırımcı ülkelere göre dağılımı, büyük ölçüde petrol konsorsiyumu AIOC'nin (Azerbajjan International Operating Company) hisse yapısına paraleldir. İngiliz firmaları AIOC'de yüzde 34 paya sahiptir. İngiltere'yi yüzde 25 ile ABD, yüzde 14 ile Japonya, yüzde 9 ile

⁸³ T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Yurtdışında Tarım Sektörüne Yönelik Yatırım Olanakları, Azerbaycan**, s.25,

<http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/yay%C4%B1nlar/azerbaycan.pdf> (22.04.2015).

⁸⁴ Ankara Ticaret Odası, **Azerbaycan Cumhuriyeti**, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=1179&l=1> (22.04.2015).

Norveç ve yüzde 7 ile Türkiye takip etmektedir. Yabancı yatırımlar enerji sektöründeki faaliyetlerin gerçekleştiği Bakü kenti civarında yoğunlaşmaktadır.⁸⁵

Tablo 5. Ülkelere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Girişleri

Ülkeler	2008 yılı (Milyon \$)	2009 yılı (Milyon \$)	Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Toplam Hacimdeki Payı (%)
Toplam	6.847,4	5.468,6	-20,1	100,0
İngiltere	146,4	904,8	518,0	16,5
ABD	108,8	269,9	148,1	4,9
Japonya	0,4	140,9	35125,0	2,6
Norveç	-	87,8	-	1,6
Türkiye	60,8	69,6	14,5	1,3
Fransa	-	50,3	-	0,9

Kaynak: T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Yurtdışında Tarım Sektörüne Yönelik Yatırım Olanakları, Azerbaycan**, s.25, <http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/yay%C4%B1nlar/azerbaycan.pdf> , (23.04.2015).

Tablo 5.'te görüldüğü gibi 2009 yılında yabancı kaynaklardan gelen sermayelerin hacmi 5.468,6 milyon \$ olmuş ve önceki yıla göre %20,1 gerilemiştir. Bu durumda 2008 küresel krizinin etkisi önemli derecede büyüktür. Yabancı yatırımcılar ve uluslararası kurumlar tarafından yapılan yatırımların 1.523,3 milyon Doları (%27,9) İngiltere, ABD, Japonya, Norveç, Türkiye ve Fransa'ya aittir. Yabancı yatırımcılar arasında İngiltere 904,8 milyon dolar ile birinci sırada yer alırken onu 269,9 milyon dolar ile ABD, 140,9 milyon dolar ile Japonya, 87,8 milyon dolar ile Norveç izlemektedir. Türkiye 69,6 milyon dolar ile beşinci sırada yer almaktadır.⁸⁶

⁸⁵ T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, a.g.e., ss.25-26.

⁸⁶ T.C Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, a.g.e., s.26.

Tablo 6. Ülkeler ve Uluslararası Örgütlere Göre 2011 Yılı Yabancı Yatırım Girişleri

Ülkeler ve Uluslararası Örgütler	2011 Yılı (Bin \$)	Pay (%)
İngiltere	1.403.569	44,6
ABD	450.822	14,4
Japonya	285.503	9,1
Norveç	159.642	5,1
Çek Cumhuriyeti	129.813	4,1
Türkiye	124.992	4,0
Fransa	57.191	1,8
Güney Kore	35.342	1,1
İsviçre	9.336	0,3
Suudi Arabistanı	3.425	0,1
İtalya	671	0,0
Lüksemburg	93	0,0
Dünya Bankası	231.845	7,4
Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası	165.358	5,2
Asya Kalkınma Bankası	75.635	2,4
TACIS Programı	7.973	0,3
İslam Kalkınma Bankası	2.586	0,1
Kuveyt Fonu	1.153	0,0
TOPLAM	3.144.948	100,0

Kaynak: T.C Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr> (23.04.2015).

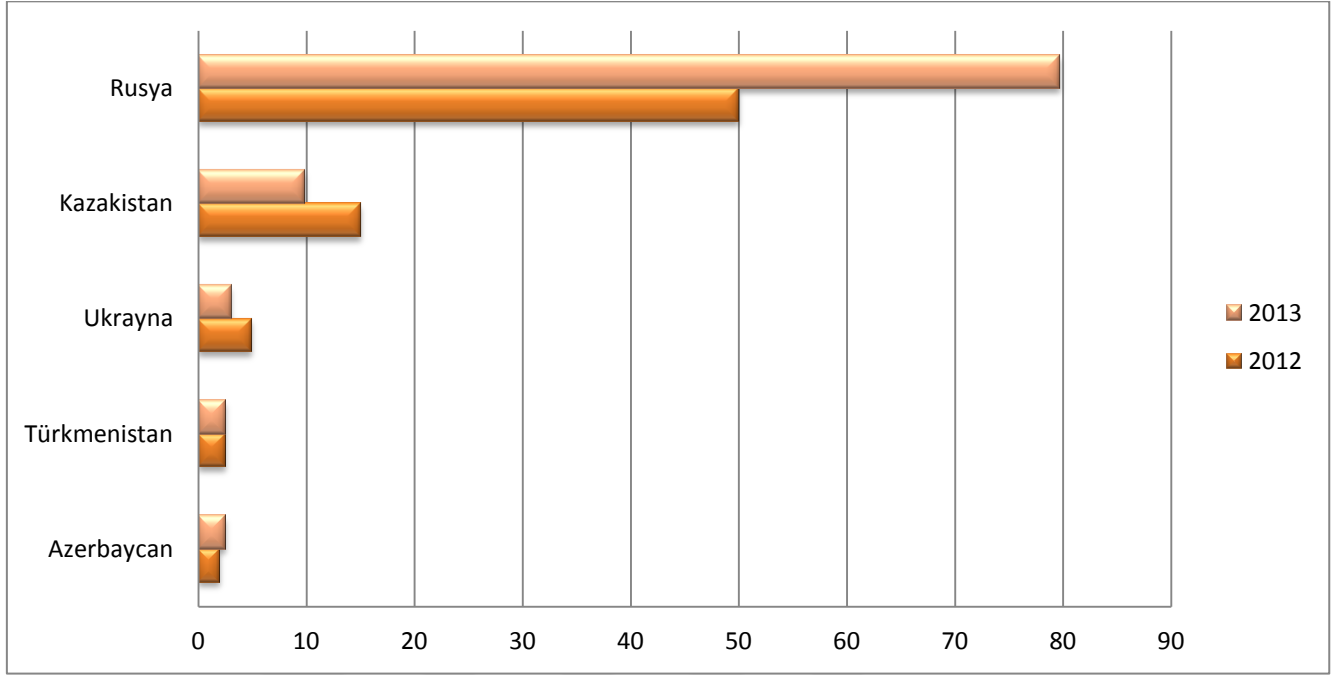
Tablo 6.'da görüldüğü gibi 2011 yılında yabancı yatırımcılar arasında İngiltere 1,4 milyar \$ ile birinci sırada yer alırken onu 450 milyon \$ ile ABD, 285 milyon \$ ile Japonya, 159 milyon \$ ile Norveç izlemektedir. Türkiye 124 milyon \$ ile beşinci sırada yer almaktadır.⁸⁷

Ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişinin GSYİH'ye oranı 2006 yılına kadar sürekli bir artış göstermiş, kişi başına düşen yabancı sermaye miktarı ise 2007 ve 2008 yılında görülen bir azalma sonrası 2009 yılında tekrar artış trendine geçerek 2010 yılında 987 dolara, 2011 yılında ise 1.140 dolara ulaşmıştır. Son on yıl içerisinde Azerbaycan'a yönelik gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırım girişleri, büyük ölçüde Azerbaycan'ın cari açıklarını finanse etmiş ve ekonomik büyümenin itici gücü olmuştur.⁸⁸ Şekil 4.'te 2012-2013 yılları arasında Azerbaycan'ın geçiş ekonomileri içerisindeki yeri görülmektedir.

⁸⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar** , <http://www.ekonomi.gov.tr> (25.04.2015).

⁸⁸ T.C Ekonomi Bakanlığı a.g.e.

Şekil 4. Geçiş Ekonomilerinde DYY Girişleri: İlk 5 Evsahibi Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$)

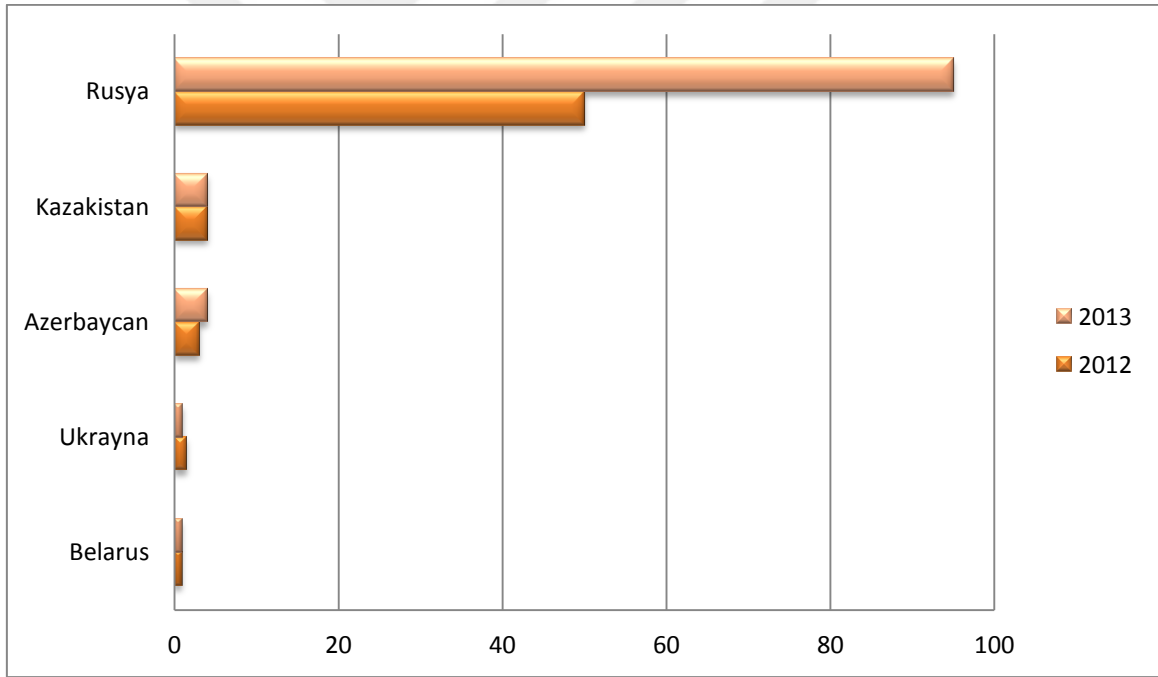

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.70,
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf , (27.04.2015).

2012-2013 yıllarında geçiş ekonomilerinde 5 milyar \$'ın üstünde DYY girişleri Rusya ve Kazakistan'da görülmektedir. Rusya'ya 2012 yılında yaklaşık 50 milyar \$, 2013 senesinde ise 80 milyar \$'a yakın DYY yapılmıştır. Diğer ekonomilere baktığımızda 1 ile 5 milyar \$ arası DYY girişi yapılmış ülkeler sırasıyla Ukrayna, Türkmenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya , Arnavutluk, Özbekistan, Sırbistan ve Gürcistan gelmektedir. Şekil 4.'teki 5 ülkeyi analiz edecek olursak, 2012 yılına nisbette 2013 senesinde Rusya'da artış görülsede, Kazakistan ve Ukrayna'da düşüş yaşanmış (Ukrayna'daki düşüşün sebebi dönemin hükümetine karşı muhalefetin aylar süren mitingleri ve hükümetin değişmesi, daha sonrasında Rusya ordusunun Ukrayna'nın Kırım eyaletini işgal etmesi ve bu işgale hala devam etmesi ve Donetsk bölgesini Ukrayna'dan ayırma isteği gibi siyasi sebepler olduğu düşünülmektedir) Türkmenistanda stabilite sürsede Azerbaycan'da DYY girişlerinde artış kaydedilmiştir. Bununla beraber, 0.5 ile 1 milyar \$ arasında DYY girişi yapılmış sadece Kırgızistan bulunmaktadır. Daha sonra 0.5 milyar \$'a kadar DYY yapılmış ülkeler yatırımın büyüklüğüne göre sırasıyla Karadağ, ermenistan, Makedoniya, Bosna Hersek,

Moldova ve Tacikistan Cumhuriyetleri gelmektedir.⁸⁹ Şekil 4.'teki yer almayan 2014 yılı araştırıldığında görülüyor ki, Geçiş ekonomileri 2013 yılına kıyasla %51'lik bir DYY girişi kaybına uğrayarak 45 milyar \$'a kadar gerilemiştir. Buna sebep ise bölgenin en büyük DYY çeken ülkesi Rusya olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkeler bölgedeki çatışma (Rusya-Ukrayna) nedeniyle yatırımlarından vazgeçmiş veya kısmışlardır. Rusyanın DYY girişlerindeki kaybı tahmini %70 olup 19 milyar \$'a kadar gerilemiştir. Büyük petrol ve gaz şirketleri genelde gelişmiş ülkelere ait olduğundan, sermaye yatırımlarını ya iptal etmişler yada ertelemişlerdir. Bu çatışmadan DYY açısından Ukrayna da zararlı çıkmış ve 0,2 milyar \$ eksiye düşmüştür. Bunun aksine Kazakistan ve Azerbaycan'da artışlar olmuştur.⁹⁰

Şekil 5. Geçiş Ekonomilerde DYY Çıktıları: İlk 5 Yatırımcı Ekonomiler, 2012 ve 2013 (Milyar \$)

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 2014, s.70,
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf , (27.04.2015).

Geçiş ekonomilerindeki DYY çıkışlarına baktığımızda ise ilk 5 ekonomi Şekil 5.'te verilmiştir. İlk sırayı Rusya çekmektedir, 2012 yılı ile mukayesede 2013 senesinde %

⁸⁹ World Investment Report 2014: **Investing in the SDGs: An Action Plan , Transition Economies**, s.25,
http://unctad.org/en/PublicationChapters/wir2014ch2_en.pdf , (27.04.2015).

⁹⁰ UNCTAD (2015) a.g.e., s.5.

90'dan fazla artış göstermiştir. 2012'de 50 milyar \$ civarındayken 2013'te 95 milyar \$ civarı DYY çıkışı yapılmıştır. Kazakistan ve Beyaz Rusya'da pek bir değişiklik gözükmesine de Ukrayna'da gerileme, Azerbaycan'da ise DYY çıkışlarında artım kaydedilmiştir. Genele baktığımızdaysa belirtilen yıllarda 5 milyar \$'lık DYY çıkışını sadece Rusya geçebilmiştir. 1 ile 5 milyar \$ arasında ise Kazakistan ve Azerbaycan bulunmaktadır. Geri kalan ülkeler ise 0.5 milyar \$ geçememiştir. O ülkeler bu şekilde sıralanıyor; Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Arnavutluk, Moldova, Karadağ, ermenistan, Sırbistan, Kırgızistan, Makedonya ve Bosna Hersek.⁹¹

2.3.1 Azerbaycanda Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı

Doğrudan yabancı yatırımlar Azerbaycan'ın ekonomik canlanmasında anahtar rolü oynamıştır. Azerbaycan ülkedeki ekonomik sorunların aşılması ve istikrarın sağlanması neticesinde özellikle petrol çıkarma ve işleme sanayii bakımından yabancı yatırımlar açısından çok cazip bir pazar haline gelmiştir. Ülke ekonomisi çift yapıldır. Bir yandan petrol (hidrokarbon) ve ona bağlı hizmetler ile müteahhitlik sektörlerinde hızlı bir gelişme eğilimi gözlenirken, diğer yandan petrol dışı sanayi sektörlerinde yatırım eksikliği gözlenmektedir. Bunun sonucunda petrol-dışı sektörlerde düşük istihdam, yetersiz vergi geliri ve ihracat dolayısıyla da ithal ürünlerinde rekabetle başa çıkamama gibi sorunlar yaşanmaktadır.⁹² Ekonomik iyileşme daha çok petrol sektörüne yapılan DYY'lerle desteklenmektedir.

1994-2000 arası dönemde yabancı şirketlerin Azerbaycan ekonomisine yatırımları yaklaşık 5.9 milyar \$'lık bir hacime ulaşmıştır. Bu yatırımların %77.2'ni DYY'ler , %22.8'ni mali krediler oluşturmaktadır. DYY'lerin %73'nü ise petrol sanayisine yönelmiştir. Azerbaycan ekonomisinde yabancı sermayenin GSMH'da ağırlığı yüksek düzeydedir. 1996-2000 yılları yabancı yatırımların GSMH'ya oranı %35'lere kadar yükselmiştir.⁹³

---

⁹¹ World Investment Report 2014, a.g.e., s.70.

⁹² Ankara Ticaret Odası , a.g.e.

⁹³ Elçin Süleymanov, **Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisi**, 1.baskı, Şerq-Qerb Neşriyatı, Bakü, 2009, ss.87-88.

Tablo 7. 1994-2005 Yılları Arası Yabancı Yatırımların Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

Yıllar	Toplam	Finansal Kredi	Petrol Sektörü	Diğer Sektörler
1994	150	-	-	-
1995	375.1	220.4	139.8	14.9
1996	620.1	101.5	416.2	102.8
1997	1307.3	196.3	780.1	330.9
1998	1472.0	120	891.8	460.2
1999	1091.1	336.2	544.5	210.4
2000	927	262.9	546.1	118
2001	1091.8	192	820.5	79.3
2002	2234.9	223	1693	318.9
2003	3371.0	238.3	2972.4	160.3
2004	4575.5	293	4088.1	194.4
2005	4893.2	698.4	3799.9	394.9

Kaynak: Elçin Süleymanov, **Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisi**, 1.baskı, Bakü, 2009, s.86

Ekonominin petrol dışı sektöründe genel olarak bir durgunluk hakimdir. Söz konusu durgunluğu gidererek yabancı yatırımları petrol dışı sektörler akımını arttırmak amacıyla 2004-2008 yıllarını kapsayan sosyo-ekonomik program hazırlanmıştır. Azerbaycan Ekonomik Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Azerbaycan Yatırım Haritası, yurtdışından gelen işadamlarının, Azerbaycanın hangi bölgesinde, hangi alanlarda ve ne kadar bir yatırım yapabilecekleri hakkında yardımcı olma amacını taşımaktadırlar.⁹⁴

‘Azerbaycan Cumhuriyeti Bölgelerinin 2009-2013 Yılları Arasında Sosyal-Ekonomik Kalkınması Devlet Programı’nın başlıca amacı ülkenin petrol dışı sektörün kalkınması, ekonominin çeşitlendirilmesi, dengeli ve dayanıklı bölgesel sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması ve halkın refahının artırılmasıdır.

2008-2011 Devlet Yatırım Siyaseti petrol dışı sektörün gelişiminin sağlanması için enerji, tarım, su kaynakları, ulaşım, eğitim, sağlık, ekoloji gibi sektörler yatırımların yapılmasını amaçlamıştır.

Azerbaycan esas itibariyle petrol ve doğal gazın üretim ve ticaretine bağlı bir ekonomik yapı arz etmesine rağmen, ülke yönetimi petrol dışı alanlarda yatırımların

⁹⁴ Süleymanov , a.g.e. s.89.

artırılarak, petrol dışı ekonominin GSYİH içerisindeki payını artırmayı hedeflemektedir. Tarım, hayvancılık, konservecilik, yol, su, enerji nakil hatları, kimya sanayi, sağlık hizmetleri ve çevre sağlığı öncelik yatırım alanları olarak değerlendirilmektedir. Ancak, Azerbaycan'ın kalkınma hamleleri önündeki en önemli engeli serbest piyasa ekonomi mantığının henüz yeterince anlaşılabilmiş olmayışıdır. Piyasada tekilci iktisadi tercihlerin etkinliği açıkça görülmektedir. İdare her ne kadar petrol dışı sektörlerin gelişmesini öngörmekteyse de bu düşüncenin gerçekleşmesinin zaman alacağı tahmin edilmektedir.⁹⁵ 2014'ün ilk yarısında ülke ekonomisine 7,3 milyar \$'ı hacminde veya önceki yılın aynı dönemindekinden %38.3 daha çok yabancı yatırım girişi yapılmıştır. Yatırımların %11.2'si ekonomiye krediler şeklinde, %53.1 DYY, %35.7'si portföy ve diğer yatırımlar şeklinde dahil olmuştur. DYY'lerin hacmi 3,9 milyar \$ teşkil etmiş, 2013 yılının aynı dönemiyle mukayesede %30.2 artmıştır. 3,9 milyar \$ DYY'nin 3,3 milyar \$'ı yani %85.3'ü petrol-doğal gaz sektörüne aittir.⁹⁶

2.4 Azerbaycana Yabancı Yatırım Çekmede Yararlanılabilir Ülke Tecrübeleri

Yabancı yatırım konusunda ülkeler arası rekabet, yatırımcıların seçme alternatiflerini artırmakta ve onları daha çok avantaj aramaya yönlendirmektedir. Bu nedenle; yatırım talebi olan ülkeler, yabancı yatırımcılar için, yatırım indirimi, gümrük vergilerinden muafiyet, erteleme veya taksitlendirme, çevre koruma masraflarının alınmaması, sanayi bölgelerinin parasız tahsisi ve ucuz kredi gibi teşvik edici paketler hazırlamaktadırlar. Günümüzde, özellikle GOÜ'ler, yabancı yatırımcıları ülkelerine çekebilmek için ulusal yatırımcılara uygulamadıkları teşvikleri, yabancı yatırımcılara sunabilmektedirler. Ancak, teşvik tedbirlerinin pek çok ülke tarafından uygulanması, bu tedbirlerin etkinliğini azaltmakta ve tek başına yabancı sermayeyi çekmekte yeterli olamamaktadır. Ayrıca uygulanan teşvikler yerli sermayenin yabancılaşarak söz konusu tedbirlerden yararlanma yoluna gidilmesine de yol açabilmektedir.⁹⁷ DYY çekmede ülkeler önemli bir süreçten geçmişlerdir ve bu süreç hala devam etmektedir. Bu bağlamda Azerbaycana örnek olabilecek bazı ülke tecrübeleri aşağıda incelenmiştir.

⁹⁵ T.C. Ekonomi Bakanlığı a.g.e.

⁹⁶ Azerbaycan Statistika Komitesi, <http://www.stat.gov.az/news/?id=2480> (30.04.2015).

⁹⁷ Gökhan Narin, **Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri ve Türkiye Ekonomisi Üzerinde Olası Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2007, s.59.

2.4.1 İrlanda Tecrübesi

1922 senesinde siyasi bağımsızlığını ilan eden İrlanda Cumhuriyeti, 1950 yılına kadar korumacı ve kapalı sanayi politikası izleyerek bütün yabancı ticareti kontrol altında tutmuştur. 1950 senesinden sonra bu siyaset terk edilerek, ihracata yönelik sanayileşmenin teşvik edilmesine büyük önem verilmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda ekonomik korumacılık terkedilmiş, ticareti engelleyen unsurlar elimine edilmiş ve ülkeye yabancı sermaye çekilmesi konusuna odaklanılmıştır. Eş zamanlı olarak yerli sanayinin gelişimini sağlayacak ve sürdürecektir, ayrıca, uluslararası piyasalarda rekabet edebilmelerini sağlayacak politikaların oluşturulması da ihmal edilmemiştir. Bu amaçlara ulaşabilmesini teminen, ilgili alanda faaliyet gösterecek olan kamu kurumu kurulmuştur. Sınai Kalkınma İdaresi (Industrial Development Authority-IDA), 1950 yılında kurulmuş ve İrlandadaki endüstrinin gelişmesine ilişkin olarak yetkilendirilmiştir.⁹⁸ 10 yıl sonra üretim yıllık ortalama %7, sanayideki istihdam oranı ise %20 artmıştır. Zaman içerisinde adı geçen kurum, ülkeye yabancı sermayenin çekilmesine odaklanan 'IDA Ireland' ve yerli sanayinin gelişmesinden sorumlu olan 'Enterprise Ireland' olarak ikiye ayrılmıştır.⁹⁹ 1980'lerin başında Batı Avrupa'nın "hasta adamı" olarak nitelendirilen ancak son 15-20 yılda başta DYY politikaları olmak üzere uyguladığı başarılı politikalarla "Kelt Kaplanı" ismini almıştır. 1950'lerden itibaren sanayileşme politikasını DYY'yi ülkeye çekme üzerine kuran İrlanda bilgisayar, eczacılık ürünleri ve uluslararası hizmetler gibi yüksek teknoloji sektörleri de bu doğrultuda hedef sektörler olarak belirlemiştir. Uygulanan bilinçli ve kararlı politikalar sonucu İrlanda'ya yerleşen ÇUŞ'lar, 1970 ve 80'lerden itibaren etkin üretim zinciri, ileri teknik girişim desteği gibi uygulamalar yanında yüksek değerli Ar-Ge yatırımları sonucunda İrlanda'da montaj sanayinden kompleks entegre imalat ve yazılım işlemlerine dayalı sanayiye dönüşümü gerçekleştirmişlerdir.¹⁰⁰

İrlanda ekonomisi, 1990'larda rekor seviyede büyümüştür. 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik başarının altında aşağıda yer alan faktörler etkili olmuştur;

---

⁹⁸ Esin Gönenç, **İrlandanın Temel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye İrlanda İlişkisi**, İzmir Ticaret Odası Dış Ekonomik İlişkiler Müdürlüğü, 2007, s.3, http://www.izto.org.tr/portals/0/iztogenel/dokumanlar/irlanda_rapor_4-17-2012%2010-33-52%20am.pdf (01.05.2015).

⁹⁹ Gönenç, a.g.e., s.3.

¹⁰⁰ Hamza Çeştepe - Şevket Tüylüoğlu, **Yabancı Doğrudan Yatırımlar Yoluyla Teknoloji Transferi: İrlanda Örneğinden Türkiye İçin Dersler**, ss.46-47, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/441/4937.pdf> (01.05.2015).

- Genç nüfus ve hızla büyüyen iş gücü arzı,
- Büyük oranlı sermaye girişleri,
- AB Yapısal ve Birleşme Fonları'nın stratejik bir biçimde kullanılması,
- Pragmatik ve yenilikçi hükümet politikalarının izlenmesi,
- Ekonomik kalkınmaya yönelik "Sosyal Ortaklık" yaklaşımı,
- Mal ve hizmetlerde uluslararası ticarete tam olarak uyum,
- Eğitim ve teknolojik yeniliklere verilen önem.¹⁰¹

Bir yandan Avrupa tek pazarına üye olması, diğer yandan transatlantik pazarına önemli bir bağlantı noktasında bulunması, İrlanda'yı dünyadaki en açık pazarlardan birisi haline getiren belirleyici unsurlardır. Bunun yanısıra, paranın bol olduğu ülkelerde yatırım-pazarlama büroları kurulmuştur.

Devletin yatırım ajanslarıyla son derece uyumlu bir şekilde çalışması ve politikalarını bu doğrultuda şekillendirmesi genel hatlarıyla İrlanda'nın ekonomik başarısını açıklamaktadır. 90'lı yılların başında siyasi partiler, işçi ve işveren kuruluşları ve yatırım ajanslarının bir araya gelmesiyle bazı gelişim programları oluşturulmuştur. Bu topluluğun uyum içerisinde çalışması 90'lı yıllar boyunca devam etmiş ve toplamda 4 program geliştirilmiştir. Bu programlar şu şekildedir; 1991-93 yılları arasında Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Programı, 1994-96 yılları arasında Rekabet ve Çalışma Programı, 1997-99 yılları arasında Katılım, İstihdam ve Rekabet Gücü Programı, 2000- 2002 yılları arasında ise Refah ve Gelişme Programı. Geliştirilen bu programlar başarıyla hayata geçirilmiş ve aşağıdaki tabloda yer alan 1991-2004 yılları arasındaki ekonomik büyüme rakamları ortaya çıkmıştır.¹⁰²

Tablo 8. 1991-2004 yılları arası İrlanda GSYİH artış oranları (%)

Ülke	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2003	2004
İrlanda	1,64	3,58	2,31	5,89	7,83	8,12	11,48	8,43	8,4	9,9	5,2	1,4	5,1

Kaynak: Mustafa Mutlu, a.g.tz. s.76 ve <http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=66&c=ei&l=en> (02.05.2015)

Bahsedilen teşviklerin yukarıdaki tabloyu etkilediği kesindir. Bunun devamı olarak son dönemde ülkedeki DYY incelendiğinde görülmektedir ki, DYY(giriş) mevcudu 31

¹⁰¹ Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi, **İrlanda Ziyareti Dönüş Raporu**, 2010, s.3, http://www.oka.org.tr/Documents/irlanda_kapak_merged.pdf (02.05.2015).

¹⁰² Mutlu, a.g.tz, s.76.

Aralık 2013 tarihinde 788.5 milyar \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 831.5 milyar \$ olmuştur. Yurtdışındaki DYY (çıkış) mevcudu ise 31 Aralık 2013 tarihinde 913.7 milyar \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 943.4 milyar \$ olmuştur.¹⁰³

2.4.2 İspanya Tecrübesi

İspanya da, İrlanda örneğinde olduğu gibi dışa dönük ve liberal bir ekonomi siyaseti izlemektedir. İspanya yabancı sermaye çekme politikasına 1959 senesinde başlamasına rağmen, 1970-li yılların ortalarına kadar bu konuda Genereal Franconun otoriter yönetimi altında (1939-1975) DYY'ler açısından kayda değer bir sonuç elde edilememiştir. Yine de programın hedefleri doğrultusunda, 1958'de %33 enflasyon oranının 1960'da %1.5'e indirilmesi ihracatlaki %50'lik artış sonucu dış ticaret dengesinin 1951'den sonra ilk defa fazla vermesi ve turizm sektöründeki hızlı gelişmenin de etkisiyle ödemeler bilançosunda kaydedilen iyileşme, İspanya'nın 1959 öncesinde çok durgun seyreden ekonomisine yeniden büyüme ivmesi kazandırmıştır. 1961-1974 yılları arasında İspanya ekonomisi yılda ortalama %7.3 oranında büyümüştür. 1974 yılına gelindiğinde General Franconun ölümüyle İspanya, daha liberal bir kanun ile yabancı yatırımcıya geniş imkanlar teklif etmeye başlamıştır. Ekonomideki liberalizasyon önlemleri, yabancı sermaye rejimine de yansımıştır. İspanyol şirketlerinde, hisselerin %50'sinden fazlasını almamak kaydıyla yabancı yatırımcılara izin verilmesi şartı kaldırıldı. Hedeflenen; İspanya'nın bu dönemde kaydettiği hızlı ithalat artışı ve sanayileşme harcamalarının finansmanında yabancı sermayeden yararlanabilmektir.¹⁰⁴

1986 yılında tam üyelikle sonuçlanacak olan, İspanya'nın AB entegrasyonu süreci başlamıştır. Önceki düzenlemelere göre, sermayesi 25 milyon peseta'yı aşan kuruluşların %50'den fazla hissesini almak isteyen yabancı yatırımcıların resmi izin alması koşulu vardı. Daha küçük kuruluşlara yapılan yabancı yatırımlar ve yabancıların %50'den az hisseyi ellerinde bulundurduğu durumlarda, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne başvuru zorunluluğu ve 30 gün içinde itiraz gelmezse yatırımı yapabilme hakkı bulunuyordu. 1985'te alınmış önlemlerle, bu ikinci kategorideki "düşük" yabancı sermaye girişlerine

¹⁰³ Central Intelligence Agency, Spain, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sp.html> (03.05.2015).

¹⁰⁴ Murat Alıcı, **Ekonomik Entegrasyonun İspanya'ya Yönelik Yabancı Doğrudan Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri**, Ekonomik Yaklaşım, s.54, http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V06_N16_A04.pdf (06.05.2015).

uygulanan prosedür, büyüklüğü ve koşulları ne olursa olsun, bütün yatırımlara uygulanmaya başlanmıştır. Stratejik sektörler olarak nitelendirilen savunma, kamu hizmetleri, basın-yayın ve hava taşımacılığında ise, önceden izin zorunluluğu devam etmiştir. AB üyeliği ile birlikte yabancı sermaye girişlerinde ciddi artışlar yaşanmıştır. İspanya'nın AB 'ne katılımından sonra, yabancı yatırımcıların ülkeye olan ilgisinin bir akıma dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Şöyle ki, yabancı sermaye yatırımlarının 1985- 1986 yıllarındaki büyüme oranı % 76.9 olmuştur. 1981 yılında 1,7 milyar \$ DYY girişi, 1990 yılında 14 milyar \$'a kadar yükselmiştir. 2002 senesinde ise 20 milyar \$'ı geçmiştir. AR-GE harcamalarının GSMH'nin %1.1'ni teşkil ettiği İspanya' da, yabancı yatırımcıların ülkeye getirdikleri yeni teknolojiler de, ülke ekonomisindeki yatırım artışlarında etkili olan diğer önemli bir unsurdur.¹⁰⁵ Aşağıdaki tabloda ise 1999-2011 yılları arası İspanyanın GSYİH oranlarındaki artışlar verilmiştir.

Ülkedeki DYY (giriş) mevcudu 31 Aralık 2013 tarihinde 801.8 milyar \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 851.2 milyar \$ olmuştur. Yurtdışındaki DYY (çıkış) mevcudu ise 31 Aralık 2013 tarihinde 729.3 milyar \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 770.8 milyar \$ olmuştur.¹⁰⁶

2.4.3 Lüksemburg Tecrübesi

117 milyar \$ DYY girişiyle 2002 senesinde dünya birincisi olan Luksemburg'ta¹⁰⁷ yabancı yatırımcı çekme stratejisinde, cezbedici imkanların etkisi çok büyüktür. Fikrî mülkiyet haklarının oluşturulması, yönetilmesi ve ticari amaçlarla kullanılmasına yönelik hukuk, vergi ve finans teşviklerinden oluşan kapsamlı bir plan da bu stratejinin merkezinde bulunmaktadır.

- Fikrî mülkiyetten elde edilen gelirlerin ya da sermaye kazanımlarının %80'i vergiden muaftır; KOBİ'lere harcamalarının %75'ine varan Ar-Ge hibeleri; yenilikçi genç şirketlere 1 milyon avroya kadar başlangıç desteği verilebilmektedir;

¹⁰⁵ Alıcı, a.g.e., ss. 55-56.

¹⁰⁶ Central Intelligence Agency, a.g.e.

¹⁰⁷ UNCTAD, World Investment Report 2004, s.11, http://unctad.org/en/Docs/wir2004overview_en.pdf (06.05.2015).

- Danışmanlık alanındaki teknoloji transferi faaliyetleri, Ulusal Araştırma Laboratuvarları ile işbirliği ve KOBİ'lere yüksek vasıflı yeteneklerin aktarılmasına finansal destek verilmektedir;
- Hizmet ve kurumsal yenilikçilik destek görmektedir, KOBİ'ler devlet destek programlarına başvurabilmek için ücretsiz danışmanlık hizmetinden faydalanmaktadırlar.¹⁰⁸

Özel sektörde yenilikçiliği özendirmeği hedefleyen program kamu sektörünün Ar-Ge yatırımlarına yetişmiş durumdadır. Bütün bunlarla beraber para yardımı da yapılmaktadır. Bölgelere göre yapılan yatırımın %15 ila %25'i arası para yardımıyla beraber ülkede eğitim yardımı da yapılmaktadır. Şöyle ki, yapılan bir işte işçilerin eğitimi için para ödenmektedir.

Sermaye harcamaları da nakit hibeler ve düşük faizli kredilerle hafifletilebilmektedir. Kamu fonu oranları büyük şirketler için sermaye harcamalarının %35'ine, yeni açılan şirketlerde ise %50'nin üzerine kadar yükselebilmektedir. Yatırımcılar milli veya bölgesel ticaret parkları için devlete ya da bölge makamlarına başvurabilmektedirler. Yeni açılan şirketler çok sayıdaki iş geliştirme merkezlerinde sunulan hizmetlerden yararlanabilmektedirler.¹⁰⁹ Bu teşviklerin sonucu olarak, aşağıdaki tabloda 2001-2012 yılları arası DYY ve Bağlı şirketlerin istatistikleri verilmektedir.

Tablo 9. Lüksemburgda Doğrudan Yabancı Yatırım ve Bağlı Şirketlerin Sayı

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
DYY	199	208	210	215	212	203	210	207	208	212	213	218
Bağlı Şirketler	708	754	767	795	843	862	921	969	962	982	976	1116

2.4.4 Belçika Tecrübesi

2002 yılında DYY girişlerinde Lüksemburgla birlikte dünyada en çok yatırım çeken Belçika, teşvik türlerini oldukça etkili şekilde kullanan ülkelerin başında gelmektedir.

¹⁰⁸ Neden Lüksemburg, <http://www.luxembourgforbusiness.lu/tr/yatirim/neden-luksemburg#basari> , (07.05.2015).

¹⁰⁹ Neden Lüksemburg, <http://www.luxembourgforbusiness.lu/tr/yatirim/neden-luksemburg#basari> , (07.05.2015).

Yabancı sermaye, Belçika ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır. Özellikle ABD firmaları 1960'lerden bu yana hafif sanayi ve petrokimya endüstrilerinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Belçika Hükümeti, yabancı sermayeyi, istihdamı geliştirici bir unsur olarak düşünmekte ve teşvik etmektedir. 1950'lerden 1970'lere kadar, ABD şirketleri, Avrupa'daki faaliyetleri için Belçika'yı üs olarak tercih etmişlerdir. Daha sonraları, ülkede yapılan Fransız ve Belçika yatırımları da artmıştır. Sonuç olarak, Belçika'daki imalat sektöründe uzun bir süredir yabancı firmalar hakim durumdadır. 1990'ların ortalarından beri, özellikle Hollanda ve Belçika firmaları arasında yaşanan yeni ortaklık ve birleşme dalgası, finansal hizmetler sektöründe önemli bir etki yaratmıştır. Bu eğilim, euro'nun kullanılmaya başlaması ile finansal sistemin konsolidasyonu olmak üzere çeşitli faktörlere bağlıdır. Belçika, oldukça gelişmiş bir hizmet sektörüne sahiptir. Başta Brüksel bölgesi olmak üzere Belçika, AB kurumları ile bağlantılı birçok ticari, hukuki, mali danışmanlık hizmet sağlayıcılarına ev sahipliği yapmaktadır. Birçok firma, AB kurumlarına ve diğer AB ülkelerine yakın olmak amacıyla, Belçika'da ofis açmaktadır.¹¹⁰ Ar-Ge yardımına önem veren yatırımcılar Belçikanın yaptığı teşviki gözardı etmemişlerdir. Şöyle ki, bir firmanın yeni bir teknolojinin araştırılması ve geliştirilmesi durumunda, yurtdışından getirilen bir teknik uzmanın masrafının %80'i bir yıl müddetince karşılamaktadır. Aynı zamanda, bir firma 3 yıl içerisinde pazara girebilecek yeni bir ürün hazırlarsa, Ar-Ge masraflarının yine %80'i karşılamaktadır. Ve ekonomik gelişimde öncelik taşıyan sanayi bölgelerindeki DYY 10 yıl müddetine emlak ve gelir vergisinden muaftır. Bütün bunlarla beraber, eğitim yardımı, faiz indirimi, istihdam yardımı, çevre koruma yardımı, vergi indirimleri, düşük faizli ve uzunvadeli kredi teşvikleri, koordinasyon, özellikle, çağrı ve dağıtım merkezlerine sağlanan vergi indirim ve destekleri, Belçika'yı yabancı yatırımlar için daha da cazip hale getirmiştir.¹¹¹ Bütün bu teşvik çalışmalarının sonucudur ki, ülkedeki DYY (giriş) mevcudu 31 Aralık 2013 tarihinde 1,169 trilyon \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 1,196 trilyon \$ olmuştur. Yurtdışındaki DYY (çıkış) mevcudu ise 31 Aralık 2013 tarihinde 1,084 trilyon \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 1,077 trilyon \$ olmuştur.¹¹²

¹¹⁰ Emine Çiğdem Civaner, **Belçika Ülke Raporu**, Ankara, Şubat 2013, s.11, <http://www.slideshare.net/UlkeRaporlari2013/belcika-ulke-raporu2013>, (08.05.2015).

¹¹¹ T.C. Ekonomi Bakanlığı, a.g.e.

¹¹² Central Intelligence Agency, Belgium, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/be.html>, (08.05.15).

2.4.5. İngiltere Tecrübesi

Büyük miktarda yabancı yatırım rezervine sahip olan İngilterede teşvikler daha çok para ve vergi teşvikleri şeklindedir. Ülkede tatbik edilen başlıca teşvikler şöyledir;

- Ar-Ge yardımı. İngilterede şirketlerin uzun vadeli Ar-Ge projelerine teşvik verilmektedir.

- Yeni teknoloji araştırmalarını kapsayan yüksek teknoloji programlarını
- Araştırma ve teknoloji teşkilatları ve resmi araştırma kurumları tarafından gerçekleştirilen işbirliğini şirketlerin üniversitelerle ortaklaşa çalışmalarını kapsayan teşviklerdir.¹¹³

- Eğitim yardımı. İngiltere’de üretim ve hizmet projelerinde, yeni teknoloji kullanımı ile alakalı olarak eğitim masraflarının %40-1, eğitim yardımı olarak temin edilmektedir.¹¹⁴

İngiltere’de iş kurmak konusunda hükümet, bürokrasiyi asgari düzeye indirme yoluna gitmiştir. İşletmelerin kaydolmakla yükümlü olduğu tek sicil, vergi sicilidir. Bunun dışında; iş kurulumunda meslek örgütüne üye olmak, vergi yükümlülüğü doğmadan -ki bu süre başlangıçta 9 aydır- gelir-gider beyan etmek, ustalık belgesi edinmek ve katkı payları ödemek gibi zorunluluklar yoktur. Bakanlık yetkilileri tarafından, İngiltere’de yalnızca internet üzerinden, düşük bir masrafla işletme kurulabileceği beyan edilmiştir.¹¹⁵

Bu gibi kolaylıklar neticesinde, ülkedeki DYY (giriş) mevcudu 31 Aralık 2013 tarihinde 1.370 trilyon \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 1.446 trilyon \$ olmuştur. Yurtdışındaki DYY (çıkış) mevcudu ise 31 Aralık 2013 tarihinde 1.815 trilyon \$, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 1.884 trilyon \$ olmuştur.¹¹⁶

¹¹³ Pars Kutay, **AB’de Devlet Yardımları ve Yatırım Teşvikleri**, T.C Başbakanlık Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi; 25, Ankara, 1993, ss. 39-40.

¹¹⁴ Aytaç Eker, **AB’de ve Türkiye’de Teşvik Sistemleri ve Teşvik Politikaları**, Türk - Alman İşadamları Dernekleri Almanya Federasyonu, Ankara, 1995, s.87.

¹¹⁵ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı , Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü, **İngiltere’de KOBİ’ler için Devlet Destekli Finansman Yolları**, 2014 , s.14,

<http://esnaf.gtb.gov.tr/data/5383452a487c8e3080f6cee7/%C4%B0ngiltere%20Raporu.pdf> , (20.05.2015).

¹¹⁶ Central Intelligence Agency, United Kingdom, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html> (02.06.15).

2.4.6. Türkiye Tecrübesi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada yabancı yatırımlar hızlı bir ilerleme gösterirken, Türkiye çıkarmış olduğu teşvik kanunlarına rağmen bu yatırımlardan yararlanamamıştır. 1954 yılında 6224 sayılı Yabancı Sermaye Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle Türkiye, sermaye çekmeye yönelik bir hukuki yapı hazırlamayı amaç edinmiştir. Ancak bu girişimlere rağmen, yabancı yatırımlar genellikle düşük seviyelerde kalmıştır.¹¹⁷

6224 Sayılı kanun kamulaştırma ve uluslararası tahkim ile ilgili herhangi bir hüküm içermemekteydi. Yine aynı şekilde, performans gerekliliklerinin DYY firmalarına ya da ulusal firmalara vergi yüklemesine ilişkin de net bir içeriğe sahip değildi. Öte yandan, DYY firmalarının ulusal yargılamaya tabi olacakları prensibi açıkça ifade edilirken söz konusu bu durum uygulamada sıklıkla ihlal edilmekteydi. Dolayısıyla, yasanın belirsizliği, Türk bürokrasisinin bunu sınırlayıcı ve keyfi uygulamasına yol açtı, ve bu da DYY'yi teşvik etmekten çok, engelleyici bir özelliğe kavuşmasına sebep oldu.¹¹⁸

Bu sorunlara rağmen 1970'li yıllar boyunca 250 milyon \$ tutarındaki yabancı sermaye, iç piyasaya yönelik olarak Türkiye'ye gelmiştir. 1970'lerin ortalarından sonra borç krizinin ciddi olarak yaşanmaya başlanması ve iç pazardaki büyük durgunluk bir çöküşe neden olmuştur. Bunlara 1978 yılında Güney Amerika ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz de eklenince yabancı yatırımcı, kaynaklarının bir kısmını yurt dışına çıkarmıştır. Bu yıllar boyunca ulaşılan tek başarı düşen iç talep nedeniyle elde edilen ihracat gelirleri olmuştur.¹¹⁹

1980'li yıllarda çıkarılan bazı kanunlarla Yap-İşlet, Yap-İşlet-Devret, İşletme Haklarının Devri Modelleri, 1990'lı yıllarda çıkarılan bazı kanunlarla da Yap-İşlet-Sahiplen Modelleri devreye sokulmuştur. 1980'li yıllardan sonra ülke genelinde büyük ölçüde sağlanan ekonomik istikrar ortamı, yabancı yatırımcılarda Türkiye'ye karşı belli bir

---

¹¹⁷ Cahit Aydemir - İbrahim Arslan - Funda Uncu, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23, 2012, s.80, http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi23/cahit_aydemir.pdf , (20.05.2015).

¹¹⁸ Aydemir - Arslan - Uncu, a.g.m., s.21.

¹¹⁹ Aydemir - Arslan - Uncu, a.g.m., ss.80-81.

güven oluşmasını sağlamış ve 1980’li yılların sonlarından itibaren Türkiye’ye yönelik yabancı sermaye yatırımları anlamlı düzeylerde gerçekleşmeye başlamıştır.¹²⁰

1980’li yıllarda ciddi borç krizi yaşayan pek çok GOÜ’de, hükümetler istikrarlı bir ekonomik büyüme için DYY’ye yönelmiştir. Bu yönelimde hükümetler, öncülüğünü özel sektörün yaptığı ihracat hedefli bir ekonomik istikrar ve yapısal düzenleme programını uygulamaya koymuştur. Türkiye de yabancı yatırımı çekmeyi başarmıştır. Esnek kur ve ihracat teşvik politikası, yurtiçi tasarrufların artırılması amacıyla faiz oranlarının serbest bırakılması, ithalattaki miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve gümrük vergilerinin indirilmesi programın başlıca reformları arasında olmuştur. Reformlar 1981 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerini anlamlı bir fark yaratacak şekilde arttırmaya başlamış ve yabancı sermaye girişi 1981–1987 yılları arasında ortalama 93 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemdeki en önemli reform ise 1983 yılında konvertibiliteye (milli paraların karşılıklı olarak birbirine çevrilebilmesi) geçilmesidir.¹²¹

1990’dan sonraki yıllar ekonomik açıdan sakin geçmiştir. Yapılan yabancı yatırımlar 684 milyon \$’a yükselmiştir. Bu yatırımların büyük bir kısmı, kârların yeniden yatırıma dönüştürülmesi biçiminde gerçekleşmiştir. Yurtdışından gelen nakit para niteliğindeki yabancı yatırımların oranında ise giderek bir azalma yaşanmıştır. 1992 yılında Türkiye’ye giren yabancı sermaye miktarı 1,820 milyon \$ olmuşken, 1993 yılında artış göstererek 2,124 milyon \$’a yükselmiştir. 1994’te yaşanan kriz ve devalüasyon stresinden sonra enflasyon yükselmeye başlamıştır. Enflasyonu aşağı çekmedeki başarısızlık, Türkiye’de yatırımcılar için istikrarsız ve güvensiz bir ortam yaratmıştır. Dolayısıyla yabancı yatırım miktarında azalışlar yaşanmış ve yabancı yatırımlar 1,484 milyon \$ seviyesine gerilemiştir.¹²²

Aralık 1999’da hükümet, kredibilitiyi yükseltmek, enflasyonu azaltmak ve yapısal reformları uygulamak amacıyla IMF ile 3 yıllık stand-by antlaşması yapmıştır. Bu anlaşma kapsamındaki reformlar, bankacılık, tarım, enerji, sosyal güvenlik ve özelleştirme gibi geniş kapsamlı düzenlemelerdir.¹²³

---

¹²⁰ Bayraktar, a.g.e., s.47.

¹²¹ Aydemir v.d. a.g.m., s.81.

¹²² Aydemir v.d. a.g.m., s.81.

¹²³ Aydemir v.d. a.g.m., s.81.

Yabancı yatırımcıların Türkiye’de yatırım yapmalarını teşvik etmek, yabancı yatırımcıları yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabi kılmak ve yabancı yatırımcıların Türkiye’deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, temettü, satış, tasfiye, tazminat ve lisans bedellerini yurt dışına serbestçe transfer edebilmelerini teminat altına almak maksadıyla 17.06.2003 tarihli ve 4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” çıkarılmıştır. “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” olarak adlandırılan yeni kanun ile 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” yürürlükten kaldırılmıştır.¹²⁴ 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.¹²⁵

- Doğrudan yabancı yatırımı mevcut uluslararası uygulamalara göre tanımlamakta,
- Eski DYY kabul ve takip sistemini kaldırmakta ve bildiri ve kayıt usulünü getirmekte,
- Adil bedeller ödenmeden gerçekleşen kamulaştırmayı engellemekte,
- Yabancı yatırımcıların ulusal muamele görmesini garanti etmekte,
- DYY’yi hiçbir sektör için sınırlamamakta,
- Herhangi bir performans yükümlülüğü getirmemekte,
- Yeni DYY projeleri için eskiden olan minimum sermaye limitini kaldırmakta,
- Yabancı yatırımcıya sermayelerini ve kazançlarını transfer etme hakkını vermekte,
- Yabancı yatırımcıya hiçbir sınır koymaksızın kendi mülklerini alma hakkı vermekte,
- Yabancı yatırımcıların uluslararası tahkim hakkını kabul etmektedir.

17 Haziran 2003 yılında 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle yabancı yatırım girişi için gerekli olan izin ve asgari sermaye şartı kaldırılmıştır. Bu dönemde şirket sayılarında yüzde 139,6 artış gözlenmiş ve Türkiye uluslararası yabancı yatırımcılar sıralamasında 53. sırayı almıştır. Bu dönemde dikkati

¹²⁴ Lerzan YILMAZ, **4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun Getirdiği Yenilikler**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:5, Sayı 10, Güz 2006, s.35, <http://dosya.marmara.edu.tr/huk/Sempozyumyay%C4%B1nlar%C4%B1/ipekyolucanlan%C4%B1yor/Prof.Dr.LerzanYILMAZ.pdf> , (01.06.2015).

¹²⁵ Asım ERDİLEK , **Türkiye’nin Osmanlı’dan Günümüze Kadar Uzanan Doğrudan Yabancı Yatırım Ortamına ve Politikalarına Tarihsel Bir Bakış**, Case Western Reserve Üniversitesi Cleveland – ABD, ss.26-27, <http://journal.mufad.org/attachments/article/509/2.pdf> (05.06.2015).

çeken bir başka gelişme de, yerleşikler tarafından yurtdışında yapılan doğrudan yatırımların bir önceki yıla göre 4 kat artış göstermesidir . 2004 yılında T.C. Merkez Bankası tarafından yayınlanan ödemeler dengesi istatistiksel verilere göre 2,8 milyar \$ fiili giriş gerçekleşmiştir. Bu yatırımlarla 2004 yılında Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yeri 38 olmuştur. Türkiye'nin 2005 yılında yatırımları 10,0 milyar \$'a ulaşmıştır. Bu yabancı yatırımların bileşenlerine bakıldığında ise yaklaşık %80'lik kısmını sermaye transferinin kalan kısmını ise emlak alımlarının oluşturduğu görülmüştür. Bu artışta, makro ekonomik ve siyasi istikrar ile özelleştirme ve banka birleşmeleri önemli rol oynamıştır.¹²⁶

Son yıllara bakıldığında ise ülkedeki DYY (giriş) mevcudu 31 Aralık 2013 tarihinde 194 .6 milyar dolar, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 208.6 milyar dolar olmuştur. Yurtdışındaki DYY (çıkış) mevcudu ise 31 Aralık 2013 tarihinde 34.05 milyar dolar, 31 Aralık 2014 tarihinde ise 36.8 milyar dolar olduğu görülmüştür.¹²⁷

2.5 Daha Çok DYY Çekmek İçin Azerbaycanın Alması Gereken Tedbirler

Gelişmekte olan her ülke gibi Azerbaycan'ın da hızlı ekonomik gelişim çabaları küresel düzeyde yatırımlardan daha çok pay alma yarışını arttırmaktadır. Azerbaycan giderek yabancı yatırımcılar için en uygun yatırım iklimi oluşturmaya çalışmaktadır. Bu açıdan ev sahibi her ülke gibi Azerbaycan'ın da temel makroekonomik göstergeleri, hukuki ve idari altyapı, şeffaflık derecesi, iç pazar büyüklüğü, kaliteli iş gücü, işgücü maliyeti, rekabet şartları, liberal dış ticaret, idari istikrar, vergi oranları ve teşvikleri yabancı yatırımcıları ev sahibi ülkeye çeken esas faktörlerdir. Özellikle döviz kurlarının belirsizliği, yüksek enflasyon ve faiz oranları ülkelerin ekonomik ve siyasi yapısına gösterdiği negatif tesirler sebebiyle, yabancı sermaye yatırımları bakımından ülkeleri daha az cazip kılmaktadır. Devletlerin ekonominin gelişmesi amacıyla teşvik uygulamalarında kullandığı teşvik araçları genel olarak aynı, nakdi, vergi, garanti ve kefaletler ve diğerleri olmak üzere beş grupta toplanmaktadır.

¹²⁶ Cahit AYDEMİR v.d. a.g.m s.82.

¹²⁷ Central Intelligence Agency, Turkey, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html#Econ> (06.05.2015).

Tablo 10. Teşvik Araçlarının Çeşitleri

1. Aynı teşvikler	- Arsa-arazi tahsisi - Bina temini
2. Nakdi teşvikler	*Karşılıksız - Hibeler - Primler *Karşılıklı - Uygun koşullu krediler (düşük faizli, uzun vadeli)
3. Vergi teşvikleri	*Gelir ve Kurumlar vergisi teşvikleri - Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi - Vergi muafiyeti - Zarar mahbusu - Hızlandırılmış amortisman - Yatırım indirimi - Bazı harcamaların vergiden düşülmesi (Sosyal güvenlik katkısı, İstihdamla ilgili harcamalar, Reklam, tanıtım ve pazarlama, Sağlık harcamaları) - Vergi kredisi (finansman fonu) *KDV teşvikleri - Sermaye mallarına KDV istisnası - Gelişmemiş bölgelere ve bazı ürünlere düşük KDV oranı *Gümrük vergisi teşvikleri - Makine-tehcizat, hammadde, parça ve yedek parça sermaye malları gümrük muafiyeti, - Gümrük vergisi iadesi
4. Garanti ve Kefaletler	- Kredi garantileri - Yüksek ticari risk taşıyan projelere kamu kaynaklı risk sermayesi katılımı - Ekonomik ve ticari riskleri kapsayan ayrıcalıklı kamu sigortası (devalüasyon, politik karmaşa v.b)
5. Diğer teşvikler	- Altyapı hazırlanması - Ucuz enerji desteği - Yatırım öncesi hizmetler; finansman kaynakları, yatırım projesi hazırlama ve yönetme, Pazar araştırması, hammadde ve alt yapı durumu, üretim prosesi ve pazarlama teknikleri, eğitim, know-how veya kalite kontrol geliştirme teknikleri ile ilgili yardımlar. - Ayrıcalıklı kamusal anlaşmalar

Kaynak: İsmail Aydoğuş - Huseyin Soybalı - Ahmet Baykot, **Yunanistan ile Türkiye’de Uygulanan Turizm Yatırım Teşviklerinin Karşılaştırılması**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 8, S.1, Afyon, 2006 s.5.

Tablo 12’deki teşvik çeşitlerini gözönünde bulundurarak Azerbaycan’ın daha çok DYY çekmek için alması gereken tedbirler ve bazı öneriler aşağıda incelenmiştir.

2.5.1 Yabancı Yatırımların Devlet Politikası Olarak Kabul Edilmesi

Ekonomik gelişimi finanse etmede etkili bir araç olan DYY-ni çekmek isteyen ülkeler gibi Azerbaycan'ın da üç tür siyasi alternatifi vardır:

- Ülke DYY prosedürünü liberalleştirir ve yatırımlar için uygun ortam oluşturur.
- Hükümetler bir adım daha ileri giderek DYY çekmek için pazarlama siyasetini gündeme getirir ve ülke tanıtım acentaları (promotion agency) kurarlar.
- DYY çekme politikaları, ülkenin gelişim önceliklerine göre (örneğin: hangi sektör üzerine gelişmek isteniyorsa), küresel yatırımcıların ülkede ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflerler (tedarikçiler, kaliteli işgücü vb.)

Günümüz dünyasında DYY çekme konusunda ülkeler arasında son derece şiddetli rekabet hüküm sürmekte, bu da bir çok ülkeyi üçüncü alternatifi seçmeye yöneltmektedir. Bu bakımdan, Azerbaycan hükümeti yabancı yatırımlara karşı kesin ve kararlı bir sorumluluk almalı, ve bu sorumluluk iktisadi gelişim planlarına ve bütçeye entegre edilmelidir. Ayrıca DYY'nin ülke gelişimindeki rolü akademik kuruluşlarla müzakere edilmeli, üniversite ders programlarında yer almalı, sivil toplum kuruluşları tarafından geniş katılımlı ortak forumlar aracılığıyla yabancı sermayeyle bağlı konular tartışmaya açılmalı, halkın ilgili kesimleri bilgilendirilmelidir.

DYY açısından devletin siyasi ve ekonomik kararlarındaki tutarlılık ve devamlılık en önemli değerlendirme kriteridir. Devletin prestijinin ve itibarının düşmesi önlenmeli, kanunlar sık-sık değiştirilmemeli, kanun değişikliklerinde önceki haklar korunmalı, yüksek maliyetlerle oluşturulan ihaleler lağv edilmemelidir.

2.5.2 Azerbaycanda Siyasi ve Ekonomik Açından İstikrarlı Bir Yapı Oluşturulması ve Yolsuzlukların Ortadan Kaldırılması

Bilindiği gibi DYY, ülkenin politik ve ekonomik istikrarlılığına önem vermektedir. Dolayısıyla sağlam çalışabilen bir serbest rekabet piyasası doğrudan yabancı yatırımlar için cezbedicidir. Burada unutulmaması gereken nokta, yabancı sermayenin elinde daima farklı yatırım alternatifleri olmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ölçsüz bütçe siyasetleri, sık-sık genel seçimlere gidilmesi, kredi derecelendirme kuruluşlarına göre bu ülkelerin riskli değerlendirilmesi vb. gibi negatif haller DYY kaçırın sebeplerdir.

Azerbaycan'da (demokrasiye aykırı olsada) siyasi istikrarın olması DYY çekme bakımından pozitif bir faktördür. Aynı zamanda Azerbaycan'ın politik ve ekonomik stabilizasyon konusu ile yakından alakalı yolsuzluk problemi, hem yabancı yatırımlar hem de yerli yatırımlar üzerinde engelleyici bir rol oynamaktadır. Yolsuzluk, devletin verdiği yetkiyi kanunsuz ve maksat dışı kullanılması olarak tarif edilmektedir. Yolsuzluk konusunda her yıl rapor hazırlayan Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2014 Yolsuzluk Algısı Endeksi raporunda Azerbaycan'ın 175 ülke içerisinde 126. sırada yer aldığı görülmektedir. Yolsuzluğun en az olduğu ülke Danimarka olarak belirtilmiştir.

Tablo 11. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Yolsuzluk Sıralamaları

Sıra	Ülke	2014 Puanı	2013 Puanı	2012 Puanı
1.	Danimarka	92	91	90
2.	Yeni Zelanda	91	91	90
3.	Finlanda	89	89	90
4.	İsveç	87	89	88
5.	Norveç	86	86	85
64.	Türkiye	45	50	49
126.	Azerbaycan	29	28	27
126.	Kazakistan	29	26	28
136.	Kırgızistan	27	24	24
166.	Özbekistan	18	17	17
169.	Türkmenistan	17	17	17
172.	Sudan	11	11	13
174.	Kuzey Kore	8	8	8
174.	Somali	8	8	8

Kaynak: CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2014: RESULTS
<http://www.transparency.org/cpi2014/results> (10.06.2015).

Yolsuzluk ve doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Habib ve Zurawicki (2001) 111 ülke için yatay kesit veriler kullanarak yapmış oldukları çalışmalarında bir ülkede yolsuzluk düzeyi azaldıkça bu ülkeye daha fazla doğrudan yabancı yatırımın girdiğini bulmuşlardır. Drabek ve Payne (1999) yolsuzlukların şeffaf olmayan iktisat politikalarına yol açtığını bunun sonucunda yabancı yatırımcıların bu ülkelere yatırım yapmadığını ileri sürmektedirler. Çalışmalarının bulgularına göre yolsuzluk düzeyi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Başar (2004) 1995-2001 yılları arası ve 58 ülkeyi kapsayan

çalışmasında yolsuzlukların yabancı yatırımları olumsuz etkilediğini bulmuştur.¹²⁸ Toplumlarda yolsuzlukları tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ancak, alınacak esaslı tedbirlerle bu durum azaltılabilir. Bu da demokrasinin tam olarak çalışabildiği ülkelerde mümkün ola bilecektir. Yani , ülkede yolsuzluğu anlama şekli ve yolsuzluğa bakış açısı değişmelidir. Bunun yanı sıra ülkede iş etiği çalışmalarına destek verilmeli ve bir ‘Etik Değerler Merkezi’ kurulmalıdır.

2.5.3 Uluslararası Ekonomik Kurum ve Kuruluşlarla Yapıcı İlişkilerin Geliştirilmesi

DYY konusunda uzmanlaşmış uluslararası kuruluşlarla yapıcı ilişkilerin geliştirilmesi ve gerekli olduğunda bu kuruluşlardan danışmanlık hizmeti temin edilmesi ülkeye yabancı sermaye girişi açısından faydalı olacaktır. Şöyle ki, UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) DYY’lerle ve ÇUŞ’larla ilgili hizmetler vermektedir. Bahsi geçen kurum ÇUŞ’ların yapılarına bakarak yatırımları teşvik edici ortam hazırlamakta, seminerler, konferanslar ve devletler arası görüşmeleri organize etmekte, teknik konularda yardımcı olmaktadır.

OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development) gelişmekte olan ülkelere DYY teşvik eden önemli kuruluşlardan biridir. Kurum dahilinde, 1976-da kurulan ve yabancı yatırım ile ÇUŞ’lar konusunda üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirme fonksiyonu taşıyan Uluslararası Yatırım ve ÇUŞ Kurulu (CIME) mevcuttur. 2004 Nisan ayında CIME ile CMIT (Committee on Capital Movements and Invisible Transactions) birleştirilerek Yatırım Kurulu (Investment Committee) oluşturulmuştur.¹²⁹

GOÜ’lerde DYY’nin teşvik edilmesi konusuna programlarında yer vermiş, Azerbaycan’ın da yararlına bileceği kuruluşlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- Dünya Bankası (World Bank)
- Birleşmiş Milletler Sanayi Geliştirme Örgütü (UNIDO=United Nations Industrial Development Organization)
- Uluslararası Finans Kurumu (IFC=International Finance Corporation)

¹²⁸ İsmail Aydoğuş - Erol Kutlu - Sevil Yıldırım, **Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 7, Sayı.2, Afyon, 2005, ss.17-18.

¹²⁹ OECD Investment Committee, <http://www.oecd.org/daf/inv/oecdinvestmentcommittee.htm> (11.06.2015).

- Dünya Ticaret Örgütü (WTO= World Trade Organization)
- Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA= European Free Trade Association)

2.5.4 Finans Sektöründe Reformların Yapılması ve Yürütülmesi, Liberal Vergi ve Gümrük Uygulamalarının Tatbik Edilmesi

Azerbaycan'da bankacılık ve sigortacılık gibi sektörlerdeki reformlar vakit kaybedilmeden tamamlanmalı, bu kurumların reel sektöre kaynak transferinde etkili hale getirilmelidir. Bu bakımdan, devlet bankaları (kontrol edilmek şartıyla) özelleştirilmelidir. Aynı zamanda finans sektörünün diğer bir ayağı olan sermaye piyasasının gelişimi, önemli finansman imkanı ve pazara giriş-çıkış serbestliğini temin etmesi sebebiyle, DYY açısından ülke cazibesini arttıran unsur olacaktır.

Azerbaycanın vergi sisteminde DYY için herhangi bir kasıt bulunmamakla beraber teşvik edici bazı kanunlar çıkarılmıştır. Şöyle ki, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Yabancı Yatırımı Koruma Kanunu'nun 26. maddesine esasen;

“Yabancı yatırımcıya mahsus müesesenin kurulması maksadıyla, ülkeye girecek ürünler için Azerbaycan Cumhuriyeti gümrük vergisi tutmamaktadır. Yabancı sermayeli müesesenin yabancı işçilerinin kendi ihtiyaçları için Azerbaycan Cumhuriyeti'ne getirdikleri ürünlerden de gümrük vergisi tutulmamaktadır”¹³⁰ denilmektedir.

Azerbaycan'da kanunların sorunlu olması değil, kanunları uygulayan memurların yolsuzlukları daha çok dikkat çekmektedir. Bu kanunların gelişmiş ülkeler örnek alınarak geliştirilmesi gerekmektedir. Şöyle ki:

- Gelir vergisi ve devlet yardımları dünya ile rekabet edilebilecek hale getirilmelidir. Bilindiği gibi vergi oranlarının yüksek olduğu ülkeler DYY'ler için cazibesini kaybetmektedir. Aynı zamanda vergi oranlarının çok düşük olması da yabancı yatırımcıyı şüpheye düşürür. Çünkü, bu durum ülkenin orta ve uzun vadede bütçe açığı vereceği beklentisinin oluşmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla önemli olan en uygun vergi oranını belirlemektir.

---

¹³⁰ Association of the Power Engineers and Specialists of Azerbaijan, **Xarici İnvestisiyanın Qorunması Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu**, s.5, http://www.azenerji.com/az/powersystem/law/Xarici_investisiyalarin_qorunmasi_haqqinda.pdf, (12.06.2015).

- Şirket birleşmelerine veya şirket alımlarına fırsat veren vergi indirimlerine gidilmelidir.
- Vergi ve teşvik kanunlarından başlayarak yabancı sermayeyi ilgilendiren bütün kanunlar basitleştirilmelidir. Yönetimi birçok kurum tarafından gerçekleştirilen teşvik siyasetlerinin, tek elde toplanması gerekmektedir. Ve yatırımcılardan istenen bilgi ve belge prosedürleri azaltılmalıdır.
- Dış ticaret ve Gümrük teşkilatının, özellikle, ithalat ve patentleştirilme prosedürlerinin hafifletilmesi ve etkililiğin artırılması için tek çatı altında toplanması gerekmektedir. Gümrüklerde yolsuzluklara karşı etkili bir şekilde mücadele edilmelidir.
- Vergi ve sigorta kesintilerinin düşürülmesi gerekmektedir.

2.5.5 Altyapı ve Lojistik Kapasitesinin Arttırılması

Yeni altyapı yatırım projeleri ile DYY'lerin ülkeye rahat bir şekilde girişini temin etmek için devlet tarafından gerekli yapısal düzenlemelerin uygulanması gerekmektedir. Bu açıdan telekomünikasyon, enerji ve ulaşım altyapısı geliştirilmelidir. En son teknolojiye geçilmeli, elektrik kesintileri önlenmeli, liman kapasiteleri büyütülüp iyileştirilmeli, depolama olanakları ve ulaşım kapasitesi arttırılmalıdır.

2.5.6 Gerekli Hukuki Düzenlemelerin Yapılması

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2011-2012 yılları arası yaptığı yargı bağımsızlığı ile ilgili çalışmada Azerbaycan 142 ülke arasında 83. olmuştur. Yine aynı seneler 179 ülke arasında yapılan başka bir çalışmada, basın özgürlüğü üzere 162. sırada yer almıştır. 2010 senesinde Şeffaflık Örgütü'nün yayınladığı sonuçlarda ise hukuk üstünlüğü Azerbaycan'da sadece %22 olarak belirtilmiştir.¹³¹

Bu gibi ülke profilini negatif etkileyen durumlar, hukuk sistemindeki aksamalar vakit kaybedilmeden önlenmelidir. DYY'leri ilgilendiren hukuk dışı olaylara yol açanlar cezalandırılmalı ve bu olaylardan zarara uğrayanlara tazminat ödenmelidir. Fikri mülkiyet haklarının korunması temin edilmelidir. Hızlı, etkin ve tarafsız bir mahkeme sistemi oluşturulmalıdır. Azerbaycan yabancı yatırımcıya ne kadar cezbedici teklifler sunarsa sunsun, etkili çalışan bir bürokrasiye sahip olmadığı müddetçe beklediği DYY'ni

¹³¹ Uluslararası Şeffaflık Örgütü , Azerbaycan, <http://www.transparency.org/country/#AZE> (12.06.2015).

çekemeyecektir. Bu bakımdan güvenilir bir yönetim sistemi oluşturulmalı, bürokrasideki kanun ve pratik eksiklikler hızlı şekilde düzeltilmelidir.

2.5.7 Yatırım Destek Acentasının Oluşturulması

DYY çekmeyi devlet politikası olarak kabul etmiş çoğu ülkelerdeki gibi, Azerbaycandaki yatırım ortamını tanıtacak, yabancı yatırımcıları yönlendirecek ve destekleyecek bir Yatırım Destek Acentası (Investment Promotion Agency) kurulmalıdır. Bu acenta aynı zamanda anlaşmazlıkların çözümünde devletle yatırımcı arasında ombudsmanlık fonksiyonunu üstlenecektir. Bu projenin orta ve uzun vadede sonuç vereceği düşünülmektedir. Yatırım Destek Acentası üstlendiği sorumlulukları (yatırımcı hizmetleri, devlet politikasına uygun hareket edilmesi, pozitif imaj oluşturulması ve geliştirilmesi vb.) yerine getirmesi için;

- En azından ilk başlarda devlet finansmanı gerekecektir,
- Acentanın bağımsızlığı temin edilecektir,
- Her yıl yetecek bir bütçeye sahip olacaktır,
- Finansman ve diğer destekler için AB, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlardan destek temin edilecektir,

Yatırım Destek Acentası'na yardımcı olacak başka bir yöntem de, iletişim bürolarının açılmasıdır. Hedef ülkelerde iletişim büroları açarak, Azerbaycan'la ilgili pazar araştırması yapmak, ilgilenilen konularla alakalı bilgi vermek, sanayi bağlantıları kurmak gibi işlerle yabancı yatırımcılara yardımcı olunabilir.

Bu yöntemlere ek olarak, Azerbaycan devlet resimleri yurtdışına seyahatleri zamanı, eğer varsa gittikleri ülke vatandaşı yatırımcıyı kendileriyle götürerek oradaki yatırımcı potansiyeli kişilere ilk ağızdan geniş bilgiler verilebilir.

Üçüncü Bölüm

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ve LİTERATÜR TARAMASI

3.1 Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler

Yatırımcıları kendi ulusal sınırlarının ötesinde başka ülkelerde girişimlere yönelten temel etken hiç kuşkusuz kar beklentisidir. Fakat kârlılık düzeyi tek başına yeterli değildir. Doğrudan yabancı yatırımcı, doğal olarak, yatırım yapacağı ülke hakkında daha fazla bilgi sahibi olmayı istemektedir. Keza bu bilgiler sayesinde yatırım sürecini daha etkin bir biçimde yönetme imkânına sahip olacaktır. Bu faktörleri ekonomik, siyasi ve kurumsal, kültürel olarak sıralamak mümkündür. Genel olarak bu faktörler ana maksat olan gelir ve gelir transferini temin eden, yabancı yatırımın varlığının ve geleceğinin güvenliğini netleştiren faktörler olarak görülmektedir.

TÜSİAD ve YASED'in 2004'de Malezya, İrlanda, Çin, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Hindistan, Slovenya, Macaristan, Brezilya, Portekiz, Arjantin, Polonya ve Rusya'yı kapsayan DYY çekme kapasitelerinin karşılaştırıldığı çalışmada DYY'lerin ülke tercihinde dikkate aldığı faktörler ve ağırlıkları Tablo 10'da gösterilmiştir. Politik durum ve siyasi istikrar bu faktörlerin en önemlisi olarak belirlenmiştir. Makro ekonomik durum ise siyasi istikrarın yanında en önemli ikinci faktör olmuştur.¹³²

---

¹³² Halil Yapraklı, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2010, s.21.

Tablo 12. DYY’lerin Ülke Tercihinde Dikkate Aldığı Faktörler ve Ağırlıkları

Kategori	Ağırlık %
Politik Durum	%25
Genel Makro Ekonomik Durum	%19
İşgücü	%17
Vergi	%17
İletişim ve Taşıma Altyapısı	%12
Enerji	%8
Ar-Ge Harcamaları	%2

Kaynak: Halil Yapraklı, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerinde Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2010, s.21.

Tablo 10’da görüldüğü üzere DYY’ni makro ekonomik durumdan sonra %17’lik oranla vergi ve işgücü etkilemektedir. Daha sonra bu faktörler sırasıyla iletişim ve taşıma altyapısı, enerji, Ar-Ge harcamaları olarak devam etmektedir.

Çalışmanın bu kısmında DYY’leri etkileyen faktörler ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3.1.1 Ekonomik Faktörler

Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri arasında yer alan başlıca ekonomik faktörler; piyasa büyüklüğü, döviz kuru, iş gücü maliyeti, doğal kaynaklar, altyapı imkanları, makroekonomik istikrar, vergi indirimleri ve dışa açıklıktır. Aynı zamanda yabancı yatırım gideceği ülkede yatırım indirimi, gümrük vergilerinden muaf veya ödemeleri zamana yayma, hesaplı kredi vb. gibi vergi ve para teşviklerinden yararlanmak istemektedir.¹³³ Bu tekliflerin çok ve çeşitli olması yabancı yatırım için önemlidir.

Yabancı yatırımı çeken başka bir unsur da, üretim faktörlerinin çok ve ucuz olmasıdır. Fakat üretim faktörlerinin çokluğu kadar kalitesi de önemlidir. Özellikle bilgiye dayalı teknoloji üretiminde ve hizmet ürünlerinde müşteriye odaklı, girişimci, yeniliğe açık, iletişim ve satış kabiliyeti yüksek iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır.¹³⁴

¹³³ Cem Alpar - Tuba M. Ongun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar: Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Değerlendirme**, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara, 1985, s. 97.

¹³⁴ Hakan R. Özyıldız, “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü**”, Hazine Dergisi, Temmuz, 1998, s.11.

Yabancı yatırımcılar aynı zamanda, yatırım yapacakları ülkelerin ekonomilerinin yurtdışına açıklığı, yabancı pazarlarla entegrasyon oranı, serbest pazar ekonomisinin uygulanıp uygulanmadığı, uygulanıyorsa hangi ölçüde uygulandığı, hukuk ve adalet sistemlerinin modernliği gibi faktörleri de dikkate alır.¹³⁵

3.1.1.1 Piyasa hacmi ve pazar büyüklüğü

DYY'nin gideceği ülkedeki aradığı en önemli ekonomik faktör pazarın büyüklüğüdür. Bu büyüklük sadece ev sahibi ülkenin nüfusu ile değil aynı zamanda efektif talebi ile de alakalıdır. Bu bağlamda DYY gideceği ülkenin reel satın alma gücünün yüksek ve ekonominin stabil büyüme potansiyelinin olmasını beklemektedir. Kar maksimizasyonu hedefleyen ÇUŞ'lar daha büyük piyasalarda hedeflerine daha kolay ulaşacaklardır. Satışların artması için doğru hedef büyük bir pazardır. Wheeler ve Mody (1992), Amerikan kökenli çok uluslu şirketlerin, 1982-88 döneminde 42 ülkedeki yatırımlarını kapsayan çalışmalarında, çok uluslu şirketlerin, piyasa hacminin büyük olduğu ülkelere daha duyarlı olduklarını saptamışlardır.¹³⁶

Piyananın büyümesi ve bununla birlikte artan talep doğrudan yabancı yatırımları olumlu yönde etkilemektedir. Bu durumdan komşu ülkeler de olumlu yönde etkilenmekte ve doğrudan yabancı yatırımları çekmede avantajlı bir konuma gelmektedirler. Komşu piyasa büyüklüklerinde görülen artış da ev sahibi ülkedeki DYY'lerin artmasına neden olacaktır. Zira komşu piyasalarda görülecek piyasa büyüklüklerindeki artışlar bu piyasalara yapılacak ihracatın ve ticaretin artması sonucunu doğurabilir. Görüldüğü üzere piyasa büyüklüğü ve piyasa büyüme hızı, sadece ilgili ülkeler açısından değil komşu piyasalar için de doğrudan yabancı yatırımları çekme konusunda son derece önemlidir. İlgili ülkenin piyasa büyüklüğü ve piyasa büyüme hızı kadar yüksek iç talep potansiyeli de son derece önemlidir. Yüksek iç talep yabancı yatırımı cezp etmektedir. Tüm bunlar yatırımın kârlılığını sağlayacak başlıca faktörlerdendir.¹³⁷

---

¹³⁵ Karacan a.g.e., s.58.

¹³⁶ Mustafa Mutlu, a.g.tz., s.21.

¹³⁷ Tuğba Mıstaçoğlu, **Ekonomik Entegrasyonun Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Örnekleri**, Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak, 2010, s.18.

3.1.1.2 Döviz kuru

Dünyanın dört bir yanında yatırımlarını gerçekleştiren ÇUŞ'lar, çok çeşitli ve yüklü miktarda döviz ile çalışmak durumunda kalmaktadır. Yüklü miktarlarda gerçekleşen yatırımlar düşünüldüğünde, kurlarda gerçekleşecek küçük bir farklılık toplam rakamda çok uluslu işletmelere büyük anlam ifade etmektedir. Döviz kurlarındaki hareketlilik ÇUŞ'lar için büyük bir sorun olabileceği gibi beklenmedik bir fırsat da yaratabilir. Bundan dolayı döviz kurlarındaki hareketlilik ve belirsizlikler firmaların yatırım yapacakları yerler konusunda verecekleri kararı doğrudan etkilemektedir. Goldberg ve Kolstad (1994) döviz kuru riskinin artmasının, firmaları riskten kaçınmaya yönelttiğini ve kur riskini azaltmak için, firmaların yatırımlarını değiştirdiklerini belirtmektedir.¹³⁸ Şüphesiz uzun vadeli planlar yapabilmek ÇUŞ'lar için her zaman bir avantaj olmuştur.

Ev sahibi ülke para birimindeki bir değerlendirme, bu ülkedeki tüketicilerin satın alma gücünü yükselteceği için yerel piyasa yönlü doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişini arttırabilir. Reel döviz kuru, refah seviyesi iş gücü maliyetlerini etkileyen bir değişken olduğundan ev sahibi ülkenin parasında meydana gelen bir değer kaybı, yabancı işletmelerin refahını yabancıların yerli mallarına yönelik harcamalarını arttırabilir. Buna ek olarak reel bir değer kaybı, daha ucuz hale gelen yerli iş gücüne yönelik avantaj sağlama isteği ile ülkeye sermaye akışını arttırabilir.¹³⁹

Aşırı değerli döviz kurunun dışarıya kâr transferini artırıcı etkisi de vardır. Özellikle, devalüasyon söylentilerinin olduğu ortamlarda, örneğin Türkiye'de geçmiş yıllarda yabancı yatırımcı en hızlı bir şekilde kârlarını dışarıya transfer etmeye çalışmıştır. Döviz kuru riskinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar genellikle, riskten kaçınan firma rolüne yoğunlaşmışlardır.¹⁴⁰

3.1.1.3 İşgücü maliyetleri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerinden en tartışmalı olanı ücretlerdir. Ucuz işgücünün DYY'ler için cazibe faktörü olduğu genel kabul gören bir

¹³⁸ Mutlu, a.g.tz., s.21.

¹³⁹ Aykan Candemir, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler**, Ege Akademik Bakış, 2009, s.669, http://www.academia.edu/5105567/Dogrudan_Yabanci_Sermaye_Yatirimlarini_Etkileyen_Faktorler (15.06.2015).

¹⁴⁰ Mıstaçoğlu, a.g.tz., s.21.

görüştür. Örneğin, Goldbrough (1979), Saunders (1982), Flamm (1984), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988), Shamseddin (1994), Pistoresi (2000) daha yüksek ücretlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını caydırdığını gözlemlemişlerdir. Hatzius (2000), Almanya ve İngiltere'ye ait verileri kullanarak, iş gücü maliyetleri ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve 'birim iş gücü maliyetinin ülkeye giren ve çıkan doğrudan yabancı sermaye üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu' sonucuna ulaşmıştır. Wheeler ve Mody (1992) ise ücretlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi konusunda farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Buna göre, elektronik sanayinde pozitif etki, imalat sanayinde cılız pozitif etki saptamışlardır.¹⁴¹

Üretim maliyetleri içerisinde önemli bir yüzde oluşturan işgücü maliyetlerinin yükselmesi ülkeye gelen DYY'leri azaltmaktadır. Ücret düzeyinin yükselmesi yerel piyasada yer alan pek çok ürünün fiyatının da yükselmesine yol açarak iç ve dış ülke piyasalarında rekabeti azaltıcı bir etki olmuştur. Ancak işgücü maliyetinin yükselmesi her sektörde yabancı yatırımları azaltmamakta aksine arttırabilmektedir. Yüksek iş gücü ücretleri verimliliği arttırarak özellikle iş gücünün yoğun kullanılmadığı teknoloji yoğun sektörlerde iş gücünün niteliğini arttırarak yatırımları arttırabilmektedir. Bu kısımda yer alan iki farklı görüşten anlaşılmalıdır ki üretim maliyetlerinin yatırımlar konusunda bir faktör olarak öne çıkabilmesi yatırım yapılan sektöre göre değişiklik gösterebilmektedir.¹⁴²

3.1.1.4 Doğal kaynaklar

Hammadde ve doğal kaynaklar açısından GOÜ'ler iki şekilde avantaj sağlayabilir. Üretim yapan ÇUŞ'lar ithalat ve taşıma masraflarından kurtulmak amacıyla ihtiyaç duydukları hammaddenin bol miktarda bulunduğu ülkeye DYY yapmayı tercih edebilirler. İhtiyaç duyulan hammadde veya doğal kaynağın ülkedeki yetersiz teknolojik ve finansal durumlardan dolayı çıkarılamaması veya işlenememesi ise ÇUŞ'lara yeni bir yatırım fırsatı sunmaktadır. Her iki durumda da hammadde ve doğal kaynak zenginliği DYY çekmek adına GOÜ'ler için önemli bir özelliktir.¹⁴³

Doğal kaynak zenginliğinin doğrudan yatırım üzerindeki etkilerine ilişkin literatür birbirine zıt iki yaklaşım üzerine inşa edilmiştir. İlk yaklaşım, doğal kaynak açısından

---

¹⁴¹ Mıstaçoğlu, a.g.tz., s.22.

¹⁴² Mutlu, a.g.tz., s.22.

¹⁴³ Mutlu, a.g.tz., s.26.

madenler, hammaddeler ve tarımsal ürünlerle zengin ülkelerin aynı ekonomik gelişme düzeyinde yer alan ve kaynakları kısıtlı olan ülkelere nispeten daha fazla doğrudan yatırım çektiğini dolayısıyla iki değişken arasında pozitif bir ilişkinin geçerli olduğunu savunmaktadır. Doğal kaynakların ülkenin refahını ve ithal malları satın alma gücünü arttıracaklarını ileri sürmektedir. Böylece ülke içerisinde kaynak bolluğunun yanı sıra yatırım ve ekonomik büyüme oranlarının da artması beklenmektedir. Doğal kaynak zengini ülkelerin birçoğunda bu kaynakların ihraç edilmesi ile elde edilen gelirler çeşitli yurtiçi yatırımların finansmanında kullanılmakta ve bu finansman endüstriyel gelişim için “itici” bir güç oluşturmaktadır. Üstelik elde edilen doğal kaynağın yüksek taşıma maliyetine sahip olması durumunda, yurtiçinde yeni bir sanayi kurulması ya da yeni bir teknoloji getirilmesini gerektirmektedir. Sonuç olarak, doğal kaynak zengini ülkenin büyüme oranlarını arttırması girişimcileri bu ülkelere yatırım yapmaya teşvik edecektir.¹⁴⁴ İkinci yaklaşım, doğal kaynak zenginliği ile doğrudan yatırım arasında negatif bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Doğal kaynakların doğrudan yatırımlar üzerindeki negatif etkisini ekonomik büyüme temelinde ele alan yaklaşım, bolluk paradoksu/doğal kaynakların laneti hipotezine atıfla kaynak bolluğuna, özellikle de petrol gibi yenilenebilir olmayan kaynaklara sahip ülkelerde daha az kaynağa sahip ülkelere nispeten ekonomik büyüme ve kalkınmanın yavaşladığını ileri sürmektedir. Doğal kaynak bolluğunun ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisi birçok farklı nedenden kaynaklanmaktadır.

Doğal kaynaklar ülke içerisinde farklı gruplar ya da ülkeler arasında çatışmaları tahrik etmektedir. Bu çatışmaların temelinde kaynaklardan daha fazla pay alabilme gayreti yatmaktadır.

Doğal kaynak ihracatından elde edilen gelirlerin ülkeye girişi ile birlikte, yerli paranın yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması, bir anlamda ticarete konu olan ve olmayan malların göreceli fiyatlarının ikincisi lehine değişmesi demektir. Dolayısıyla, yerli paranın reel olarak değer kazandığı bir ortamda, yurtiçi göreceli fiyatlar ve yatırımlar ticarete konu olmayan sektörler lehine değişecektir. Diğer yandan, ticarete konu olan sektörlerin ürünlerine yönelik talep artışı, değerli kur nedeniyle büyük oranda ithal ürünlerle karşılanabilmektedir. Böylece, ticarete konu olmayan sektörlerin üretimi ticarete

---

¹⁴⁴ Mehmet Zeki Ak, **Gelişmekte Olan Ünelere Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Temel Belirleyicileri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Sakarya, 2009, s.67.

konu olan sektörlerin üretimi aleyhinde genişleyecektir. Uluslararası rekabete açık olan ticarete konu olan sektörlerdeki daralma ekonominin doğal kaynak gelirlerine bağımlılığını arttırmaktadır. Sonuç olarak, ileri derecede doğal kaynak fiyat değişimlerinden aşırı etkilenen bir ekonomi yaratılmış olur.

Doğal kaynak fiyatlarındaki aşırı dalgalanma hükümetin uzun dönemli ekonomik planlamalar yapmasını engellemektedir.

Kaynak zengini ülkelerin elde ettiği yüksek gelirler politik yolsuzluklara zemin hazırlamaktadır.

Hükümetler gelecekte kaynaklardan daha yüksek gelir beklentisi ile aşırı borçlanmaya gitmektedirler. Ülkenin doğal kaynak varlığının teminat olarak algılanması daha fazla borç bulma imkânında sağlayacaktır. Fakat dünya piyasalarında doğal kaynak fiyatlarının azalması ile birlikte reel döviz kurlarının düşmesi yabancı para cinsinden gelirleri azaltacağından borç geri ödemelerinde sıkıntılar yaşanacaktır.¹⁴⁵

3.1.1.5 Altyapı imkanları

Yatırım yapılması düşünülen, bir ülkedeki güçlü, kaliteli ve iyi gelişmiş altyapı, üretime dönük potansiyel yatırımların bu ülkelere akmasında teşvik edici bir faktördür.¹⁴⁶ Kaliteli fiziksel altyapının mevcudiyeti yabancı yatırımcının toplam yatırım maliyetlerini dolaylı olarak destekleyerek kârlılığını arttırmaktadır.

GOÜ'lerde iletişimi, ulaşımı ve dağıtımı kolaylaştıracak gelişmiş bir altyapının olması, doğrudan yabancı sermaye yatırımları için önemli belirleyici faktördür. Gelişmiş bir altyapı çok daha kaliteli iletişim, ulaştırma ve üretim hizmetleri sunuyor olacağından DYY'ler yatırım yapacakları ülkelerde bu konuya özen göstermektedirler. Dolayısıyla GOÜ'ler daha fazla DYY çekebilmek adına altyapılarına önem vermelidirler.¹⁴⁷

GOÜ'lerin altyapılarının iyi olması şüphesiz DYY'ler için hayati bir önem taşımaktadır. Ülkede organize edilmiş sanayi bölgelerinin olması ve ulaşım ağının gelişmiş olması, yatırım kararını verirken etkili olmaktadır. Bunların yanı sıra ülkede enerji ve

---

¹⁴⁵ Ak, a.g.tz., ss. 68-69.

¹⁴⁶ Mıstaçoğlu, a.g.tz., s. 23.

¹⁴⁷ Mutlu, a.g.tz., s.25.

iletişim harcamaları paylarının yüksek olması, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını olumlu yönde etkilemektedir. Alt yapıda ve insan sermayesinde yapılan iyileştirilmelere, yerel piyasa yönlü doğrudan yabancı sermaye yatırımları daha büyük önem vermektedir.¹⁴⁸

3.1.1.6 Makroekonomik istikrar

DYY akımlarını belirleyen diğer bir faktör de ev sahibi ülke ekonomisinin istikrarıdır. DYY'ler temel makroekonomik oynaklık düzeyinin yüksek olması durumunda çekingen bir tutum sergilerler. Teori ekonomik istikrarsızlık ile DYY arasında negatif bir ilişkinin olduğunu söylemektedir. Çünkü krizlere açık ve sürprizlerle dolu bir ekonomiye yatırım yapmak karları olumsuz etkileyebileceği için istikrarsızlık yabancı yatırımlar tarafından pek istenmez.¹⁴⁹

Doğrudan yabancı yatırımların en büyük hedefi karı maksimize etmek ve şirket gelirlerini arttırmaksa, yatırım yapılacak ülkedeki ekonomik istikrarın sürekli olmasını beklemeleri de gayet doğaldır. ÇUŞ'lerin stratejileri genelde uzun vadeli olduğundan, istikrarsız bir ekonomide ileriye görmek ve bu doğrultuda plan yapmak, hedefleri belirlemek oldukça güçtür. Tüm bu bilgiler ışığında ekonomik istikrar ile DYY arasında pozitif bir işaret olduğunu söylemek doğru olacaktır. Yabancı sermaye hızla büyüyen, bölüşümü adil bir şekilde yaratabilen ve böylece talebi geniş tabana yayabilen, istikrarlı görünüme sahip ekonomileri tercih etmektedirler.¹⁵⁰

Doğrudan yabancı yatırımın temel amacı üretim faaliyetinin dünya ölçeğine taşıyarak kâr maksimizasyonu sağlamak olduğundan, kısa vadeli yatırımlar yerine uzun vadeli yatırımlar tercih edilmektedir. Uzun vadeli yatırım kararı alınırken, öncelikle gidilecek olan ülkenin ekonomik yapısının istikrarlı olup olmadığına bakılmaktadır. Bilindiği gibi istikrar kavramı ile “bir ulusal ekonomide fiyatlar genel düzeyi, istihdam hacmi, döviz kurları, faiz oranları gibi temel göstergelerin kararlı bir dengede olduğu ve bu dengenin veya da dış konjonktür değişmelerinden çok fazla etkilenmesinin beklenmediği bir durum” ifade edilmektedir. Ekonomik istikrarın olup olmadığını anlayabilmek için,

---

¹⁴⁸ Candemir a.g.m., ss.670-671.

¹⁴⁹ Demirel, a.g.tz., s.72.

¹⁵⁰ Mutlu, a.g.tz., ss. 20-21.

ülkenin “büyüme”, “kur”, “enflasyon”, “kamu borçları” ve “ödemeler dengesi” gibi temel göstergelerinin büyüklüğüne ve gelişimine bakılmaktadır.¹⁵¹

3.1.1.7 Vergi

Bir ülkenin doğrudan yatırım çekiciliğini belirleyen önemli faktörlerden biri de, ülkenin vergi mevzuatı ve politikalarıdır. Vergilerin, hem DYY hacmini hem de yabancı yatırımcıların davranışlarını etkilediğine dair güçlü bir kanaat söz konusudur. Yüksek vergi oranları, vergi sonrası yatırım kazançlarını düşürmenin yanı sıra, vergiye tabi gelirin hangi ülkede beyan edileceğine dair ülkenin seçimini de etkilemektedir.¹⁵²

Vergi politikaları ile kamu harcamalarını karşılamak esas hedeftir. Bu verginin başlıca mali amacıdır. Ancak vergi politikalarının yatırımları teşvik etmek, üretim ve tüketimi teşvik etmek ya da kısıtlamak, ödemeler dengesini düzeltmek, tasarrufu teşvik etmek, ekonomik istikrarı sağlamak, ekonomik yapıyı değiştirmek, gelir ve servet dağılımını düzenlemek gibi mali olmayan amaçları da vardır. Vergiler yolu ile ülkeler yatırım yapılacak alanlarda yatırımcılara bazı avantajlar getirerek ilgili alanlarda yatırımların maliyetlerini ucuzlatmaya çalışmaktadırlar.¹⁵³

Vergi ödemeleri, birçok ülkede faaliyet gösteren ve yüksek oranda kar sağlayan ÇUŞ'ler için en büyük giderlerden biridir. DYY'leri ülkelere çekebilmek için birçok ülkenin vergi ödemeleri konusunda ÇUŞ'lara kolaylık sağlayan politikalar izlemesi, ülkeler arasında ÇUŞ'larla ilgili yapılan karşılıklı vergi anlaşmaları, iki taraf için de avantaj sağlamaktadır. Hem ÇUŞ'lar daha az miktarda vergi ödedikleri için vergi kaçırma yoluna gitmeyecektir hem de yatırım yapılan ülkelerde yatırımlar kayıt altında olacak ve düzenli gelir elde edilecektir. Bunlardan dolayı GOÜ'ler düşük kurumlar vergisi oranları, ülkede yerleşik olmayan çalışanların gelir vergisinden muaf tutulması veya holdinglere daha düşük vergi oranlarının uygulanması gibi vergi politikalarıyla daha fazla DYY çekmeye çalışmaktadırlar.¹⁵⁴

Evsahibi ülke çeşitli mekanizmalar kullanarak yabancı yatırımcı üzerindeki vergi yükünü hafifletebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin DYY çekmek için kullandığı vergi

¹⁵¹ Mehmet Zeki Ak, a.g.tz., ss. 60-61.

¹⁵² Mehmet Zeki Ak, a.g.tz., s.54.

¹⁵³ Tuğba Mıstaçoğlu, a.g.tz., s.15.

¹⁵⁴ Mutlu, a.g.tz., s.23.

teşviklerinden biri de “vergi tatili”dir. Vergi tatili, yabancı yatırımları teşvik etmek amacıyla dönük olarak, yeni kurulan firmaların belli bir zaman dilimi boyunca kurumlar vergisi ödemelerinden muaf tutulmasıdır. Yani yabancı yatırımcının ilk yatırım maliyetlerini karşılayana kadar kurumlar vergisi ödememesidir.¹⁵⁵

3.1.1.8 Dışa açıklık

Bir ülkenin dışa açıklık derecesi genellikle, dış ticaret hacmi/GSMH oranı ile ölçülmektedir. Yatırımların, ticaret edilebilir sektörlere yöneldiği görüşünden hareketle, dışa açıklık oranı yüksek olan ülkelerin daha fazla yabancı yatırım çekeceği kabul edilmektedir.¹⁵⁶

Teorik olarak, dışa açıklık düzeyi yüksek olan ekonomilerde, yatırımcı açısından birtakım girdilerin ithal edilmesi ve üretilen malların ihraç edilmesi daha kolay olmaktadır. Ayrıca, yatırımcılar nezdinde sermayenin ülkeye rahatlıkla sokulması ve çıkartılması da önemli bir belirleyici durumundadır. Bir başka ifade ile sermaye kontrolleri ve kısıtlayıcı ticaret politikaları uygulayan ülkeler, liberal politikalar uygulayan ülkelere göre daha az doğrudan yabancı yatırım almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan araştırmaların önemli bir bölümünde, dışa açıklık düzeyi ile DYY arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.¹⁵⁷

Dış ticaret politikası genel ekonomi politikasının önemli bir aracı olduğundan, rahatlıkla diye biliriz ki, açık ekonomiler ihracat ve ithalatın yapıldığı ekonomilerdir. Bunun gibi ülkenin ihracatı da dış dünyanın o ülkede ithalatını oluşturur. Açıklık derecesini gösteren ise ihracat ve ithalata yönelik sınırlamaların boyutudur. Serbest ticaret görüşü teorisi ne kadar güçlü olursa olsun uygulamada hiçbir sınırlandırmaya tabi olmayan uluslararası mal ve hizmet ticaretine genel olarak rastlanmaz. Hükümetler çeşitli amaçları gerçekleştirmek için uluslararası ticarete müdahalede bulunurlar. Bu müdahalenin altında ekonomik olduğu kadar, sosyal ve siyasi amaçlar da yatabilir.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ Ak, a.g.tz., s.57.

¹⁵⁶ Candemir, a.g.m., s.669.

¹⁵⁷ Ak, a.g.tz., s.63.

¹⁵⁸ Mıstaçoğlu, a.g.tz, s.21.

3.1.1.9 Bölgesel entegrasyon

Ekonomik belirleyiciler arasında yer alan bölgesel entegrasyon anlaşmalarının DYY üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda bölgesel entegrasyonlara (Gümrük Birliği ve saire) üyelikle bölge içi ticaret ve DYY'nin artacağı ifade edilmiştir. Özellikle, birlik içinde ekonomik istikrar, istihdam ve verimliliğin artması gibi nedenlerle yatırımcıların ve özellikle birlik dışında kalan ülke yatırımcılarının birlik ülkelerine yatırımlarını artıracakları ileri sürülmüştür.¹⁵⁹

3.1.2 Kurumsal ve Siyasi Faktörler

Yabancı yatırımcının faaliyette bulunduğu ülkenin politik istikrarı, özelleştirme politikaları, yolsuzluk, hukuk sistemi, eğitim düzeyi, hükümetin etkililiği ve bürokrasi, serbest bölgeler, gibi çeşitli faktörler DYY girişleri üzerinde etkili olmaktadır.

3.1.2.1. Politik İstikrar

DYY'lerin en çok dikkat ettiği konu yatırım yapacağı ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrarın olmasıdır. Bir çok durumda şirketler istikrar olmayan ülkelerde yatırım ve tekrar yatırım (re-investment) yapmaktan çekinmektedirler. Siyasi istikrar iktisadi istikrarı da temin eden unsur olduğundan yabancı yatırımları da ayrıca etkilemektedir. Çünkü yabancı sermaye ilk önce emniyet ve güven beklemektedir.

Siyasi istikrarsızlık nedeniyle hükümetleri ekonomi yönetimlerinin, dengeleri sağlama isteği, yapısal reformları gerçekleştirme imkânı, maliye ve para politikalarının yönetimi, kaynak kullanımı ve ekonomik büyüme gibi kriterler açısından pek etkin ve kaliteli olmaması yabancı yatırımcıyı olumsuz etkileyerek kaçırabilir. İktidarın sürekli olarak değişmesi, farklı politik görüşlerin ülke yönetimine hâkim olmasına neden olabilir. İktidarların yabancı sermayeye bakış açısı, devletleştirme politikalarını benimsemesi gibi ihtimaller yabancı yatırımcıyı olumsuz etkileyecektir.¹⁶⁰

Politik istikrarsızlığın doğrudan yatırımlar üzerindeki etkisi, söz konusu istikrarsızlığın kaynağına göre de değişebilmektedir. Bir başka ülke ile savaş veya ülke

¹⁵⁹ Hamza Çeştepe - Tuğba Mıstaçoğlu, **Gümrük Birliğinin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi: Avrupa Birliğinin Yeni Üyeleri ve Türkiye Üzerine Bir Panel Veri Analizi**, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, İstanbul, 2012, s.128.

¹⁶⁰ Mıstaçoğlu, a.g.tz., s.15.

içinde çatışma (iç savaş) biçiminde tezahür eden politik istikrarsızlık durumlarında ülkenin askeri amaçlı harcamaları artmaktadır. Öte yandan yaşanan istikrarsızlığın ülkeden sermaye kaçışına yol açmaması için çeşitli teşvikler verilmekte ya da sermaye kontrolü uygulanmaktadır. İç savaş biçimindeki istikrarsızlığın doğrudan (askeri harcamaların artması) ve dolaylı (teşvik verilmesi) maliyetleri yüksek vergi oranları ile finanse edilmektedir.¹⁶¹

İç savaşın rejim değişikliği ile sonuçlanması durumunda doğrudan yatırımcının sahip olduğu varlıkların kamulaştırılması (yatırımın karşılığı verilmeden millileştirilmesi) ve eski yönetimle yapmış olduğu sözleşmelerin yok sayılması tehlikesi ortaya çıkmaktadır. 1951 sonrası İran, Mısır, Endonezya, Liviya, Küba gibi ülkelerde yabancılara ait mülkler millileştirilmiştir. 2008-2012 Küresel Ekonomik Krizi sırasında Britanya hükümeti Northern Rock emlak kredi şirketini ve Hollanda Hükümeti, Fortis Bank ile ABN Amro Bank'ı 16,8 milyar Avro ödeyerek millileştirdi.¹⁶² Kısacası eğer bir ülkenin siyasi durumu bir projenin uzun dönem yaşamasını riskli kılarsa yabancı yatırımcılar son derece çekingen davranacaklardır. Bu tür bir istikrarsızlığın bir diğer sonucu da, evsahibi ülkenin para biriminin değerinde dalgalanmalar meydana getirmesidir. Para biriminin hızlı bir biçimde değer yitirmesi, hem evsahibi ülkeye yatırılmış varlıkların değerini düşürecek hem de yatırımdan beklenen getirileri azaltacaktır. Fakat, yatırımcıların da izleyebileceği çeşitli stratejiler mevcuttur.¹⁶³

- Yatırımcının üretim için önemli olan bir parçanın kontrolünü elinde tutması,
- Mülkiyetin gelecekte yerli ülkeye transfer edilmesinin planlanması,
- Sigortalanmak
- Yerli ülkeden borçlanmak
- Yatırımın karşılıklı garanti edilmesi anlaşmaları
- Ortaklıklar kurmak ve.s gibi tedbirlerle ülkedeki politik istikrarsızlık riskini minimuma indirmek mümkündür.

---

¹⁶¹ Ak, a.g.tz., s.74.

¹⁶² Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Millileştirme, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Millile%C5%9Firme>, (13.06.2015).

¹⁶³ Seyidoğlu, (2003), a.g.e., ss. 738-739.

3.1.2.2 Özelleştirme

Uluslararası platformda 1970’li yıllarda baş gösteren uluslararası para ve döviz kuru sistemlerinin ekonomilerde gerekli kıldığı yapısal değişiklik sonucu yeni bir ideolojik strateji uygulama gündeme geldi. Özelleştirme kelimesi, ilk defa 1983 yılında Wehster’s New Collegiate Dictionary’ın 9. baskısında yer almış ve “özel hale getirmek sınai ve ticari hayattaki denetim ve mülkiyeti kamu kesiminden özel kesime aktarmak” olarak kullanılmıştır. Kelimenin ilk kullanışı ise Peter F. Drucker’in 1969 tarihinde basılan “The Age of Discontinuity” adlı çalışmasında “reprivatization” şeklinde olmuştur. 1976’da ise, Robert W. Poole, bu terimi “privatization” olarak ele alıp “Reason Foundation” isimli eserinde kullanılmıştır. 1980’li yıllardan itibaren gerek günlük hayatta , gerekse iktisadi ve siyasi literatürde çok yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandı .¹⁶⁴

Ülkeler 1974 dünya petrol krizi ile iyice yoğunlaşan ekonomik krizi aşmak için, para ve maliye politikalarının iyileştirilmesinin yanında özelleştirmeye de başvurmuşlardır.¹⁶⁵

Özelleştirmenin teorik maksatları kısaca rekabetin güçlendirilmesi, devletin sanayi ve ticari aktivliğinin minimuma indirilmesi ve mali yükünün düşürülmesi, özel yatırımın genişletilmesi ve ölgün kaynakların efektif kullanılması, ülke ekonomisinin verimliliğinin artırılması gibi sıralana bilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, özelleştirme tecrübeleri, bir yandan yerli ve yabancı yatırımları pazarlara yönlendirerek yeni kaynaklar oluşturmakta, diğer yandan da ülke ekonomisini canlandırıp devletin para piyasası üzerindeki baskısını (fon talebi) azaltmaktadır.

Özelleştirme taraftarları, özelleştirmeyi DYY çekmekte etkili yollardan biri olarak kabul etmektedir. Yabancı yatırımcıların sahip olduğu yönetim deneyimi, know-how getirebilme yeteneği ve kamu mülkiyetinin tabiatı gereği verimsiz çalışmaya neden olduğu, özel sektörün ise kaynak kullanımında kamu sektörüne göre daha etkin olmasıyla verimlilik ve karlılık göstergelerinde artış sağlayabileceği iddiaları özelleştirme politikalarının pek çok ülkenin ekonomik gündeminde önemli bir yer tutmasına neden olmaktadır.

¹⁶⁴ Rifat Kavak, **Özelleştirme Nedir? Çeşitleri, Dünya Uygulamaları ve Alternatifleri** , Beykent Üniversitesi İ.İ.B.F., (Yüksek Lisans Projesi) İstanbul , 2013, s.1.

¹⁶⁵ Kemal Oğuz Çakır, **Özelleştirmenin Tarihsel Süreci** <http://akademikperspektif.com/2012/03/05/ozellestirmenin-tarihsel-sureci/> , (13.06.2015).

Ülkeye yabancı yatırım çekmede önemli bir aşama olan özelleştirme tecrübeleri başlangıç itibariyle ilk defa Şili'de görünse de daha çok 1979-da M.Thatcher'in iktidara gelmesiyle hız kazanmıştır. Daha sonra diğer gelişmiş sanayi ülkeleri de özelleştirmeyi tecrübe etmiş, bunları 1990-lı yıllarda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri izlemiştir. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde özelleştirme, DYY çekmede önemli bir rol üstlenmiştir. Mesela, 1990-2003 arasında tüm dünyada 410 milyar \$-lık özelleştirme yapılırken Orta Doğu Avrupa ve Güney Amerika'ya yapılan DYY'lerin çoğu özelleştirme yolu ile gerçekleşmiştir.

3.1.2.3 Yolsuzluk

Yolsuzluk, kamu sektöründe etkinliğin düşmesine, kamu harcamalarında artışlara, hükümet kredibilitésinin azalmasına, rekabetçiliğin engellenmesine ve ülke riskinin artmasına yol açmaktadır.¹⁶⁶

En genel tanımıyla yolsuzluk; kamu gücünün özel çıkar temin etmek amacıyla kullanılmasıdır. Yolsuzluğun söz konusu olması için üç koşul vardır. Bunlar; ilgili kamu görevlisinin düzenleme yapmak için takdir yetkisinin olması ve politika belirlemesi, ikincisi kamu görevlisinin bu yetki ile kendisi veya yakınına rant sağlaması ve kamu görevlisinin sahip olduğu takdir yetkisinin suistimal edilerek rant sağlayacak zayıflıkta olmasıdır. Yolsuzluklar ekonomik büyümenin önünde bir engel oluşturarak DYY girişlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Yatırımcılar için bu durum işlem maliyetini de artırmaktadır. Bunun yanı sıra yatırımcılar için ülkedeki siyasal iklimin önemli bir etken olduğu göz önünde bulundurularak devletler daha şeffaf politikalar uygulamalı ve yolsuzlukla mücadele stratejisi geliştirmelidir.¹⁶⁷

Yolsuzluk birkaç nedenden ötürü, yabancı yatırımcı için daha maliyetli olabilir. Yolsuzluk mekanizmasının organize olmayan bir biçimde çalıştırıldığı bir ülkede bir kamu görevlisine rüşvet vermek diğerine rüşvet verilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Hatta aynı kamu görevlisinin bir kez daha rüşvet talep etmeyeceğinin garantisi yoktur.

¹⁶⁶ Burcu Özcan - Ayşe Arı, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerinde Bir Etkisi: OECD Örneği**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı:12, İstanbul, 2010.

¹⁶⁷ Derya Akyol, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Makroekonomik Etkileri; Türkiye ve Brezilya Karşılaştırılması**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013, s.21.

Yolsuzluğun organize olduğu durumlarda ortaya çıkan gizlilik ihtiyacı, rüşvet alan bürokratların rüşvetin daha kolay alınabildiği ekonomik faaliyetleri teşvik etmesine yol açabilir. Bürokrasi, rüşvetin daha kolay alınabildiği malların ithalatını özendirirken, rüşvetin daha zor alınabildiği malların ithalatını kısıtlayabilir. Ya da monopol piyasaların varlığından elde edilen rüşvet gelirlerini arttırmak için, bazı firmaların piyasaya girişini yasaklayabilir. Bu tür politikalar ödenecek rüşvet miktarını arttırdığı için, yatırımcı firmanın maliyetlerinin de artmasına yol açacaktır.¹⁶⁸

3.1.2.4 Hukuk sistemi

DYY belirlemede önemli bir rolü olan hukuk sistemi kanun, hukuk kuralları, düzenlemeler ve kanunları uygulayan kurumları ve yargı sistemini içermektedir. İyi işleyen bağımsız bir hukuk sisteminde hukukun üstünlüğü ilkesini ve herkesin kanunlar önünde eşit olduğunu göstermektedir. ÇUŞ'ların bölge seçiminde hukuk sisteminin işleyişinin önemli bir yeri vardır. İyi işleyen bir hukuk sistemi ile ülkedeki belirsizlikler ortadan kalkar ve DYY'ların önemli bir konusu olan mülkiyet haklarının korunması sağlanır.¹⁶⁹

3.1.2.5 Eğitim düzeyi

Bir ülkenin eğitim düzeyi sahip olduğu emek gücünün kalitesini gösterir. Özellikle yatay DYY akımları (teknoloji içeren imalat sanayi ve karmaşık hizmetlerin üretimi) için gerekli belirleyiciler arasında yer alır. Bu nedenle eğitilmiş işgücü ülkeyi yatırımlar için daha çekici kılar.¹⁷⁰

3.1.2.6 Hükümetin etkililiği ve bürokrasi

Hükümetin etkinliği, bürokrasinin işleyişine ve alınan politikaların uzun vadeli ve istikrarlı olması ile ölçülmektedir. İyi bir bürokrasi işleyişinde yatırımcıların piyasaya girişi kolay ve hızlıdır. Ayrıca politikaların uzun vadeli olması güvenilir ve istikrarlı bir yatırım ortamı oluşturduğunu göstermektedir. Kısaca hükümet etkililiği kamu hizmetinin sunulduğu koşulların kalitesini, bürokratik yapının iyiliğini, kamu görevlilerinin ehil kişiler

---

¹⁶⁸ Ak, a.g.tz., ss. 84-85.

¹⁶⁹ Akyol, a.g.tz., s.20.

¹⁷⁰ Akyol, a.g.tz., s.22.

olmasını, kamu hizmetlerinin politik baskıdan bağımsız olmasını, hükümet politikalarının tutarlılığını ve hükümetin vaatlerini yerine getirmedeki güvenilirliğini içermektedir.¹⁷¹

3.1.2.7 Serbest bölgeler

Serbest bölge bir devletin topraklarının bir parçası olan; ancak bu bölgeye giren malların, ithalat vergileri söz konusu olduğunda genellikle o devletin gümrük alanı dışında sayıldığı ve bu malların normal gümrük kontrolüne tabi tutulmadıkları bölgelerdir. Ülkeler dış ticarete uyguladıkları mevzuat ve kısıtlamaları belirli bir bölgede kısmen veya tamamen geçersiz kabul ederek belirli bir alanı gümrük sınırları dışın almakta ve gümrükle ilgili yasa ve hükümleri uygulamamaktadırlar.

Genel olarak serbest bölgeler; ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir.¹⁷²

İlk uygulanan şekliyle oldukça eski bir tarihi olan serbest bölgelerin, modern anlamıyla ilk uygulaması 16. yüzyılda Avrupa'da başladı. On dokuzuncu yüzyılda Amerika'ya, İngiltere'nin Hong Kong'daki uygulamasıyla Uzak Doğu'ya yansıdı. Fakat serbest bölgelerin bütün dünyaya yayılması 1930'larda oldu. Bazı ülkeler 1929 dünya ekonomik bunalımının kendi üzerlerindeki etkilerini azaltmak ve ticari bölgelerine mal akışını hızlandırmak için serbest bölgeler kurdular. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde 1950'li yıllarda başlayan ithal ağırlıklı politikaların 1970'li yıllarda darboğazlara yol açması üzerine IMF ve Dünya Bankası gibi milletlerarası kuruluşlar, bu ülkelere ihracata dayalı sanayileşme stratejilerini uygulamalarını tavsiye etti. IMF ve Dünya Bankası'nın, bu girişimleri tavsiye yanında, planlama, tesis ve işletme aşamalarında danışmanlık hizmetiyle finansal ve teknolojik destek sağlaması, gelişmekte olan ülkelere özellikle üretim serbest bölgelerinin artması sonucunu doğurdu ve dünyada 1970'te 131 olan serbest bölge sayısı sadece 20 yılda 500'ü aştı.¹⁷³

---

¹⁷¹ Akyol, a.g.tz., s.20.

¹⁷² Vikipedi Özgür Ansiklopedi, Serbest Bölge, http://tr.wikipedia.org/wiki/Serbest_b%C3%B6lge (14.06.2015).

¹⁷³ <http://serbestbolge.nedir.com/> (14.06.2015).

3.1.3 Kültürel Faktörler

Kültürel yapı ve bu çerçevede gerçekleşen insan davranışları ve değerleri, ülke ekonomilerinin işleyişi ve performansı üzerinde önemli ölçüde etkili olmaktadır. Kültürel yapı içerisinde yer alan birtakım yazılı olmayan kurallar ve normlar, iş yaşamına ilişkin davranışları, gelenekleri ve alışkanlıkları etkilemektedir. Örneğin sosyo-kültürel yapının içerdiği girişimcilik, uzlaşma ve ortaklık kültürü, aşırı milliyetçi tutumlar, tasarruf alışkanlıkları gibi unsurlar ülkenin ekonomik performansını şekillendirmektedir. Zengin doğal kaynaklara ve yüksek eğitim oranına sahip olan ekonomilerin muhafazakâr politikalar yüzünden gerilemesi, kültürel yapının ekonomi üzerindeki etkisini ortaya koyan güzel bir örnektir. Ülkelerin ekonomik performansını dolaylı olarak etkileyen kültürel yapı, doğrudan yatırım girişini etkileyen faktörler arasında da gösterilmektedir.¹⁷⁴

3.1.3.1 Kültürel Farklılıklar

Yerel piyasalara sunulan mal ve hizmetler, yerel zevk ve ihtiyaçları karşılamak zorundadır. Ev sahibi ülkenin gelenek ve görenekleri, kanunları ve dili ile ilgili bilgiler edinmeden bu bölgeye tüketim malı satmayı amaçlayan doğrudan yabancı sermaye yatırımları olumsuz etkilenir ve büyük risklerle karşı karşıya kalırlar.¹⁷⁵ Bu farklılıklar geçmişten gelen bir takım endişelerle gelecekte kötü sonuçlar beklenmesine neden olmaktadır. İdeolojik cereyanların DYY konusundaki olumsuz kampanyaları da yabancı sermayeyi tedirgin etmektedir. ÇUŞ'ler yatırım yapacakları ülkelerde halkın tepkisinden korktukları için bazı projelerini azaltmışlar veya terk etmişlerdir. Kamoyunun DYY konusundaki düşünceleri ÇUŞ'lar için çok önemlidir. Bütün gelişmekte olan ülkelerde görülen DYY karşıtı düşünceler yeni yatırımlardaki risk oranını yükseltmekte, endişe içerisinde çalışan mevcutlarının da ülke ekonomisiyle bütünleşmesine engel olmaktadır.¹⁷⁶ Yabancı sermayeden büyük ölçüde faydalanan Belçika, Lüksemburg, İrlanda, Macaristan gibi ülkelere baktığımızda, bu ülkeler yabancı yatırım konusunda önyargılı düşünceler taşımadığı görülmektedir. Psikolojik açıdan rahatlığa kavuşan yabancı yatırımın bu ülkelerin ekonomisinde müsbet tesir yaratmıştır.

---

¹⁷⁴ Ak, a.g.tz., s.86.

¹⁷⁵ Mıstaçoğlu, a.g.tz., s.23.

¹⁷⁶ Candemir, a.g.m., s.672.

3.1.3.2 Ahlaki ve moral değerler

Ülkenin sahip olduğu sosyal kuruluş, adetler, ahlaki ve manevi değerler yabancı yatırıma negatif etki etmemesi gerekir. İktisadi teoride ahlaki değerlerin yatırıma tesir göstermemesi, iktisadi rasyonelliğin esas olmasının gerekliliği söylene de, pratikte yabancı yatırımcının kendisini yabancı hissetmeyecekleri bir ortamda çalışmak isteyecekleri bilinmektedir.¹⁷⁷ Halkını tanıdıkları, medeniyetlerine aşina oldukları, alışkanlıklarını bildikleri ve tepkilerini tahmin ettikleri ülkede üretim ve satış gerçekleştirmek daha mantıklı olacaktır.

Kısacası, ekonomik, siyasi, sosyolojik, psikolojik ve ahlaki değerler konusundaki sabitlik, güven ve pozitif yaşamlar ülkenin yabancı yatırımcılar açısından cazibesini arttırmaktadır.

3.1.3.3 Dinsel etkiler

Bir ülkenin kültürüne biçim veren önemli unsurlardan biri de dindir. Bu bakımdan dinsel inanç, geniş bir şekilde davranışsal sonuçlara etki etmektedir. Ve dinsel faaliyetler de birey, grup ve ülke düzeyinde ekonomik performansı etkilemektedir. Genel olarak dinsel inancın DYY'ler üzerindeki etkisi kültürel yakınlık teorisi çerçevesinde ele alınabilir. Yabancı yatırımcı muhtemelen dinsel farklılığın olduğu ülkelere daha düşük yatırım yapma eğiliminde olacaktır. Çünkü dinsel inançlardaki farklılık ana ülke ile evsahibi ülke arasındaki kültürel farklılıkların büyümesine neden olmaktadır.¹⁷⁸

3.2 Literatür Taraması

Küreselleşen dünyada gerek sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı yatırımların sağladığı avantajlardan yararlanabilmek için DYY çekme yarışı içine girmişlerdir.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ Çeken a.g.e., s.49.

¹⁷⁸ Ak, a.g.tz., ss.88-89.

¹⁷⁹ Yıldırım, a.g.tz., s.30.

DYY ile ilgili literatür incelendiğinde bir grup araştırmacının DYY'nin teknoloji, büyüme ve emek verimliliği gibi makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisine odaklandığı, diğer bir grup araştırmacının ise DYY'nin arkasında yatan etmenleri belirlemeyi amaçladığı görülmektedir. Birinci gruptaki çalışmalardan elde edilen sonuç, genel olarak yabancı yatırımların teknolojik yayılıma yol açarak büyüme ve emek verimliliğini olumlu etkilediği yönündedir. İkinci grup çalışmalarda ise ekonomik, sosyal ve siyasal faktörler, hem ülkeler hem de bölgeler düzeyinde kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Ancak elde edilen sonuçlar farklılık göstermektedir.¹⁸⁰

DYY'nin nedenlerini araştıran ilk teorik çalışmalar Adam Smith, J. Stuart Mill ve Torrens'e kadar gitse de konuya işaret eden ilk kişilerden birisi Ohlin (1933)'dir. Ohlin'e göre bir ülkeye yatırımları çeken temel faktör, gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek kârlılık ve bu yatırımları daha düşük faizle finanse etme imkânıdır. Bunlara ilaveten ticari engellerin azalması ve hammadde kaynaklarına ulaşılabilirlik de önemli faktörlerdendir.¹⁸¹

Root ve Ahmed (1978), 1966–1970 dönemini kapsayan ekonometrik çalışmalarında 58 GOÜ'nin DYY girişlerini incelemiştir. Bu ülkeler, yabancı sermayeyi çekme bakımından aralarında, “çekici olmayan” (unattractive), “orta düzeyde” (moderately attractive) ve “yüksek çekiciliğe” (highly attractive) sahip olarak üç gruba ayrılmışlardır. Çalışmada kullanılan 38 farklı değişken ekonomik, politik ve sosyal değişkenler olmak üzere gruplandırılmıştır. Çoklu diskriminant analizi yöntemi kullanılarak ekonometrik analizlerinde kişi başına GSMH'nin kişi başına doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Vergisel teşviklerin DYY çekmedeki etkileri oldukça zayıf kalmıştır. Ekonomik istikrarsızlığın bir göstergesi olarak yönetici değiştirme sıklığı kukla değişken olarak kullanılmış ve DYY ile ekonomik istikrar arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Altyapının DYY girişleri üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek amacıyla şehirleşme oranı ile ticaret, ulaştırma ile haberleşme

---

¹⁸⁰ Özcan - Arı , a.g.m. s.73.

¹⁸¹ Bertil Ohlin, **Interregional and International Trade**, Cambridge, Harvard University Press, 1933
http://www.istor.org/stable/2143331?seq=1#page_scan_tab_contents , (10.08.2015)

harcamaları iki farklı değişken olarak kullanılmış, altyapı ile DYY arasında pozitif ilişki olduğu saptanmıştır.¹⁸²

Chakrabarti (2001), çalışmasında Leamer'in Bağlayıcı Uç Analizi (Extreme Bound Analysis) yöntemini uygulamış ve ev sahibi ülkedeki politik istikrar ile yabancı yatırımlar arasında pozitif ve çok güçlü bir ilişki bulmuştur. Politik istikrar düzeyi arttıkça ülkeye yönelen yabancı yatırım seviyesinde de bir artış görülmektedir. Kişi başına GSYİH ile gösterilen ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğünün açıklayıcı gücünün oldukça yüksek olduğunu tespit etmiştir. Vergi oranları, ticari açıklık ve ekonomik büyüme ile DYY arasında pozitif, ücret, ithalat tarifeleri, net ihracat ve reel döviz kuru ile DYY arasında negatif ilişki bulunmaktadır.¹⁸³

Mencinger (2003), DYY ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya verileri incelenmiştir. Toplanmış veri (pooled data) kullanmış ve Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Sonuç olarak DYY büyümeye sebep olurken, büyümenin DYY'yi arttırmadığı bulunmuştur.¹⁸⁴

Kristjansdottir (2005) ise bir çekim (gravity) modeli kullanarak İzlanda'nın coğrafi konumunun ve pazar büyüklüğünün DYY girişlerindeki etkisi belirlenmeye çalışmıştır. Sonuçta DYY girişinin uzaklıktan, ev sahibi ve yatırımcı ülkelerin nüfuslarından olumsuz yönde, buna karşılık GSYİH'lerinden ise olumlu yönde etkilendiği, pazar büyüklüğünün ise pek etkili olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.¹⁸⁵

Mina (2007), son yıllarda Basra Körfezi kıyısındaki ülkelere yönelen DYY miktarındaki azalmayı açıklamak üzere 1980-2002 yılları arası verileri kullanarak yürüttüğü panel veri analizinde konum mekansal (locational) faktörlerin DYY girişleri

¹⁸² Root, F. R. ve A. A. Ahmed, **The Influence of Policy Instruments on Manufacturing Direct Foreign Investment in Developing Countries**, Journal of International Business Studies, 9, ss. 81-94, 1978.

¹⁸³ Avik Chakrabarti, **The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross Country Regressions**, KYKLOS, Vol.54, 2001, <https://www.yumpu.com/en/document/view/29378918/the-determinants-of-foreign-direct-investment-moodle-2/25>, (10.08.2015).

¹⁸⁴ Jose Mencinger, **"Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?"**, Kyklos, Vol 56, 2003, ss. 491-508, <http://onlinelibrary.wiley.com/>, (10.08.2015).

¹⁸⁵ Kristjansdottir, H. **Determinants of Foreign Direct Investment in Iceland**, Research Paper, No: 15, University of Copenhagen, Denmark, 2005.

üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre, petrol üretimi ve fiyatlarından kaynaklanan bazı sorunlar DYY girişlerini kısıtlarken ticari açıklık, piyasa hacmi, kişi başına düşen GSYH miktarı, altyapı ve kurumsal iyileşme DYY girişlerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür.¹⁸⁶

Demirtaş (2005) gelişmiş ve gelişmekte olan 71 ülkede kurumsal faktörlerin DYY üzerine etkisini 1995–2002 yılları arasında, yatay – kesit veriler kullanarak incelemiştir. Temel olarak üç model (kurumsal, ekonomik ve bölgesel – kurumsal) geliştirmiş ve test etmiştir. Test sonuçlarına göre söz hakkı ve hesapverilebilirlik, politik istikrar, bürokrasinin etkinliği, hukukun üstünlüğü, düzenlemelerin kalitesi ve yolsuzlukla mücadele gibi kurumsal faktörlerle DYY arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.¹⁸⁷

Özcan ve Arı 27 OECD ülkesinde 1994–2006 döneminde DYY'yi belirleyen faktörleri, dinamik panel veri analizi yöntemiyle, GMM tahmin tekniği kullanarak incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, DYY'yi büyüme oranı, altyapı düzeyi ve enflasyonun pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Açıklık ve cari denge değişkenlerinin ise teoride beklenenin aksine DYY ile negatif ilişkili olduğu saptanmıştır.¹⁸⁸

Kuduğ (2006), 1980-2005 yılları arası Türkiye verilerini kullanarak doğrudan yabancı yatırımlarla gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Engle-Granger İki aşamalı modelleme yöntemi ve Johansen Eş Bütünleşme testi kullanarak değişkenler arasında uzun dönemde bir eş bütünleşme ilişkisinin var olduğunu tespit edilmiş ve Granger Nedensellik testi ile de bu ilişkinin doğrudan yabancı yatırımlardan gayri safi milli hasılaya doğru olduğu sonucuna varılmıştır.¹⁸⁹

Terzioğlu (2007), Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım girişleri ile makro iktisadi belirleyiciler arasında bir ilişki olup olmadığı sorgulamıştır. Analizde belirleyici faktörler olarak gayri safi yurt içi hâsıla, cari işlemler hesabı dengesi, dışa açıklık gücü ve faiz

¹⁸⁶ Wasseem Mina, **Are the GCC FDI Location Determinants Favorable?**, Economics Discussion Papers, Kiel Institute for the World Economy, No 2007-23.

¹⁸⁷ Gökhan Demirtaş, **Kurumsal Faktörlerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2005.

¹⁸⁸ Burcu Özcan - Ayşe Arı, (2010), a.g.e.

¹⁸⁹ Serap Kuduğ, **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006.

kullanılmıştır. 1994-2006 dönemini kapsayan aylık verinin kullanıldığı eşbütünleşme analizinin sonuçlarına göre belirtilen değişkenler ile doğrudan yabancı sermaye girişleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına rastlanmamıştır. Bunun üzerine sadece piyasa genişliği ile DYY girişleri arasında yeni bir denklem üzerinden eşbütünleşme yürütülmüştür. Yeni analizin sonuçlarına göre aynı dönemde GSYİH ile DYY girişleri arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.¹⁹⁰

Yıldırım (2010) çalışmasında, 1992:1-2008:4 periyodu için Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların istihdam ve ücretler üzerine etkilerini vektör otoregresyon (VAR) modelinin varyans ayrıştırması ve etki tepki fonksiyonları yardımı ile analiz etmiştir. Ampirik sonuçlara göre, doğrudan yabancı yatırımların ücretler üzerine negatif ve anlamlı etkisi var iken istihdam üzerine anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.¹⁹¹

Mıstaçoğlu (2010) ise çalışmasında ekonomik entegrasyonun doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Bunun için; Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA), Güney Doğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN), Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR) olmak üzere dört bölgesel entegrasyon seçilmiş, entegrasyona üyeliğin yarattığı etki grupları arasında karşılaştırma yapılarak değerlendirilmiştir. Ekonomik entegrasyonun doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla, seçilmiş bölgesel ekonomik entegrasyonlarda doğrudan yabancı yatırımların ve bunların ev sahibi ülkeye girişini etkileyen diğer faktörlerin gelişimi verildikten sonra ekonometrik bir analiz yapılmıştır. Modelde AB grubu için 1993-2007 dönemi, NAFTA, ASEAN ve MERCOSUR grupları içinse ülkelerin 1980-2007 dönemi verileri kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre; seçilen bölgesel ekonomik entegrasyonlara üyeliğin ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları üzerinde olumlu etkisi olduğu ve bu etkinin seçilen gruplardaki ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Terzioğlu, a.g.tz.

¹⁹¹ Yıldırım, a.g.tz.

¹⁹² Mıstaçoğlu, a.g.tz.

Dikkaya (1999), SSCB sonrası Türki Cumhuriyetler'deki yabancı yatırımın dağılımını incelemiştir. Yabancı yatırımların ihracat içerisindeki önemine değinmiştir. Bahsi geçen ülkelerde yabancı doğrudan yatırımların ihracatı tetiklediğini vurgulamıştır.¹⁹³

Hasanov (2010) DYY'nin GSYİH ve ihracat üzerindeki etkisini bulmayı amaçlayan model çalışması yapmıştır. Çalışma sonucunda DYY'nin GSYİH'i ve İhracatı etkilediği sonucuna varılmıştır.¹⁹⁴

Ahmedov (2010), Azerbaycan'da DYY'ni etkileyen faktörleri araştırmıştır. Ahmedov'a göre özellikle siyasi istikrarın olması, işgücü piyasasının esnekliği ve yerel mobilizesinin yüksekliği, ucuz işgücü kaynakları, enerji fiyatlarının görece düşüklüğü, ucuz doğal kaynaklara, genç nüfusa ve işgücüne sahip olması, makroekonomik açıdan istikrarlı bir ortamın olması, temel girdiler bakımından yabancı sermaye yatırımın yolunu açmakta ve istikrarlı bir büyümenin olması yabancı doğrudan yatırımlarının açısından avantajlar sağlamaktadır. Bunların yanı sıra, yetersiz teknolojik altyapı, teknik eğitim düzeyinin aşağı olması, ülkede yüksek yolsuzluk seviyesinin mevcudluğu, ermenistan'la savaş durumu, küresel mali krizden olumsuz etkilenme, rekabetçi bir ekonominin olmaması, iç piyasanın küçüklüğü, yasal mevzuatın çok sık değişmesi, ülkenin tanıtım eksikliği yabancı sermaye yatırımına yönelik alınan kararlarda önemli dezavantaj sağlamaktadır.¹⁹⁵

Hasanov (2013), Azerbaycan bağlamında vergilemenin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkisini değerlendirmiştir. 1994-2011 döneminde Azerbaycan'da vergilemenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etkisi üzerine bir ampirik analiz yapmıştır. Bu bağlamda kurumlar vergisi oranı esas değişken olmak üzere yatırım iklimi ile ilgili bazı ekonomik değişkenlerin de Azerbaycan'da petrol dışı sektörlere gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisi, ampirik olarak analiz edilmiştir. Analizden elde edilmiş bulgular, kurumlar vergisinin Azerbaycan'da petrol dışı sektörlere gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkili olduğu ve bu etkinin negatif

---

¹⁹³ Mehmet Dikkaya, **Türk Cumhuriyetlerinde Yabancı Yatırımların Sektörel Ülkeler Arası Dağılımı**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, Ankara, 1999.

<http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig11guz99.pdf> , (11.08.2015).

¹⁹⁴ Elkhan Hasanov, **Azerbaycan'da Yabancı Yatırımların Yapısı ve Gelişimi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

¹⁹⁵ Reşat Ahmedov, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Azerbaycan Uygulaması**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Eskişehir, 2010.

olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra ulaşılmış diğer bulgulara göre reel döviz kuru, enflasyon ve bütçe açığı/GSYİH oranı doğrudan yabancı yatırımları negatif, GSYİH büyüme oranı ise pozitif yönde etkilemektedir.¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ Tural Hasanov, **Vergilemenin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerinde Etkisi: Azerbaycan Örneği**, İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İstanbul, 2013.

Dördüncü Bölüm

AZERBAYCANDA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN BİR UYGULAMA

Bu bölümde öncelikle çalışmanın amacı açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra uygulamada kullanılan veriler ve bu verilerin kısıtları açıklanmıştır. Ardından uygulamanın modeline değinilmiş ve birim kök testi ile verilerin durağanlık sınaması yapılmıştır. Son olarak ise çalışmada kullanılan regresyon yöntemi açıklanıp, çalışmadan elde edilen ampirik bulgular değerlendirilmiştir.

4.1 Çalışmanın Amacı

Bu uygulamanın amacı, Azerbaycan'da doğrudan yabancı yatırım girişlerini etkileyen belirleyici faktörlerin DYY'leri hangi oranda etkilediğini ortaya koymaktır.

Bu tez, eldeki verileri kullanarak ve karşılaştırarak Çoklu Doğrusal Regresyon Yöntemi ile tahmin edilmiş sonuçlar üzerine yorumlar yapan tanımlayıcı ve ampirik bir çalışmadır. Kullanılan veriler 2002 senesinin 4.çeyreği ile 2013 senesi 4.çeyreği arası periyodu kapsamaktadır. Uygulamada Eviews 8 yazılım programı kullanılmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak verileri durağan veya durağandışı olması Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi ile kontrol edilmiştir. Durağandışı olan veriler ise 1.dereceden farkı alınarak durağanlaştırılmış ve öyle değerlendirilmiştir. Verilerde 2008 krizinin etkileri görülmüştür. Bu sebeple o dönem için kukla değişken (dummy) atanmıştır.

4.2 Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Azerbaycanda DYYÇ (Doğrudan Yabancı Yatırım Çıkışı), GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), İTH (İthalat), İHR (İhracat) faktörlerinin DYYG (Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi) üzerindeki etkisi Çoklu Doğrusal Regresyon Yöntemiyle tahmin edilmiştir. Burada yer alan değişkenler DYY ile ilgili teorilerin sunduğu hipotezlere dayanmaktadır. Ampirik

analizde sözü geçen değişkenlerin 2002:4 – 2013:4 periyoduna ait çeyrek dönemlik verileri kullanılmıştır.

- DYYG; Doğrudan yabancı yatırım girişı uygulamada bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. DYYG, verilen periyot içerisinde Azerbaycan'a giriş yapan net doğrudan yabancı yatırımları içermektedir.
- DYYÇ; Doğrudan yabancı yatırım çıkışı bu çalışmada bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. DYYÇ, verilen periyot içerisinde Azerbaycan'ın dış ülkelere yaptığı doğrudan yatırımları kapsamaktadır.
- GSYH; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla uygulamanın bağımsız değişkenlerinden biridir. GSYH bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değerini ifade eder.
- İTH; İthalat bu çalışma içerisinde bağımsız değişkendir. İhracat yurtdışında üretilmiş malların, ülkedeki alıcılar tarafından satın alınmasıdır.
- İHR; İhracat uygulamanın sonucu bağımsız değişkenidir. Bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetleri dış ülkelere satmasıdır. Satış sonucu, mal ve hizmetlerin fiilen ülkenin gümrük sınırlarını terk etmesi gerekir.

Bağımlı ve bağımsız bütün bu değişkenlerin 2002-2013 çeyrek yıllık verileri Azerbaycan Cumhuriyeti İstatistik Kurumu ve CIA (Central Intelligence Agency) veri tabanından alınmıştır.

4.3 Kısıtlar

Azerbaycan ekonomisine büyük miktarda etkisi olan DYYG ve onu etkileyen faktörlerle ilgili yapılan bu çalışmada, birtakım kısıtlarla karşılaşmıştır. Karşılaşılan kısıtlar aşağıdaki gibidir:

- Çalışmaya sadece DYYG, DYYÇ, GSYH, İthalat ve İhracat verileri dahil edilmiştir. Enflasyon, işsizlik oranı gibi bu uygulamaya eklenebilir faktörlerin çeyrek yıllık verilerine ulaşamamıştır.

- Bağımsızlığını 24 senedir kazanmış genç bir ülke olan Azerbaycan'ın 2002 senesi öncesi ekonomik istatistik verilerine ulaşamamıştır. Ulaşılan veriler ise yetersiz kalmış veya gerçeği aksettirmemiştir.
- Uygulamada yeralan verilerin 2014-2015 yılları arası istatistikleri daha netleşmemiş veya tahmin üzerine paylaşıldığı için çalışmaya eklenmemiştir.
- Modeldeki D(Dummy) değişkeni diğer verilerin 2008 küresel krizinden etkilendiği için ve bu etkiyi doğru yorumlamak için kukla değişken olarak modele eklenmiştir. Şöyle ki; Dummy değişkeni 2008 1.çeyreği ile 2008 4.çeyreği arasın 1, diğer durumlarda ise 0 olarak belirlenmiştir.

$D_i = 1$; 2008Q₁ – 2008Q₄

$D_i = 0$; Diğer durumlarda

4.4 Model

Bu tezde kullanılan model, DYY literatüründe yer alan, DYY'lerin yatırım alan ülkelerin büyümeleri üzerine etkilerini inceleyen çalışmalar göz önünde bulundurularak ve bu tez için oluşturulmuş olan teorik çerçeve değerlendirilerek ortaya çıkarılmıştır.

Ayrıca burada ortaya konulan model, bu araştırmanın, dolayısıyla ampirik çalışmanın amacına uygun olacak bir şekilde, oluşturulmuştur. Buna göre çoklu doğrusal regresyonda kullanılan genel model şöyledir:

$$DYYG_t = \beta_0 + \beta_1 DYYC_t + \beta_2 GSYH_t + \beta_3 IHR_t + \beta_4 ITH_t + \beta_5 D_i + U_i$$

$DYYG_t$ = Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi, 2002:Q4 – 2013Q4

$DYYC_t$ = Doğrudan Yabancı Yatırım Çıkışı, 2002:Q4 – 2013Q4

IHR_t = İhracat, 2002:Q4 – 2013Q4

ITH_t = İthalat, 2002:Q4 – 2013Q4

$$\text{Dummy} = D_i = 1; 2008Q_1 - 2008Q_4$$
$$D_i = 0; \text{Diğer durumlarda}$$

Doğrusal regresyon modelinin en önemli şartı işlemlerin doğrusal olmasıdır. Bu sebeple, işlemleri doğrusallaştırma adına verilerin logaritması alınmıştır. Böylece modeldeki veri isimleri LOGDYYG, LOGDYC, LOGGSYH, LOGIHR, LOGITH olarak değişmiştir.

Verilerin logaritmasının alınması gerek duyulmasının diğer sebebi ise, yüzde (%) yorum yapılmasına olanak sağlamasıdır.

4.5. Ampirik Bulgular

4.5.1. Birim Kök Testi

Çoklu doğrusal regresyon tahmin sonucuna ulaşmak için, verilerin durağan olması gereklidir. Bu nedenle, verilerin durağan veya durağan dışı olduklarını kontrol etmek için, logaritması alındıktan sonra Birim Kök Testi uygulanmıştır. Trendli hipotezde %1, %5, %10 anlamlılık düzeyleri ve T=45 (yaklaşık değer T=50 kullanılabilir) için t-istatistik değerleri sırasıyla 3.60, 2.81, 2.38'dir. Kesmeli ve trendsiz hipotezde ise %1, %5, %10 anlamlılık düzeyleri ve T=45 (yaklaşık değer T=50 kullanılabilir) için t-istatistik değerleri sırasıyla 3.28, 2.56, 2.18'dir. Modelin anlamlı çıkması için çıkan sonuçların verilen t-istatistik değerlerden büyük olması gerekmektedir.¹⁹⁷ LOGDYYG için Birim Kök Testi sonuçları Tablo 13a ve 13b'de gösterilmiştir.

Tablo 13a. LOGDYYG için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-1.732949	0.4081
Kritik test değeri:		
1% seviye	-3.588509	
5% seviye	-2.929734	
10% seviye	-2.603064	

¹⁹⁷ Mustafa Sevüktekin ve Mehmet Çınar, **Ekonomik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı**, 4.baskı, Ezgi Matbaacılık, Bursa , 2014, ss. 353-354.

Tablo 13b. LOGDYYG için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-4.047004	0.0141
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-4.180911	
5% seviye	-3.515523	
10% seviye	-3.188259	

Tablolardan görüldüğü üzere hem kesmeli trendsiz hem de kesmeli trendli Birim Kök Testi sonuçları anlamsız çıkmıştır.

LOGDYCY için Birim Kök Testi sonuçları Tablo 14a ve 14b’de verilmiştir.

Tablo 14a. LOGDYCY için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	3.513457	1.0000
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-3.626784	
5% seviye	-2.945842	
10% seviye	-2.611531	

Tablo 14b. LOGDYCY için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-0.459467	0.9810
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-4.234972	
5% seviye	-3.540328	
10% seviye	-3.202445	

Tablolardan görüldüğü üzere hem kesmeli trendsiz hem de kesmeli trendli Birim Kök Testi sonuçları anlamsız çıkmıştır.

LOGGSYH için Birim kök testi sonuçları Tablo15a ve 15b’de gösterilmiştir.

Tablo 15a. LOGGSYH için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-1.299348	0.6214
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-3.592462	
5% seviye	-2.931404	
10% seviye	-2.603944	

Tablo 15b. LOGGSYH için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-1.786370	0.6939
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-4.186481	
5% seviye	-3.518090	
10% seviye	-3.189732	

Tablolardan görüldüğü üzere hem kesmeli trendsiz hem de kesmeli trendli Birim Kök Testi sonuçları anlamsız çıkmıştır.

LOGIHR için Birim kök testi sonuçları Tablo 16a ve 16b’de gösterilmiştir.

Tablo 16a LOGIHR için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-1.346501	0.5992
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-3.592462	
5% seviye	-2.931404	
10% seviye	-2.603944	

Tablo 16b. LOGIHR için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-1.490008	0.8177
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-4.186481	
5% seviye	-3.518090	
10% seviye	-3.189732	

Tablolardan görüldüğü üzere hem kesmeli trendsiz hem de kesmeli trendli Birim Kök Testi sonuçları anlamsız çıkmıştır.

LOGITH için Birim kök testi sonuçları Tablo 17a ve 17b’de verilmiştir.

Tablo 17a. LOGITH için Kesmeli ve Trendsiz Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-1.736308	0.4061
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-3.596616	
5% seviye	-2.933158	
10% seviye	-2.604867	

Tablo 17b. LOGITH için Kesmeli ve Trendli Birim Kök Testi

	t-istatistiği	Olasılık
Düzeltilmiş Dickey-Fuller test istatistiği	-2.264747	0.4431
Kritik Test Değeri:		
1% seviye	-4.192337	
5% seviye	-3.520787	
10% seviye	-3.191277	

Tablolardan görüldüğü üzere hem kesmeli trendsiz hem de kesmeli trendli Birim Kök Testi sonuçları anlamsız çıkmıştır yani hiçbir veri durağan değildir. Bu sebeple, verileri durağan dışılıktan kurtarmak adına verilerin 1.dereceden farkı alınarak % 10 anlamlılık düzeyinde durağanlaştırılmıştır.

4.5.2. Model Tahmin Sonucu

Verileri durağanlaştırdıktan sonra En Küçük Kareler Yöntemi kullanılarak Çoklu Doğrusal Regresyon tahmini yapılmıştır. Çoklu Doğrusal Regresyon tahmin sonucu Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18. Çoklu Doğrusal Regresyon Tahmin Sonucu

Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	Olasılık
FLOGDYC	0.427465	0.241292	1.771569	0.0845
FLOGGSYH	0.080957	0.050475	1.603921	0.1170
FLOGIHR	-0.051488	0.030088	-1.711261	0.0952
FLOGITH	0.040931	0.031389	1.303981	0.2001
C	0.018621	0.007231	2.575094	0.0140
DUMMY	-0.026466	0.014133	-1.872630	0.0688
R-Kare	0.309057	Bağımlı varyans anlamı		0.034433
Düzeltilmiş R-Kare	0.218143	S.D. Bağımlı varyansı		0.040330
S.E. regresyonu	0.035661	Akaike bilgi kriteri		-3.703393
Sum squared resid	0.048325	Schwarz kriteri		-3.460094
Log ihtimali	87.47464	Hannan-Quinn kriteri		-3.613166
F-istatistiği	3.399453	Durbin-Watson istatistiği		1.646466
Olasılık(F-istatistiği)	0.012327	Wald F-istatistiği		2.658535
Olasılık(Wald F-istatistiği)	0.037184			

Bu modelin anlamlı olup olmadığını kontrol etmek için F-istatistik değerlerine bakılır. Şöyle ki;

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = \beta_5 = 0$$

$$H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq \beta_5 \neq 0$$

$$F = 3.399453 > F_{\text{prob}} = 0.012327$$

olduğundan H_0 redd edilir H_1 kabul edilir. Yani model genel olarak anlamlıdır.

En Küçük Kareler Testi sonucuna göre yorumlama aşağıdaki gibidir;

- Diğer değişkenler sabit tutulduğunda DYVC %1 arttığında DYYG %0.4 artmaktadır.
- Diğer değişkenler sabit tutulduğunda GSYH %1 arttığında DYYG %0.08 artmaktadır.
- Diğer değişkenler sabit tutulduğunda IHR %1 arttığında DYYG % 0.05 azalmaktadır.
- Diğer değişkenler sabit tutulduğunda ITH %1 arttığında DYYG %0.4 artmaktadır.
- DUMMY; Kriz döneminde, kriz dönemi öncesi ve sonrası sürece göre DYYG %0.03 azalmaktadır.
- R-kare ; Bağımsız değişkenler olan DYVC, GSYH, IHR, ITH, DUMMY , bağımlı değişken olan DYYG'deki toplam değişimin %31'ni açıklamaktadır.
- Düzeltilmiş R-kare ; Serbestlik derecesi dikkate alındığında bağımsız değişkenler olan DYVC, GSYH, IHR, ITH, DUMMY , bağımlı değişken olan DYYG'deki toplam değişimin %22'ni açıklamaktadır.

Sonuç olarak, DYVC, GSYH, ITH değişkenleri DYYG'yi olumlu yönde etkilemekte, IHR değişkeni ise olumsuz olarak etkilemektedir. Kriz dönemi de DYYG'yi olumsuz etkilemektedir.

SONUÇ

İkinci dünya savaşı sonrası başlayan doğrudan yabancı yatırımlar özellikle serbestleşen ekonomi akımı ve küreselleşen dünya yapısı ile birlikte hareketlilik kazanmış ve 1980'lerden itibaren yükseliş ivmesini korumuştur. 1970'li yıllarla birlikte serbestleşen dünya ekonomisinde ithal ikameci politikalar terk edilmiş ve üretimin temel unsuru olan sermaye açığı DYY'ler ile giderilmeye çalışılmıştır. Küreselleşmenin hızlanması, haberleşme ve ulaşım imkanlarının gelişmesi ve bazı yasal engellerin kaldırılmasıyla DYY'ler için uygun yatırım ortamı doğmuştur.

DYY'leri gerçekleştiren ÇUŞ'lerin en önemli hedefi daha düşük üretim maliyetleri ile birlikte daha fazla karlılık sağlayabilmektir. Ekonomik açıdan gelişebilmek adına ihtiyaç duyulan sermaye birikimi, yönetim bilgisi ve teknolojik alt yapı gibi birçok unsurdan yoksun olan GOÜ'ler ise bu unsurlara DYY'ler aracılığıyla sahip olmak adına ÇUŞ'lere oldukça avantajlı üretim ve yatırım koşulları sunarak DYY çekme yarışına girmişlerdir. Daha fazla karlılık hedefleyen ÇUŞ'ler için ise sunulan bu risk azaltıcı ve teşvik edici faktörler yatırımlarda belirleyici hale gelmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımın gittiği ülkeye sağladığı bazı yararlar yanında çeşitli sorunları da beraberinde getirmesi, konu ile ilgili farklı yorumlara ve ortak bir görüşe ulaşılamamasına neden olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili iki zıt görüş, belli çevrelerde hala geçerliliğini sürdürmektedir. Fakat günümüzde doğrudan yabancı yatırımın fayda ve zararları konusuna daha objektif ve pratik bir şekilde yaklaşmak gerekmektedir. Doğrudan yabancı yatırımın neden olabileceği sorunları ve zararları bütünüyle yok etmek mümkün olmasa bile amaç, bunları belli oranda azaltarak en düşük seviyeye indirmek olmalıdır. Doğrudan yabancı yatırımın sakıncalarını en az seviyeye getirmek ve faydalarını en yüksek seviyeye çıkarmak şeklinde oluşturulacak stratejilerin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Her doğrudan yabancı yatırım projesini ayrı olarak ele almak ve maliyetleri ile faydalarını objektif bir şekilde ortaya koyarak karar vermek gereklidir. Böyle bir strateji ile doğrudan yabancı yatırımlardan ülke çıkarları için en yüksek seviyede yararlanmak söz konusu olabilecektir.

Doğrudan yabancı yatırımlar için gideceği ülkelerdeki doğal kaynakların varlığı, fiziksel altyapı, mal ve hizmet piyasalarının boyutu, kalifiye ve ucuz işgücü, hukuk sistemi

ve muhasebe standartları belirleyici olmaktadır. Ayrıca, liberalleşme politikaları, uluslararası sermaye hareketlerine getirilen serbestlik, özelleştirme uygulamaları, şirket birleşme ve satın alımları, uygun uluslararası ortam, haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, sözleşmelerin güvence altına alınması, kamulaştırma risklerinin azaltılması gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırımları artırmaktadır. Zengin ve rekabetçi ekonomiler diğer ekonomilere göre daha yüksek oranlarda doğrudan yabancı yatırım çekebilmektedirler.

Azerbaycan'ın DYY çekebilme sebebi petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasıdır. Çünkü Azerbaycan'a giren DYY'nin sektörel dağılımına bakıldığında büyük çoğunlukla (% 90'dan fazla) petrol ve doğalgaz sektörüne yöneldiği görülmektedir. DYY'lerden ilave Azerbaycan hükümeti de yatırımlarını çoğunlukla petrol ve petrol türevleri sektörüne yapmaktadır. Bu ise gelecekte bir Hollanda sendromuna sebebiyet verebilir. Dolayısıyla ülkeye gelecek DYY'leri diğer sektörlerle yöneltmenin yolları bulunmalıdır veya Azerbaycan hükümeti devletin yaptığı yatırımları diğer sektörlerle kaydırmalıdır. Zira petrolün fiyatının beklenmedik düzeylere düştüğü bugünlerde Azerbaycan hükümeti parasal sorunlar yaşayacak ve bu sorunları ortadan kaldırmak içinde vergi veya faiz artırımına gidecektir. Bu da halkın gelirinin ve refahının düşmesine sebebiyet verebilir.

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'da doğrudan yabancı yatırım girişlerini etkileyen belirleyici faktörlerden, DYYC, GSYH, IHR, İTH ve kriz döneminin DYY girişlerini hangi oranda etkilediğini ortaya koymaktır. Kullanılan veriler 2002 senesinin 4.çeyreği ile 2013 senesi 4.çeyreği arası periyodu kapsamaktadır. Tezin son bölümünde yapılan ampirik çalışmanın sonucuna göre Azerbaycan'da doğrudan yabancı yatırım çıkışı, gayri safi yurtiçi hasıla ve ithalat DYY girişini arttırdığı halde ihracatın ve kriz döneminin DYY girişini negatif yönde etkilediği görülmüştür.

DYYÇ'nin DYYG'yi etkilemesine örnek olarak Azerbaycan'ın İzmirde yaptığı Petkim yatırımına karşılık Türkiye'nin Azerbaycan'a yaptığı yatırımların artışını gösterebiliriz. Hasanov'un (2013) çalışması sonucu elde ettiği bulguya uygun olarak bu çalışmada da GSYH DYYG'yi pozitif yönlü etkilemektedir. Azerbaycan'da DYYG'nin İhracatı arttırdığı kesindir. Fakat, İhracatın DYYG'yi olumsuz yönde etkilemesi beklenmedik bir sonuçtur. İthalatın DYYG'yi arttırması ise şöyle yorumlana bilir;

Önceleri Azerbaycan petrol ve türevlerinin üretilmesinde kullanılan makinaları ithal ediyordu, daha sonra ihracatçı ülkeler makinaları üretecek fabrikaları Azerbaycan'a kurmakla maliyetlerini düşürmüş ve orta asya ülkelerine coğrafi olarak yaklaşmanın avantajını sağlamışlardır. 2008 küresel krizinin DYYG'yi etkileyeceği beklenen bir sonuçtu, genelde belirsizlik sebebiyle kriz zamanı piyasalar durgunlaşır.

Azerbaycan'da DYY girişlerinin arttırılması için bazı önlemlerin alınması önerilmektedir. Şöyle ki;

- Yabancı Yatırımların Devlet Politikası Olarak Kabul Edilmesi
- Azerbaycanda Siyasi ve Ekonomik Açıdan İstikrarlı Bir Yapı Oluşturulması
- Uluslararası Ekonomik Kurum ve Kuruluşlarla Yapıcı İlişkilerin Geliştirilmesi
- Finans Sektöründe Reformların Yapılması ve Yürütülmesi, Liberal Vergi ve Gümrük Uygulamalarının Tatbik Edilmesi
- Altyapı ve Lojistik Kapasitesinin Arttırılması
- Gerekli Hukuki Düzenlemelerin Yapılması
- Yatırım Destek Acentasının Oluşturulması

gibi faaliyetlerin yapılması durumunda Azerbaycan'ın daha fazla DYYG çekmesi beklenmektedir.

Kaynaklar

Kitaplar

Allahverdiyev Həsən - Məmmədov Zahid, **İnvestisiya Proseslərinin Tənzimlənməsi**, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Nəşrləri, Bakı, 2003.

Alpar Cem, **Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, 3.baskı , Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1980.

Alpar Cem - Ongun Tuba M., **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar: Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Değerlendirme**, Ankara, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, 1985.

Dunning John H., Explaining International Production, http://www.wiwi.uni-hannover.de/fileadmin/geld_finanzen/veranstaltungen/athenhoefer/Dunning_1998.pdf (10.03.2015).

Eker Aytaç, **AB'de ve Türkiye'de Teşvik Sistemleri ve Teşvik Politikaları**, Türk - Alman İşadamları Dernekleri Almanya Federasyonu, Ankara, 1995.

Grimwade Nigel, **International Trade: New Patterns of Trade, Production & Investment**, 2.baskı, Routledge Publishing, London , 2000.

Lordoğlu Kuvvet - Özkaplan Nurcan, **Çalışma İktisadı**, Der Yayınları, İstanbul, 2003.

Oxelheim Lars – Trond Randoy – Stonehill Arthur, **On the Treatment of Finance-Specific Factors Within the OLI Paradigm**, The Research Institute of Industrial Economics, №554, Stockholm, 2001,
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.1768&rep=rep1&type=pdf> (11.03.2015).

Pars Kutay, **AB'de Devlet Yardımları ve Yatırım Teşvikleri**, T.C Başbakanlık Hazine ve Dışicaret Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi; 25, Ankara, 1993.

Root Franklin R., **International Trade and Investment**, 7.baskı, Cincinnati, South-Western Publishing, 1990, http://www.sagepub.com/upm-data/19022_Daniel&Krug~Chapter_01.pdf (11.03.2015).

Selimov Vüsal, “**Qloballaşma məsələsi**”, İqtisadNet Virtual İqtisadi Araşdırmalar Mərkəzi, 2006.

Seyidoğlu Halil, **Uluslararası İktisat: Teori Politika ve Uygulama**, 15.baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.

Soyak Alkan, **Teknolojik Gelişme ve Özelleştirme: Türk Telekomünikasyon Sektörü Üzerine Bir Uygulama**, 1.Baskı, İstanbul, Kavram Yayınları, 1996.

Stiglitz Joseph E., **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, (Tercüme: Arzu Taşçıoğlu, Deniz Vural) 2.baskı, Plan B Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Süleymanov Elçin, **Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisi**, 1.baskı, Bakü, 2009.

Swedenborg Birgitta, **Determinants and Effects of Multinational Growth: The Swedish Case Revisited**, **Topics in Empirical International Economics**, ed. Magnus Blomström, Linda S. Goldberg, <http://www.nber.org/chapters/c10580.pdf> (20.03.2015).

Tümertekin Erol - Özgüç Nazmiye, **Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma**, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1997.

Uras Tefvik Güngör, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Formül Matbaası, İstanbul, 1979.

Wilkins Mira, **The Emergence of Multinational Enterprise**, Harvard University Press, Cambridge, 1970.

Makaleler

Alıcı Murat, **Ekonomik Entegrasyonun İspanyaya Yönelik Yabancı Doğrudan Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi**, Ekonomik Yaklaşım, vol. 6, issue 16, 1995

http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V06_N16_A04.pdf (13.06.2015).

Aydemir Cahit - Arslan İbrahim – Uncu Funda, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23, 2012.

Aydoğdu İsmail - Kutlu Erol – Yıldırım Selim, **Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt VII ,Sayı 2, 2005

Candemir Aykan, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler** , Ege Akademik Bakış, Cilt 9, Sayı 2, 2009,

http://www.academia.edu/5105567/Dogrudan_Yabanci_Sermaye_Yatirimlarini_Etkileyen_Faktorler (27.02.2015).

Chakrabarti Avik, **The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity Analyses of Cross Country Regressions**, KYKLOS, Vol.54, 2001.

Çalışkan Özgür, **'Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Bir Değerlendirme'**, Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Değişmeler, Sayı 13, Ocak, 2003,

http://www.academia.edu/2202663/Do%C4%9Frudan_Yabanc%C4%B1_Yat%C4%B1r%C4%B1mlar_%C3%9Czerine_Bir_De%C4%9Ferlendirme (15.06.2015) .

Çeştepe Hamza - Tüylüoğlu Şevket, **Yabancı Doğrudan Yatırımlar Yoluyla Teknoloji Transferi: İrlanda Örneğinden Türkiye İçin Dersler**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/441/4937.pdf> (01.05.2015).

Dikkaya Mehmet, **Türk Cumhuriyetlerinde Yabancı Yatırımların Sektörel Ülkeler Arası Dağılımı**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, Sayı 8, Ankara, 1999.

Erdilek Asım, **Türkiye'nin Osmanlı'dan Günümüze Kadar Uzanan Doğrudan Yabancı Yatırım Ortamına ve Politikalarına Tarihsel Bir Bakış**, Case Western Reserve Üniversitesi

Cleveland – ABD, <http://journal.mufad.org/attachments/article/509/2.pdf> (05.06.2015).

Gençler Ayhan, **“Küreselleşme ve Çok Uluslu Şirketler”**, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, İstanbul, 2003.

Karagöz Kadir, **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005**, Journal of Yasar University, Cilt 2, Sayı 8, 2007.

Mencinger Jose, **“Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?”**, Kyklos, Vol 56, 2003.

Ohlin Bertil, **Interregional and International Trade**, Cambridge, Harvard University Press, Vol XLIX, 1933,

http://www.istor.org/stable/2143331?seq=1#page_scan_tab_contents (10.08.2015).

Öcal Fatih Mehmet – Polat Atay Melike, **‘ Küresel Düzeyde Sermaye Hareketlerini Yönetmede Tobin Vergisi : Türkiye Örneği ’**, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 40, Haziran-Aralık 2012.

Özcan Burcu – Arı Ayşe, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerinde Bir Etkisi: OECD Örneği**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı:12 2010.

Özyıldız Hakan R., **“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Karar Alma Prosedürü”**, Hazine Dergisi, Sayı 11, Temmuz, 1998.

Root, F. R. ve A. A. Ahmed, **The Influence of Policy Instruments on Manufacturing Direct Foreign Investment in Developing Countries”**, Journal of International Business Studies, 9, ss. 81-94, 1978.

Yılmaz Lerzan, **4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun Getirdiği Yenilikler**, <http://dosya.marmara.edu.tr/huk/Sempozyumyay%C4%B1nlar%C4%B1/ipekyolucanlan%C4%B1yor/Prof.Dr.LerzanYILMAZ.pdf> (01.06.2015).

Diğer Kaynaklar

Ahmedov Reşat, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Azerbaycan Uygulaması**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Eskişehir, 2010.

Ak Mehmet Zeki, **Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Doğrudan Yabancı Yatırımların Temel Belirleyicileri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Sakarya, 2009.

Akinci Merter, **Türkiyede Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyümeye Etkisi (1980-2008)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2010.

Akyol Derya, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Makroekonomik Etkileri; Türkiye ve Brezilya Karşılaştırılması**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013.

Altın Selda, **Türkiye Ekonomisinin Gelişimi Açısından Dış Kaynakların Değerlendirilmesi**, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans tezi), Isparta, 2003.

Association of the Power Engineers and Specialists of Azerbaijan, **Xarici investisiyanın qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu**, http://www.azenerji.com/az/powersystem/law/Xarici_investisiyalarin_qorunmasi_haqqinda.pdf (12.06.2015).

Beloscova Liudmila, **Avrupa Birliğinin Rusya İle İlişkilerinin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Değerlendirilmesi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2012.

Büyükalvarcı Ahmet, **Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü Örneği (1990-2005)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Konya, 2007.

Central Intelligence Agency, **The World Factbook**,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos> (02.06.2015).

Civaner Emine Çiğdem, **Belçika Ülke Raporu**, Ankara, Şubat 2013,
<http://www.slideshare.net/UlkeRaporlari2013/belcika-ulke-raporu2013>.

Çakır Kemal Oğuz, **Özelleştirmenin Tarihsel Süreci** ,
<http://akademikperspektif.com/2012/03/05/ozellestirmenin-tarihsel-sureci/>,
(27.02.2015).

Çolak Hasan Onur, **Türkiyede Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Otomotiv Sanayi**, Kocaeli
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli, 2009.

Demirel Onur, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyümeye Etkileri ve Türkiye Uygulaması**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi),
Isparta, 2006.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT, Ankara, Mayıs 2000,
<http://www.guvenctin.com/ekonomi/YabanciSermaye.pdf> (28.03.2015).

Dulupçu Murat Ali – Demirel Onur, Küreselleşme ve Uluslararasılaşma,
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BoJB_wug4eMJ:www.phil.muni.cz/ped/ECOLAB/eng/modules/docs/internationalization-and-globalization-theory.doc+&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=az , (09.03.2015).

Hasanov Elkhan, **Azerbaycan'da Yabancı Yatırımların Yapısı ve Gelişimi**, Marmara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

Hasanov Tural, **Vergilemenin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerinde Etkisi: Azerbaycan Örneği**, İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi),
İstanbul, 2013.

Kavak Rifat, **Özelleştirme Nedir? Çeşitleri, Dünya Uygulamaları ve Alternatifleri** , Beykent
Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, (Yüksek Lisans Projesi), İstanbul, 2013.

Keleş Gülay, **DYY Yatırımlar Kanununda Yabancı Yatırımcıya Sağlanan Kolaylık**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

Korucuoğlu Serkan, **Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlar ve vergi teşvikleri**, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale, 2006.

Kristjansdottir, H. **Determinants of Foreign Direct Investment in Iceland**, Research Paper, No: 15, University of Copenhagen, Denmark, 2005.

Kuduğ Serap, **Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006.

Lipseş Robert E., **Home and Host Country Effects of FDI**, NBER Working Paper Series, No9293, Cambridge, November 2002 <http://www.nber.org/papers/w9293> , (20.03.2015).

Mıstaçoğlu Tuğba, **Ekonomik Entegrasyonun Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Örnekleri**, Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak, 2010.

Mina Wasseem, **Are the GCC FDI Location Determinants Favorable?**, Economics Discussion Papers, No.23, Kiel Institute for the World Economy, 2007.

Mutlu Mustafa, **Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ülke Ekonomisine Katkıları Ve Türkiye Örneği**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Eskşehir, 2011.

Narin Gökhan, **Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri ve Türkiye Ekonomisi Üzerinde Olası Etkileri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2007.

OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment 4.baskı 2008
<http://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf> ,
(27.02.2015).

OECD İntestment Commitee,
<http://www.oecd.org/daf/inv/oecdinvestmentcommittee.htm> , (27.02.2015).

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi, **İrlanda Ziyareti Dönüş Raporu**, 2010
http://www.oka.org.tr/Documents/irlanda_kapak_merged.pdf (02.05.2015).

T.C Ekonomi Bakanlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar** , <http://www.ekonomi.gov.tr>
(25.04.2015).

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Yurtdışında Tarım Sektörüne Yönelik Yatırım Olanakları**
<http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/Belgeler/yay%C4%B1nlar/azerbaycan.pdf>
(25.04.2015).

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı , Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü, **İngiltere’de KOBİ’ler İçin Devlet Destekli Finansman Yolları**, 01 MART 2014,
<http://esnaf.gtb.gov.tr/data/5383452a487c8e3080f6cee7/%C4%B0ngiltere%20Raporu.pdf>
(20.05.2015).

Terzioğlu Bilge, **Gelişmekte Olan Ülkelerde DYY: Türkiye Örneği**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.

UNCTAD, **United Nations Global Investment Trends Monitor**, 2015
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2015d1_en.pdf (19.04.2015).

UNCTAD , United Nations Conference on Trade and Development, **World Investment Report** 2014, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf (20.04.2015).

UNCTAD, World Investment Report 2014: **Investing in the SDGs: An Action Plan , Transition Economies** http://unctad.org/en/PublicationChapters/wir2014ch2_en.pdf (27.04.2015).

Yıldırım Keziban, **Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdam Ve Ücretler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Bir Uygulama**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010.

Yeni Dünyada Yenileşen Azerbaycan İqtisadiyatı, Bakı 2006 http://qasim-az.com/books/3_Esas_Hisse_IqtisadNet_Yeni.pdf (28.03.2015).

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Javid		Süleymanlı
Doğum Yeri ve Yılı	Gence/Azerbaycan		1989
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		İyi
ve Düzeyi	Rusca		Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2002	2007	Gence Özel Türk Lisesi
Lisans	2007	2012	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2012	2015	Uludağ Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	IBM&BEBKA Bursa Sağlık Turizmi Merkezi.		
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	suleymanlijavid@gmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı	30.08.2015	